GOD. X. ▪ BROJ 6.

HRVATSKA STRAŽA

ZA KRŠĆANSKU PROSVJETU

ANTEMURALE CHRISTIANITATIS

ČASOPIS

NAMIJENJEN

FILOSOFIJI I DRUGIM ZNANOSTIMA

(Glasilo „Leonova Društva“ u Senju).

Urednik: Dr. FRAN BINIČKI.

Cijena 7 Kr. na god. — Redoviti i podupirući članovi „L. D.“, sveučilištarci, đaci viših razreda i pučki učitelji plaćaju 3 Kr.

IZLAZI SVAKOGA DRUGOGA MJESECA.

Rijeka, 1912.
Tisk. umjet. zavod „Miriam“

Primili smo sa zahvalnošću:

Fr. prof. Bulić: Bullettino di archeologia e storia dalmata. A. XXXIII. Spalato, 1911.

Dr. Giuseppe Bervaldi: Alcune osservazioni ai due ultimi opuscoli intorno a s. Doimo. Fiume, 1910.

Svećenički sastanak 19. II. 1912. Izdalo uredništvo „Dana". Spljet, 1912. Cijena K 1.

Jakov Tomasović: Koprive. Rijeka, 1912.

Jesu li naprednjaci — demokrati bezvjerci? Šibenik, 1912.

R. Fr. Magjer: Novi zvuci. Pjesme. II. izd. Osijek. Naklada knjižare Rad. Bačića. 1912.

Đurić Guslar: Mihovio Pavlinović. Zadar, 1912. Izdalo Hrvat. kat. akad. prosvj. društvo „Pavlinović". Cijena 30 f.

Osim toga obilje hrvatskih i drugih časopisa, kojih radi nestašice prostora ne mogosmo prikazati.

„Il Quarnero" od 10. V. o. g. donosi ovaj

Poziv na pretplatu.

Netom je dotiskana:

Kritična Povjest Sv. Kuće Marijine u Loretu i njezini prenosi.

Dragan Dujmušić.

Veseli nas, što možemo javiti, da je dovršeno djelo, koje neoborivim dokazima utvrđuje istinitost čudesnih prenosa onog dragog Doma, u kojem su nekad boravile najsvetije osobe: Sin Božji, Njegova uzvišena Mati i sveti Josip, a koji se Dom nalazi danas u Loretu.

Ovo će djelo jamačno obradovati svakog Hrvata katolika, pogotovo stoga, što je spomen Loretske Sv. Kuće usko skopčan s našim drevnim i glasovitim svetištem na Trsatu.

Dugi je i mučni posao naplaćen mladom našem umnom piscu krasnim rodom, kako razabrasmo pročitavši pozorno dobar dio krasnog njegovog djela.

O knjizi ćemo doskora opširnije progovoriti, za sada pozivljemo katoličku hrv. inteligenciju, da djelo nabavi. Knjiga opsiže 368 strana osminskog formata s devet lijepih slika. — Cijena broširanoj s krasnim omotom K 5·—.

Umoljavamo sve hrvatske kat. listove, da pretiskaju ovaj poziv!

Narudžbe prima: „Kuća dobre štampe". Rijeka.

Hrvatska narodna duša.

1. Dvije misli.

Otkad je pametara, biju u svijetu težak boj dvije velike sile, dvije misli: Božja, kojoj je najsavršeniji predstavnik katoličanstvo, i bezbožna, koju najdosljednije zastupa pesimistički nihilizam. Te se misli, može se reći, od luciferova pada biju po čitavom svijetu to otajno to javno, to žestoko i nemilice to umjereno i nevidice. I naša je Hrvatska bila od pamtivijeka bojištem tih dviju misli. Istina, bezbožna se misao nije vazda pokazivala u svoj svojoj golotinji i paklenoj strahoti. Anđeo se tmine znao preobući u andela svjetlosti. Nu borba se bila neprekidice. Hrvati, još i sami pogani, nu svakako mač u desnici Božjeg Promisla, skrhaše divljake Avare; pokršteni smlaviše nasilne madžarske horde, smrviše Mongole, oslabiše bujicu osmanlijsku. Dok je Zapad trunuo i gnjio, izmišljao krivovjerja i cijepao jedinstvenu Božju misao i raskrajao nešivenu haljinu Isusovu, Hrvat je branio Zapadu sv. Krst i slobodu. A Zapad je vratio Hrvatu po svoju. Bedem je kršćanstva raskrojio, potištio, izudio. Što ne mogoše puške ni topovi, ljuti mači ni oštri handžari, to učini pero i crnilo. Nu «reliquiae reliquiarum inclyti olim regni Chroatiae» još stoje i prkose.

Izmoždeni Zapad hoće da zatare i taj zadnji zid kršćanstva. I oružao je vojsku goru od Avara, bahatiju od Madžara, lukaviju od Grka, bjesniju od Osmanlija. Nekada je Osmanlija krao hrvatsku djecu i uzgajao janjičare, koji su Hrvatskoj zadavali najviše jada. A danas izmoždeni Zapad nastoji skučiti i uništiti Hrvatsku s pomoću sličnih janjičara, koji su založili svoju dušu

i poštenje, odrekli se sve prošlosti naše, pogazili sve svetinje stare, pa nastoje te svetinje uništiti i iz hrvatske duše izbrisati svako otražje Božje. Starim je neprijateljima bila glavna osvajati sela i gradove, junake pod mač okretati, a nejake voditi u sužanjstvo. Današnji su uperili sve svoje streljivo na hrvatsku narodnu dušu. Ogromna vojska odmetnika nastoji iz petnih žila, ne bi li Hrvatstvu omrazila «žalosnu peripetiju Golgotske tragedije», «zaglupljivače» naroda i «neprijatelje» svačije slobode, ne bi li tako «osvetila» čovječanstvo. Dok je nekad bezbožna misao pod raznim izlikama i s raznim krinkama samo potajice nastojala, da u Hrvatskoj oslabi oslon misli Božjoj, danas je bacila krinku s nepoštenog lica i bahato naviješta očiti rat svemu, što se zove Bogom.

Ni pobornici Božje misli ne drijemaju. I oni se oružaju i boče. Tko će pobijediti?

Borba je o dušu. A komu je dosele pripadala ta duša?

Umni Tertulijan kliče: «O svjedočanstva duše prirodno kršćanske!»[1]) Ako je Tertulijanu «anima humana naturaliter christiana», jamačno je i duša hrvatska. Pa eto: vijekove je baš Hrvat bio čvrsti bedem kršćanstva. Svu je Hrvatsku orosila krv hrvatskih junaka, pobornika uzvišene misli Božje. A da nije Hrvat srtao u krvno kreševo samo prisiljen, samo radi časimičnog dobitka ili radi tašte slave, jamči nam u jednu čitava neumitna povjesnica, a u drugu i sama misao, koja je od pametara prožimala hrvatsku narodnu dušu. Tu je miso uklesao Hrvat u stotine, istina neizbrušenih, nu svijetlih, dragocjenih dragulja: u svoje narodne pjesme, pripovijetke, poslovice.

Zahvalna bi se, al i teška posla latio, tko bi htio prerešetati sve to narodno blago i iz njega spoznavati narodnu dušu. Nije to ni potreba. Dosta je i letimice proučiti samo hrvatske poslovice, da vidiš na prvi mah: e je hrvatska narodna duša Božja, kršćanska. Istina, više se umnih ljudi već bavilo poslovicama, osobito njihovom etičkom sadržinom. (Spominjemo osobito lijepu raspravu dra. F. Markovića u «Radu» jug. ak. K. 96., 167. sl., pa Vil. Korajca: Filosofija hrv. srp. nar. poslovica, Osijek 1876.) Ipak ne će biti suvišno s posebnoga zrenika zaviriti opet u tu duboku filosofiju narodne duše.[1])

[1]) „O testimonium animae naturaliter christianae!“ Apol., 17.

[2]) Služimo se zbirkom sveć. Vicka J. Skarpe: Hrvatske narodne poslovice. Šibenik, 1909. Tisak „Hrvatske tiskare“.

2. Bog i vjera.

Znano je, da su i u Hrvatskoj, kao i po svem svijetu protivnici kršćanstva mudro razdijelili uloge. Jedni pripravljaju okolišajuć i čarkajuć bojno polje, a drugi zlosrdice i neštedice obaraju sve, što podsjeća na kršćanstvo. I u Hrvatskoj se jedni spinče svojim liberalizmom, ispovijedaju znana načela francuskih prevratnika, a opet ističu svoju vjeru i katoličanstvo. Dapače naglasuju javno i vjeru i Boga: «U više vjera jedan nam Bog!» Dašto, taj «bog» u više vjera može biti samo — opsjena prostote. Drugima se javila «preporodjena misao u veličajnoj prirodi i stalnim zakonima i jedinstvu» mjesto «stare ideje o silnom božanstvu, koje šiba i ljubi ljude». (Hrv. djak II, 42.) Njima je «bog i priroda jedno te isto biće» (I, 298.) Nije im «nikakvo čudovište onaj, tko ne vjeruje u boga, već nasuprot onaj, koji vjeruje». (I, 46.)

Tako ti «osvetnici čovječanstva.» A što veli hrvatska narodna duša o Bogu i o vjeri?

«Jošter živi stari Bog». Nu kakav je, što je taj Bog? Nije li taj «Bog i priroda jedno isto biće», kako hoće mladi odmetnici? «Bog na nebu, a papa na zemlji». «Sam je Bog bogat, a mi smo crna zemlja». Nije dakle Bog istovjetan sa svijetom, već je posebno biće, koje na osobiti način boravi na nebu. A to je biće samo jedno: «Jedan Bog, a jedna vjera Božja. — Jedan Bog, jedan Rim...» Isključeno je dakle mnogoboštvo kao i svebožtvo. Nu možda se taj Bog razvija? Možda je postao od pravolje, od besvijesnoga, ili od neodređenog pojma? Evo: «Čovjek umuje, a Bog boguje. — Bog boguje, a čovjek luduje. — Nema Boga nad Bogom. — Bog je bogat. Sam je Bog bogat, a svi ljudi siromasi». Kao što je umovanje glavna ljudska djelatnost, kojom se razlikuje od ostalih bića, tako je i Božja djelatnost bogovanje. Prema toj je djelatnosti sva ljudska djelatnost i naprezanje zapravo ludovanje. A ljudska djelatnost, umovanje nadmašuje djelatnost svih ostalih bića. Dosljedno je Božja djelatnost daleko savršenija od svake druge djelatnosti. Nu jer djelatnost slijedi bitak (agere sequitur esse), mora biti i Božji bitak daleko savršeniji od svakoga drugog bitka. Da, zapravo je taj bitak istovjetan s djelatnošću. Božji je bitak zapravo bogovanje. Bog je prema tome sami bitak, sama djelatnost, či-

sti čin. Zato nad njim nema drugoga bitka, nema savršenijeg bića. On je dosljedno sam od sebe i po sebi. On je *bogat*. Ima dakle naprosto puninu svega onoga, što božanstvu kao savršenome biću mora pripadati. Dosljedno nije nikada bio u možnosti, nije nikad bio samo nesvijesno biće ili sama pravolja ili neodređeni logički pojam. Kratko je i jedro izrekao Hrvat ono, što u više navrata raspreda veleum sv. Toma, koji tvrdi, da je Božja bit sami njegov bitak («Deus cuius essentia est ipsum suum esse». Op. de Ente et Essentia, cap. 6.); da je Bog samo bitak i da se onome bitku, koji je Bog, ne može ništa dodati («Deus est esse tantum... Hoc enim esse, quod Deus est, huius conditionis est, ut nulla sibi additio fieri possit» Ib.); da je Bog svoj vlastiti subsistentni bitak («Deus est suum esse subsistens». C. Gent. l. 2. c. 52.)

Jezgrovito je osobito poslovicama: «Nema Boga nad Bogom» ter «Sam Bog nema gospodara» istaknuta metafisička Božja bit, *aseitas* (odsebnost). Ako bo nema nad Bogom Boga, koji je prvi uzrok svih bića, onda je Bog sam od sebe i po sebi A istaknuta je i fizička bit: neizmjerna savršenost. Jer ako je Bog od sebe i po sebi, on je punina bitka; dakle nema primjese možnosti, nesavršenosti. Uostalom se savršenost Božja ističe u mnogo poslovica. Osobito jasno naglasuje Božju *nepromjenljivost* poslovica: «Sam je Bog na kararu» t. je sam je nepromjenljiv, vazda jednak; pa opet: «Sve se mijenja do volje Božje».

Još se češće spominje Božja posvudnost: «Ispod Boga nikuda (ili nema se kud.) — Mimo Boga nikuda. — Priko Boga nikuda. — Ispod Božje volje nikuda. — Ispred Božje volje nikud ni kamo».

Malo poslovica govori o Božjoj istinitosti, al je ono malo jedro i duboko: «Tko laže, Bog ga ne pomaže. — Tko istinu gogovori, Boga slavi. — Tko istinu brani, Boga hvali. — Laž je vrag. — San je laža, a Bog je istina. Svi ljudi lažu, sam Bog istina. — Istina je Bog, a čovjek je lažac. — Vjera je istina, a istina je Bog».

Ne samo dakle da je istina Bogu mila, da se istinom Bog slavi i hvali, ne samo da je Bog istinit, već je Bog sama bitna istina, dok je laž, nijek istine, istovjetna s vragom, protivnikom Božjim. Ko što je vrag otac laži, tako je Bog izvor istine. A jer je Bog izvor istine i bitna istina, očevidno nije taj Bog istovjetan

s božanstvom nekih ter nekih, koje je izvor više vjera različnih i suprotnih, da, i protuslovnih.

Bog sve znade: «Svakomu se može lagat, a Bogu ne može. — Boga ne prevari. — Zna Bog, čije maslo (ulje) u kandilu gori. — Bog znade, što je za koga. — Bog vidi dobra i zla djela, ali ne preši. — Bog vidi opačinu kroz debelu oblačinu. — Sam Bog sve zna».

Bog je jak, svemožan: «Bog je jak ili jakostan. — S milim Bogom na trista đavola. — Što Bog da, ljudi ne oteše. — Kad Bog hoće, iz vedra neba daždi. — Kad Bog ne će, lišće se ne kreće. — Ni list loze bez volje Božje. — Kad Bog ne će, sveti ne mogu. — Ako Bog da, dat će i Gospa. — Kome Bog onoine i svi sveci. — Nad Bogom nema jačega likara. — Sila je u Boga jednoga. — S milim Bogom sve se može. — Bog je stari čudotvorac». Prema tome je Bog jači od svega svijeta, jači od svih ljudi i svetaca. Može zaustaviti tok naravi, stari je čudotvorac. S njime se sve može. Dakle je on i svemožan.

Pravedan je Bog: «Bog i pravda zajedno su. — Ako je dušmanin jači, Bog je pravedni svačij. — Bog poguje, a dušmani trice kopaju. — Što je pravo, i Bogu je drago. — Nije sila Bogu mila. — Bog je pravo».

Bog je svet: «Tko dobro čini, od Boga je; tko zlo, od đavola. — Sveci su kod Boga. — Gdje je grijeh tu nema Boga. — Sam Bog bez grijeha». — Ljepota se Božja ne spominje toliko. Nego da je i Bog lijep, razabire se iz narodne ličke: «Lip vam mili Bog, koji je dao». Time se hoće istaći, da stvorene ljepote nema ljepše. Dakle je Bog ljepši od svake stvorene ljepote.

Dobrota se Božja ističe ili upravice: «Dobri Bože, sve se s tobom može». — «Bog je dobar» ili neupravice. Dobro se razlijeva. («Bonum est diffusivum sui»). Stoga ni Božja dobrota ne ostaje stegnuta u nestvorenom Biću, već se širi i na stvorena bića.

«Dragi je Bog stari davalo. — Bog je stari davalac. — Bolje je ono, što Bog šalje, nego ono, što čovjek pita. — Što je od Boga, slađe od meda. — Kad Bog daje, ne pita, čiji si sin. — Kako je Bog naredio, najbolje je. — Od Boga sve dobro počinje. Tko s Bogom počima, dobro dočima. — Bez Boga ništa nena. — Svatko je za se, a Bog za sve. — Brat bratu, drug drugu, a Bog svima. — Vrag bi i glavu skinuo, ali Bog ni dlake ne da». — Ljubav se i milosrđe Božje često spominju i veličaju. Tako:

«Gdje je ljubav, tu je Bog. — Prije će mati zapustiti svoje rođenje, neg će Gospodin Bog svoje stvorenje. — Milostiviji je Bog na svoje stvorenje, nego majka na svoje rođenje. — I kučici Bog pomaga. — Koga Bog miluje, onoga i kara. — Bog zatvori jedna vrata, a otvori stotinu. — Bog se brine sirotama. — Bodljivom korovu nije Bog dao rogove. — Bog sreću dijeli. — Bog daje, da se grješnik kaje».

Lasno je razabrati iz navedenih poslovica, tko je ono savršeno Biće, koje je sama istina, samo pravo, dobrota, ljepota. Nu narod hrvatski izrično spominje i više: «U Trojstvo Bog pomaga. — U Trojstvu se Bog rodio». Dakle je ono Biće trojedno. Bog je hrvatske narodne duše kršćansko Trojstvo, kršćanski trojedini Bog.

A jer se u spomenutim poslovicama ističu razne Božje savršenosti, jasno je, da je hrvatskoj duši tuđ i nepoznat *agnosticizam*. Nije njoj Bog puka nepoznatica, do koje se čovjek na smjeloj kreljuti duha ne bi mogao uzvinuti; već gleda njegov trag u čitavoj prirodi, a osobito u ljudskom životu. Stoga i ističe: «Ljudi Boga ne vide, nego po prilice nalaze». Tom se poslovicom zabacuje i ontologizam. A drugom se lijepo ističe poticalo na vjerovanje, što ga od pamtivijeka isticalo kršćanstvo: «Tko se čuda ne nagleda, taj se Boga ne nahvali». Ako bo se i vidi prst Božji u svemu stvorenju, ako nema ni lista loze bez volje Božje, najbolje se može djelovanje Božje opaziti u čudesima. Po tome će čudesa na osobiti način moći i utvrditi istinitost nečijeg govora i opravdanost zahtjeva. Ako dakle netko ističe, e ga je Bog poslao i propovijeda neku nauku kao riječ Božju, a Bog sve to potvrđuje čudom, čudo će biti u jednu poticalo, da se onome čovjeku vjeruje, a u drugu, da se Bog hvali na pravi način.

Vez između Boga i čovjeka jest vjera. Vjera je predmet razuma, nije samo čuvstvo. Stoga i objekat vjere mora biti istina. Vrlo lijepo ističe zamašnost vjere poslovica: «Vjera je istina, a istina je Bog».

Malko je presmjela druga: «Vjera je Bog». Ako ta poslovica nije smjeli, dašto nepravilni doumak iz prve, mogla bi u ovdje *vjera* značiti isto, što i *vjernost*.

Ako je Bog bitna istina, ako je vjera istina, jasno je, da prava vjera može biti samo jedna. Stoga: «Jedan ti Bog, a jedna Božja vjera. -- Tko se istoku i zapadu klanja, taj nijedne vjere nema.»

Od davnine se u Hrvatskoj ugnijezdiše razne vjere. Najprije poganstvo, za njim katoličko kršćanstvo, pa grčkoistočnjačtvo, onda bogomilstvo, islam i protestanstvo. Koja je vjera prirasla hrvatskome srcu? «Bez kršćenja nije spasenja. — Vrag bježi od krsta». Kršćanstvo je dakle vjera hrvatskog naroda. I zato: «Poturčit se što godi, to jest izgubit se». (Ako je to narodna). Nu i u kršćanstva imade više ogranaka. Jedni govore: «Nema krsta do tri prsta. — Bolje se je poturčiti nego porimiti». I zbilja se zna, da su stari hrvatski koljenovići bogomili s reda primili islam, mrzeć na katoličtvo. A mržnja je ta iz grčke crkve prešla i na sinove hrvatskog naroda, pristaše istočnjaštva. A da je ta mržnja nametnica biljka, a ne samonikla, vidi se po tome, što se poslovica: «Bolje se je poturčiti . . .» kosi i s pravim pojmom kršćanstva i s pravim pojmom Boga. Među tim zbori dio naroda, kojim ne vlada mržnja, već je ostao vjeran predaji preda: «Jedan Bog, jedan Rim. — Bog na nebu, a papa na zemlji».

Ako je vjera istina, a istina Bog, jasno je, da se s istinom ne valja titrati. Pa zbilja: «Nije vjera komad sira». Vjera je svetinja narodna, poduporanj narodne volje, štit i obrana u nevolji. «Vjera daje snagu i najveća djela izvrši».

Kako su zaostali za shvatanjem priproste, ali duboke, narodne duše oni vajni Hrvati, kojima je vjera puka igračka, političko oruđe, sredstvo za obuzdavanje prostoga puka!

Vjera diže čovjeka iz ove suzne doline i bogati ga pravim znanjem; jer: «Malo zna, tko svjetovna samo zna»; a «Tko za svijet haje, Boga ti ne pozna».

Vjera potiče čovjeka na savršeniji život i rad: «Nije dosta vjerovati, nego valja na Božju djelovati. — Zaludu je vjerovati ako ne ćeš djelovati».

3. Svijet. Moralno dobro i zlo. Sloboda volje. Norma moralnosti.

Svijet nije djelo slijepoga slučaja, nije razvoj besvijesne pravolje ni logičkog pojma ni emanacija božanstva. Svijet je Božji stvor. Eto: «I tovara je Bog stvorio. — Ne stvaraju tilesa nego nebesa. — Milostiviji je Bog na svoje stvorenje nego majka na svoje rođenje. — Prije će majka zapustiti svoje rođenje, neg će Gosp. Bog svoje stvorenje».

Tim je poslovicama istaknuta i briga Božja za svijet. Božja providnost, koja se ističe i drugim poslovicama, kao: «Ni list loze bez volje Božje. — Kad Bog ne će, lišće se ne kreće» i dr. Stara li se Bog za sve, starat će se osobito za svoje najplemenitije stvorove, za ljude, a među ljudima opet za najpotrebnije — siromahe. — Pa eto: «Da nije sirota, ne bi ni sunce grijalo. — Tko bijednog goni, Boga vrijeđa. — Bog se brine sirotama». — Deizam je hrvatskoj narodnoj duši nepoznat.

Nu ako se Bog stara za sav svijet, po gotovo za čovjeka, kako mora čovjek udešavati svoj život i djelovanje? I što je uopće čovjek? Je li prosta živina? Je li biće slobodno i razumno ili puki stroj, koji djeluje po neminovnim zakonima? Ako je slobodan, nije li mjerilo i izvor istine i dobrote? Je li u svojem djelovanju autonoman ili heteronoman?

Jedna poslovica kaže: «Od svih živina najbolja čovjek, najgora čovjek». Nu da se time čovještvo ne istovjetuje sa živinstvom, neupravice se razabire iz te same poslovice, a upravice iz drugih, u kojima se govori o duši: «Jednu dušu imaš. — Bolje ti je izgubiti glavu, nego svoju ogriješiti dušu»; o *savjesti:* «Sviest je Božji glas. — Bolje je, da muha i komari grizu, nego zla savjest; o *volji* i o *razumu:* «Dvije te volje, a četiri ćudi. Razum, pamet i volja tri su dara ponajbolja. — Bolji razum neg li snaga.» Stoga će i ljudsko djelovanje biti drukčije od djelovanja živinskog. Ljudski će čini osim metafisičke i fisičke dobrote nositi obilježje i moralne dobrote ili zloće.

Znano je, da su pitanjem o razlici između moralnoga dobra i zla od vajkada ljudi razbijali glavu. Dok Nietzsche tvrdi: «Die ganze Moral ist eine beherzte lange Fälschung»[1]); dok Ihering mnije, da nema čina, koji bi po sebi bio dobar ili zao[2]), a Rousseau, da su pojmovi dobra zla, pravedna i nepravedna nastali u povodu društvenog ugovora[3]); a B. Mandeville, da je ta razlika izmišljotina prepredenih ljudi[4]): drugi razlikuju moralno dobro od fizičkoga, te moralno dobro od moralnoga zla. S njima se slaže i hrvatski narod: «Bolji je dobar glas (— moralno dobro) nego zlatan pas (fizičko dobro). — Kus do grla, a glas do vijeka.

[1]) Jenseits von Gut und Böse, 259.
[2]) Der Zweck im Recht II, 214.
[3]) Contrat. soc. l. 1. c. 8.
[4]) The fable of the bees or private vices. London, 1814.

-- Voda sve nosi izvan sramote. — Ništa se s obrazom nije izmiješalo. — Izgubio stid, izgubio vid. — Poštenjak vjekovnjak».

Lako se već iz tih poslovica, a i iz mnogih drugih može vidjeti, da je razlika između moralnoga dobra i zla unutarnja, objektivna, bitna. A može se razabrati također, da je volja slobodna, te može izabirati između zla i dobra, može raditi pošteno i nepošteno, stidjeti se i stid gubiti. Još bolje izriču slobodu volje poslovice: «Dvije te volje, a četiri ćudi. — Tri te volje ka divojku na tanac. — Krivo sjedi, ama pravo mjeri». — Te i slične poslovice izlučuju svaku vanjsku silu, al i nutarnju nuždu i opredjelbu (determinizam). Opstoji li objektivna razlika između moralnoga dobra i zla, mora opstojati i norma (pravilo), po kojoj se razlikuje dobro oda zla. Tu će normu razum morati spoznavati, a slobodna će volja prema njoj morati djelovati. Dosljedno pada antroponomni i teonomni moralni pozitivizam, prema kojima bi pojedini čini bili dobri ili zločesti zbog ljudske ustanove ili radi Božje zapovijedi ili zabrane.

4. Zakon. Savjest. Krepost. Grijeh.

Opstoji li ćudoredni red, bit će dužnost čovjeku taj red čuvati i ne poremećivat ga, dakle izbjegavati zlo, a činiti dobro. A dužnost je korelat zakona. Mora dakle opstojati moralni zakon. Taj je dvostruk: prirodni i pozitivni. Prirodni je po sv. Tomi: svijetlo razuma, što nam ga je Bog usadio, da spoznamo, što nam je raditi, a što izbjegavati.[1]) Da taj zakon opstoji, vidi se iz poslovica: «Ako ću krivo, ne smijem od Boga; ako ću pravo, ne smijem od bega. — Ako je tko jači, i Bog je svačij. — Svaka sila za vremena, a Božija do vijeka»; a predmnijevaju ga i mnoge druge. Jer je taj zakon usađen u narav, prirodu ljudsku, mora biti jedan, općenit, nepromjenljiv. Taj je zakon Bog dao i potvrdio, sankcionirao. Da opstoji sankcija toga prirodnog zakona, a i pozitivnih moralnih zakona (t. j. plaća za dobra djela, a kazan za zločesta), ističu lijepo poslovice: «Bog lako gre, ali brzo stigne. — U Boga nema kasnika. — Bog ne plaća svake subote. - Doći će Božji rasap na vražji nasap. — Svaka sjekira sebi malj čini. — Koji junak o nevjeri misli, tom nevjera o koljenu visi. —

[1]) Opusc. 3. In duo praec. carit.

Tko za vragom pođe, vrag ga i odnese. — Đavolu pakla ne manjka». U svakoga je čovjeka moralna savjest, kojom sudimo, što nam baš sada treba činiti ili izbjegavati: «Svijest je čovjeku Božji glas. — Bolje je, da te buha i komari grizu nego zla savjest. — Bježi, kud te volja, od sebe ne uteče. — Proda svijes', a kupi bijes, i bićeš sova u svako doba».

Susljednim se ponavljanjem istoga čina može čovjek na nešto naviknuti, a ta se navika ne da lako iskorijeniti: «Čemu mlad navikne, star obikne. — Nauka zla muka, oduka stostruka. — Što mlad uhvati, star ne pusti». Ako je ta navika dobra, i čovjek će postati dobar ili krepostan; ako je zla, postat će opak.

Krepost (dobra navika, moralno dobro mišljenje) je najveće dobro, dok je grijeh i opačina najveće zlo: «Bolje ti je izgubiti glavu, nego svoju ogriešiti dušu. — Čisto zlato potamniti ne će. — Što su tijelu dobra jela, to su duši dobra djela. — Grijeh najmanji zlo je najveće».

Kreposti su intelektualne i moralne. Intelektualne su spekulativne i praktične, a moralne su stožerne i izvedene. Spekulativne su: mudrost, znanje i razum, a praktične: umjeća i razboritost. Stožerne su: razboritost, pravednost, umjerenost i hrabrost ili jakost. Ostale su izvedene. Sve se te kreposti ističu i preporučuju u našim poslovicama. Tako *mudrost:* «Budalasta snaga brzo malakše. — Blago mudroj glavi i vrijednoj ruci. — Mnogo vriedi mudra glava, ciena joj je vječna slava». — *Znanje:* «Blago onomu, tko što zna. — Bolje je imati u glavi nego u sanduku. — Tikvenjaci svi jednaci».

Razum: «Razum pamet i volja tri su dara ponajbolja. — Bolji razum negli snaga. — Lijepa pamet (razum) veliko blago». *Umjeća:* «Bolje je umjeti nego imati. — Um caruje, a vještina zemlju rije». — *Razboritost:* «Pametnu je svuda poznat put. — Teško tome, tko za tuđom pameti ide». *Pravednost:* «Za pravdu daj glavu. — Pravića lonac sam se masti. — Pravda sreću doma gradi». *Umjerenost:* «Ako je i med, ne valja ogristi prste. — Ne zbija se vas smok u jednu mješinu. — Što je odviše, ni Bogu nije drago». — *Hrabrost:* «Ako se bojiš vrabaca, ne sij prosa. — Dobra volja i brda lomi. — Ne sijeće sablja no ruka. — Srčenjaku svaka je na ruku».

Poniznost: «U duboku prodo trijes ne udara. — Priklonitu glavu sablja ne sijeće. — Potok huči, a rijeka muči». *Dobrotvornost:* «Budi siroti otac, pak će i tebi Bog biti. — Tko daje

siromahu, zajimlje Bogu. — Tko dobro čini, bolje dočeka. — Tko rad daje, Bog mu daje». *Čistoća:* «Čistoća je Bogu mila. — Ne gleda Bog na ugladeno lice već na čisto srce. — Kod nečistoće nije nikad sreće. — Najmrži Bogu grijeh u mladu oholost, a u starcu bludnost». *Dobrohotnost:* «Nenavidniku omuli se nos a uzraste oko. — Tko tuđem kenjcu za smrt Boga moli, svoga kući zdrava ne dogoni. — Nikomu zla ne gudi, ali ga ne žudi, da ti na glavu ne padne». *Trijeznost:* «Tko preo mjere pije, po glavi se bije. — Vino je tuđa pamet». *Krotkost:* «Umiljato janje dvije majke sisa. — Blago dijete i dvije majke posisa». *Marljivost:* «Marljiv znana natkrili. — Tko ne će marom, hoće svojim kvarom». — *Istinitost:* «Istinu traži, pravicu važi. — Tko istinu govori, Boga slavi. — Istina suncem sija». *Vjernost:* Obećanje je teško dugovanje. — Gdje je riječ, tu je i obraz. — Vjeru tko lomi, njega će vjera. — Muž besjeda. — Ljudi se vežu za jezik, a volovi za rogove». — *Oprez:* «Kad ideš vuku na čast, povedi psa uza se. — Miri se sa psom, nu štap drži». — *Ljubav* je prema roditeljima i nježno *počitanje* prikazano lijepo u pjesmama, osobito ljubav prema majci.A i poslovice uzvisuju majku i neupravice veličaju ljubav prema njoj: «Slađi dragi od meda, slađa majka od dragog. — Nad majkom nema prijatelja. — Majka je majka. — Majku i Bog ima». Lijepo je prikazana i očinska i bratska i sestrinska ljubav. — Što je čovjek dužan rođenoj majci, to je i majci *domovini.* Zato: «Tko svoj rod i dom ne ljubi, taj svoje poštenje gubi. — Striela udri iz visine izdajice domovine». *Prijateljstvo:* «Ako imaš brata, čuvaj i pobratima. — Drž' se nova puta i stara prijatelja. Prijatelju zabavi ma ga nosi na glavi. — Bolje je valjan prijatelj nego rođen brat. — Sve prodaj, a prijatelja za ništa». Osobito se u starih Hrvata isticalo pobratimstvo, koje se nije zalijevalo vinom kao danas već krvlju, ali se i svjedočilo krvlju. Divne su pjesme, koje opijevaju čistu pobratimsku i posestrimsku ljubav i požrtvovnost. — *Zahvalnost:* «Ako nije hvala na orahu, nije ni na tovaru. — Psa kost veže. — Ne zaboravi na so i hljeb. — Tko vraća zlo za dobro, nikad mu zlo iz kuće izići ne će».

Stid: «Gdje je obraz, tamo je i stid. — Tko izgubi sram ljudski, izgubi i strah Božji. — Sram od ljudi sin je straha Božjega. — Izgubio stid, izgubio vid». Vrijednost poštenja ističu premnoge divne poslovice: Evo nekih: «Bolje je poštenje u siromaštvu nego bogatstvo bez poštenja. — Bolje pošteno prositi

nego nepošteno živit. — Bolje pošteno umrijeti nego nepošteno živjeti. — Tko ima obraza, ima i duše. — Poštenje najjače korenje. — Poštenje življenje. — Poštenjak vjekovnjak».

Grijeh je svojevoljni prestupak Božjeg zakona. Grdobu grijeha ističu poslovice: «I jedan grijeh mnogo je. — Jedan grijeh rada sto grijeha. — Grijeh najmanji zlo je najveće».

Napose osuđuju premnoge poslovice oholost, bludnost, nenavist, neumjerenost, lijenost, nevjeru, nezahvalnost, nepromišljenost, plašljivost itd. Neke ističu potrebu i mogućnost pokajanja: «I sveci su griješili, (s puta sašli), ali su se pokajali (posvetili)» itd.

5. Pravo i sila. Izvor prava. Društvenost. Ženidba.

Zna se, da se osobito u novije doba istovjetuje pravo i sila. Dosljedni evolucionisti i materijalisti i ne mogu drukčije. Nu: «Nad silom sila je pravda. — Ako je dušman jači, Bog je pravedni svačij. — Nije sila Bogu mila. — Sila i pravda ne idu zajedno. — Silu Bog plaća». — Stoga će pravo biti različno od sile, neka moralna moć. Ta: «Mali crv podgrize najdeblji dub. — I komar ima srce». Dosljedno pravo ostaje, pa ga sila i tištila: «Prava muka nikad ne pogine. — Pravda sreću doma gradi. — Pravicu Bog pomaga i ljubi». Za to i treba: «Ja pravo, ja nikako. — Ako pravda ne pomaže, krivda ne će pomoći. — Tko pravicu brani, onaj se sahrani. — Krivo sjedi, a ma pravo mjeri». Pravo je moralna moć nad svojom stvari. Stoga: «Svakome svoje treba. — Svak svoje traži. — Svakomu svoje, pa je mir Božji. — Svoje i na oltar od crkve može se tražiti. — I đavo kad govori pravo, valja mu dati razlog».

Ako je pravo moralna moć, a Bog je početnik moralnog zakona, bit će Bog i zadnji izvor prava. I zbilja: «Bodljivom korovu Bog nije dao rogove. — Starija je Božja no careva. — Bog pak car. — Kralj kraljuje, a Bog boguje; Bog je pravo».

Duša valja, mnogo poslovica ističe premoć sile. Jedna dapače kaže: «Gdje je sila, tu je i pravo». Nu te poslovice jamačno ne izriču etičkoga načela, već samo ističu žalosne činjenice, što se događaju u pokvarenom ljudskom društvu. A te se činjenice kose s osnovnim moralnim i pravnim načelima, kojima je izvor u savršenom Bogu.

Pravni je red uvjet društvenome opstanku. A je li čovjek po naravi društveno biće ili ga je na udruživanje nagnala samo sila i nužda?

«Od samoće ništa gore nema. — Jedne ruke malo mogu. — Nije dobro ni za jelom samu. — Teško samu i u kraljevu dvoru. — Ni u raju nije dobro samomu. — Čovjek bez zadruge kao bez ruke. I mrav družbu hoće. — Drvo se na drvo naslanja a čovjek na čovjeka». — Očito je čovjek po prirodi, upućen na društvo, pa nije trebalo ni općenoga rata ni društvenoga ugovora. Prva je zadruga obitelj. Osniva se ženidbom. Ženidba je sveta stvar, a nije šala. Trajna je, a vez je ženidbeni nerazdrešljiv: «Ženidba nije premaljetni cvijet, već je ona vjekoviti vijek. — Nije ovčiji smis, nego ljudski vik. — Muža od žene, a ženu od muža ne može ništa razdvojiti, već ako kuka i motika. — Vjenčanje ne drieši no samo smrt. — Žena ti ni svirala, da ćeš s njom samo posvirati, pa u kut hititi. — Ženidba je sveta, ražen idba prokleta. — Bog oženi, vrag raženi. — Što svećenik sastavi, samo motika rastavi.» — Zbog toga je paziti prije, da se ženidba ne sklapa radi novaca ili radi česa drugoga, već u ljubavi. «Nije blago ni srebro ni zlato, već je blago, što je srcu drago. — Ni Boga nad Bogom, ni draga nad dragim. — Uze vraga radi blaga; blago ode vrag ostade». Dobra je žena najveće blago: «Gdje nema žene, tamo bolesnik uzdiše. — Gdje nije žene, nije kuće. — Žena kuću drži. — Muž je glava, a žena je srce kuće. — Žena vrla valja zlata. — Čovjek je gost, a žena domaćin.» Stoga: «I zla žena dobra žena. — I zli muž dobar muž». Nu: «Jedno je žena, a drugo je ženetina. — Laglje je čuvati vreću buha nego nevjernu ženu. — Lako se oženiti, al je teško ženu naći. — Žena je na svijetu najgora zvijer. — Žena je živi vrag. Zla žena najveće zlo». — Nego: «Svaka žena na svog muža nalik. — Prsten kamenom, žena mužem. — Žena muža nosi na licu, a muž ženu na košulji». — Muž se i žena moraju među se ljubiti, a žena muža slušati. Nu muž ne smije svoje žene učiniti robinjom: «Muž je glava, a žena je trava. — Žena potlačena gotov je pakao. — Koja se žena muža boji, toljage nek se ne boji. — Ciganin ženu bije, a pravi čovjek ne će».

Žene baš ne prolaze najbolje u nar. poslovicama, osobito njihov jezik i suze; ali su i muškarci dobili svoj dio. Svakako su te poslovice potekle od dobrih poznavalaca ljudske duše.

6. Dužnosti k Bogu, k sebi, k iskrnjemu.

Jer je Bog naš Stvoritelj i neomeđašeni Gospodar, dužni smo Ga priznavati i iskazivati mu čast, koja Ga ide. Sve nas dužnosti uči vjera, narodna i pojedinačna svetinja. Vjera se ta ne smije mijenjati, jer: «Bog nije šala. — Protiva Boga ni govora, nije vijeća, nije rati. — Početak mudrosti strah Božji». Boga treba štovati: «Bogom Boga ne svjedoči, koji ga zlati, neg koji ga štuje». A štuje se Bog molitvom: «Ni gora ispasena ni Bog izmoljen. — Niti se Bog izmolio, niti se more izlovilo». Ne traži se Bog zna kolika molitva. Dapače: «Kratka i srčena molitva leti k nebu. — Brbljava molitva ne dostiže neba». A opet: «Dobra su djela najljepša molitva. — Bolje stoke ali imanja ni do sveta djelovanja». — Moliti se osobito treba u crkvi: «Crkva je, da se Bog moli, a ne da se u njoj zbori. — Bolje na dvoru mirovati, nego u crkvi ludovati». Treba svetkovati nedjelju: «Nedilja, da se ne dila. -- Što u nedjelju blaga stečeš, nevolja ti sve odnese». Postove treba obdržavati: «U raj po postu ko po mostu. — Ne zna pas za petak». — Bolesti i nevolje treba strpljivo podnositi: «Tko nije bolan, nije Božji. — Koga Bog ljubi, onoga i kara».

Svak je sam sebe dužan ljubiti, čuvati svoj život, zdravlje; starati se za tijelo i za dušu, usavršivati razum i volju; brinuti se za svoje poštenje, čast i dobar glas, a tako i za dobra materijalna i mješovita: «Svak je sebi najbliži. — Svatko sebi najvoli. — Bez zdravlja nema bogatstva. —Zdravlje je najveće blago. -- Sa zdravljem se ništa pomiešalo nije. — Bogatstvo ne čini sreću. — Golemo blago, golema i briga. — Duša je blago. — Daj za dušu i prid dušu. S poštenjem ćeš najbolje proći. — Nestati će sunca i mjeseca, ali ne će glasa junačkoga. — Više valja prst obraza nego svijeta blago. — Kuku zlome i omraženome. — Tko je dužan i na Božić je tužan. Dug i tuga brat i sestra. — Gizda lomi, a dug lovi. — Riječi su za žene, a djela za muške glave. — Prazna tikva na vjetru svira. — Čisto zlato potamniti ne će. — Soko perjem leti, a ne mesom. — Lice vara, srce valja. — Ljepota se ne traži na glatku licu, već na žuljavim rukama. — Ne mjere se godine aršinom. — Crn obraz u svitloj haljini crnji se vidi. — Tko se puno gizda, sreća ga najzad izda. — Radišu Bog pomaže. — U radiše svega biše, u štediše jošte više».

Iskrnjega je dužan svak ljubiti i pravedno s njime postupati. Napose ima neuka podučavati, dvoumna svjetovati, zabludjela svratiti na pravi put; sa svakim postupati blago, umjereno, razložno.

Ne smije lagati, mrziti, krivo sumnjati i suditi, ogovarati, douškivati, klevetati, vrijeđati, oduzimati materijalna i moralna dobra. «Ljubav ljubav hvata. — Blažen susid, ki susida ljubi. — — Gdje je ljubav, tamo je i Bog. — Ljubav je život, a mržnja je smrt. — Sjedi krivo, ali sudi pravo. — Za pravdu daj glavu. — Birano se voće postavlja. — Bolji je ukor mudroga nego pohvale ludoga. — Dobar savjet cijene ne ima. — Starčev savjet pomoć je mladiću. — Tko savjete dava, ne boli ga glava. — Neka sudi svatko po sebi. — Gdje laž ruča, vjera, ondje ne večera. -- Gora je rana od jezika neg li od mača. — U jezika je med i jed. — Ako želiš spasen biti, nemoj tuđe poželiti. — Bolje je svoja raspala torba nego tuđa nova. — Tko lupeža krije, ni on gori nije. Tuđa muka prid Bogom kuka. — Lihvar i kuga brat i sestra». — I tako dalje. Trebalo bi ispisati nekoliko stranica, da se navedu samo najljepše i najjedrije.

Posebice se u poslovicama ističu dužnosti prijateljske, roditeljske, bratske, poglavarske, podložničke i sila drugih stvari, koje zasijecaju u zasebni i društveni život. Možda se prigodice osvrnemo i na njih opširnije.

Zaglavak.

Skupimo li sve u jedno, razabrat ćemo, da je u hrvatskoj narodnoj duši čisti, uzvišeni pojam Boga; pojam, kakvog ne bijaše u čovječanstvu prije kršćanstva; pojam do kojega ne dođoše ni veleumi Platon i Aristotel. Razabrat ćemo, da se na tome pojmu savršenoga Boga osniva sve umovanje, sav život i rad hrvatske narodne duše. Istina, imade dosta nečiste primjese, nu ta primjesa nije samonikla, već je tudi mulj. A što je samoniklo hrvatsko, to je vjersko, to je kršćansko. Anima croatica naturaliter christiana — Hrvatska je narodna duša po prirodi kršćanska. Stoga je naše nepovredljivo pravo i sveta dužnost braniti to najdragocjenije blago proti nasrtajima tuđih nametnika i domaćih odmetnika i nastojati, da hrvatska duša sine iznovice starim sjajem, neprolaznim sjajem kršćanske istine i kreposti.

Gospodar Svijeta.

Roman. Engleski napisao **Robert Hugh Benson.**

Preveo: **M. A. M.**

PROLOG.

— Čekajte da se na čas saberem! — reče starac, bacivši se u dno svoga naslonjača.

Tri su čovjeka sjedjela u sobi srednje veličine, vrlo tihoj i uređenoj po najboljem ukusu vremena. Nije imala ni prozora ni vrata; jer ima već nekih šezdeset godina, što su ljudi, uvjerivši se da prostor nije nipošto ograničen na površinu zemlje, počeli sebi graditi podzemne stanove. Kuća staroga g. Templetona nalazila se kojih petnaest metara ispod nivo-a obale Temze, na mjestu, koje se s pravom smatralo udobnim: starac je tek imao načiniti stotinu koraka, da stigne na kolodvor drugoga centralnog kruga automobila, a neko pol kilometra do stanice Letećih Brodova kod Black Friars. No kako mu je bilo već više od devedeset godina, nije on nikada izlazio iz kuće.

Soba, u kojoj je primio svoja dva posjetnika bijaše sva prekrivena nježnim emaljem zelene grohotuše (dragoga kamena), kako je to propisalo Zdravstveno Vijeće; rasvijetljena je bila umjetnim sunčanim svjetlom, što ga je izumio veliki Reuter pred četrdeset godina; boja mu bila friška i ugodna, sasvim kao boja drveća u proljeće, a klasično grijalo, okruženo pletenom žicom, što je grijaše i razvjetrivaše, podržavaše je neprestano u temperaturi od osamnaest stupnjeva.

G. Templeton bijaše čovjek jednostavan, koji se zadovoljavaše da živi onako kao što je živio i njegov otac prije njega. Na-

ročito mu je bilo pokućstvo donekle zastarjelo i što se tiče izradbe i oblika, no ipak sagrađeno po modernom sistemu pokućstva, emaljirano blagim osincem (azbestom) na željeznoj armaturi, čvrsto, ugodno i imitirajući za čudo najnježnije vrsti drveća. Nekoliko polica, punih knjiga, redalo se s obje strane električne peći s brončanim podnožjem, pred kojim su sjedila tri čovjeka; u dva pak kuta sobe stajahu hidraulička dizala, od kojih je jedno vodilo u spavaonicu, a drugo u veliko predsoblje pod obalu Temze.

O. Percy Franklin, stariji od dvojice svećenika, bijaše čovjek originalna i privlačiva izgleda. Jedva da mu je bilo trideset i pet godina, a već mu se kosa bijelila ko snijeg. Njegove sive oči pod crnim obrvama imađahu neki čudan sjaj, gotovo strastven: no stršeći njegov nos, izbočeni podbradak kao i oštar rez usnica uvjeravahu promatrača o njegovu vladanju samim sobom kao i o njegovoj volji. Bio je to jedan od onih ljudi, koje ne možeš susresti, a da ne osjetiš potrebu da ih dobro pogledaš.

Njegov je kolega i prijatelj O. Francis, sjedeći na drugom kraju peći, izgledao više poput običnih ljudi: unatoč finoga i inteligentnoga izražaja njegovih krupnih smeđih očiju, odavahu njegove crte značaj, kome fali energija; čovjek je pače mogao u micanju njegovih usnica, u načinu, kako je držao vjeđe na pol oborene, vidjeti neku sklonost k maštanju bez cilja.

Što se tiče g. Templetona bio je to, da pravo kažemo, vrlo star čovjek, odlučna sasvim navorana lica — sasvijem obrijan kao što su to uostalom bili svi ljudi onoga vremena. On je udobno počivao u prostranom naslonjaču, poduprvši se o jastuke, napunjene vrućom vodom, dok mu je noge pokrivao širok orgtač.

Napokon progovori, obrativši se najprije k Percy-u, koji mu je sjedio na lijevo.

— To Vam je, reče on, za mene nešto vrlo teško da se točno sjetim tako dalekih stvari, no evo Vam ipak, kako ja sebi predstavljam tijek događaja! Prva ozbiljna uzbuna, što ju je u Engleskoj doživjela naša konservativna stranka, došla je izborom onoga znamenitog «Sabora Rada» g. 1917. Taj nam je izbor pokazao, kako je duboko herveizam impregnirao socijalnu atmosferu. Istina, bilo je već i prije toga prilično socijalističkih teoretičara: no nijedan nije išao tako daleko kao Gustav Hervé, osobito posljednjih godina svoga života, niti je postigao toliko u-

spjeha. On je, kao što ste možda čitali, učio apsolutni materijalizam i socijalizam i tjerao do krajnosti sve njihove logičke konsekvencije. Patriotizam je po njemu bio posljednji ostatak barbarstva; jedino dobro i jedinu dužnost sačinjavaše užitak i po mogućnosti što potpunije udovoljenje svih sadašnjih potreba. Isprva mu se dakako sav svijet rugao. Reklo se, da bi bez religije bilo upravo nemoguće prisiliti ljude da sačuvaju nekaki društveni poredak, pa bio to i najjednostavniji. No mi smo se varali i Hervé je imao pravo. Poslije konačne propasti Crkve francuske početkom stoljeća i pokolja od g. 1914, prihvati se buržoazija posla reorganizacije; i tako započe onaj vanredni pokret, među srednjim klasama, koji je išao za tim, da uništi patriotizam i društvene razlike, a napokon i vojničke institucije. Treba li da Vam reknem, te je slobodno zidarstvo rukovodilo sav taj pokret? To se raširi u Njemačku, gdje je već utjecaj marxovskoga socijalizma...

— Da, gospodine — prekine Percy s počitanjem — no mi govorimo naročito o istoriji događaja u Engleskoj...

— Engleska! Da, da, imate pravo. Dakle 1917. dođe Radna Stranka do moći i to je bio pravi početak komunizma. To se dogodilo u času, o kome ja nijesam mogao sačuvati nikake lične uspomene: no znam, da je moj otac uvijek od to doba računao početak novoga stanja stvari. Čudim se samo, da reforma nije brže stupala: držim da je kod nas uvijek ostalo dosta staroga kvasca *tory*. U to je doba prestao izlaziti Times, no čudno je, da je Kuća Lordova, koja je već odavna bila lišena svake važnosti, bila tek god. 1935. službeno dokinuta. Što se tiče državne Crkve, ta je prestala opstojati g. 1929. Jer moram Vam reći, da su se «ritualisti» — kako se nazivahu među Anglikancima oni, koji su i nadalje trebali jednu određenu dogmu i kult — pošto su očajnički napeli sve sile da privuku k sebi Radnu Stranku, povratili u masama u Crkvu Katoličku iza «konvokacije» anglikanske od 1919., u kojoj je bilo odlučno zabačeno *Nicejsko* Vjerovanje. Sve ostalo od anglikanske crkve utopilo se s druge strane u onom, što se nazivalo Slobodna Crkva; a ta je Slobodna Crkva tražila u glavnom tek neku jednostavnu privrženost čuvstva. Biblija se od to doba sasvijem prestala smatrati autoritetom, vrijednim kake vjere; novi su napadaji njemačke znanosti oko 1920. pomogli napokon srušiti njen Kredit u očima svih onih, koji se ne osjećahu katolicima, i otac me je često uvjeravao, da je od

prvih godina stoljeća božanstvo Hristovo imalo za protestante cijeloga svijeta tek neku čisto verbalnu vrijednost.

Katolička je Crkva neko vrijeme silno uznapredovala. Svi religiozni duhovi priključili su se katolicizmu, dok je velika masa ljudi apsolutno zabacivala vrhunaravno, ostajući do kraja materijalističkom i komunističkom. Na nesreću bio je to tek oganj od slame. Oko 1940. kad je zatvoren Vatikanski koncil — otvoren u devetnaestom stoljeću i do onda još nikada ne raspušten — izgubili smo veliki broj pristaša. No osobito je sveđe napredovao komunizam. Vi ne ćete nikada moći sebi predstaviti općega uzbuđenja, što je obuhvatilo narod, kad je 1947. bio glasovan i promulgiran *Bill potrebnih industrija*. Bilo je, istina, mnogo ljudi u našoj stranci, koji su bili uvjereni, da će ta nacionalizacija obrtničkih principa označivati svršetak svakoga poduzeća, no, kao što je i Vama poznato, nije od toga bilo ništa. U dnu duše je sav narod zahtijevao tu reformu, premda nije bio sasvijem svjestan toga, naročito pak od časa, kad su se municipalizirale željeznice. Onda je došla reorganizacija radničkih skloništa i staračkih penzija i možete misliti, koliki su prirast snage otud izvukli komunisti. Zatim zakon o reformi kaznionica i aboliciji smrtne kazne, onda definitivni zakon od 1959. o nastavi, koji zabranjuje u školama svaku religijsku obuku, zatim ukinuće nasljedstva, odstranjujući sve, što je još ostalo od staroga sistema...

— A kako smo se mogli uščuvati od velikoga rata između Evrope i Istoka? zapita Percy.

— Oh! to bi bila duga pripovijest; jednom riječi Amerika nas je uzdržala, a istim smo udarcem izgubili i Indiju i Australiju. No naš je ministar Braithwaite vrlo spretno nadoknadio taj gubitak, pribavivši nam jednom za uvijek protektorat Afrike. U ostalom mi ćemo sve to vidjeti bolje na karti!

Percy je nekoliko časaka tiho promatrao veliku geografsku kartu, što ju je starac taj čas razvio pred njim. Bila je to karta savremenoga svijeta, ali isporedena s političkim razdijeljenjem raznih krajeva pred jedno stoljeće: i ništa nije bilo čudnije od razlike između mnogobrojnih mrlja, što su predstavljale nekadašnje male narode i triju velikih bojadisanih ploha koje su odgovarale trima velikim carstvima na svršetku dvadesetoga stoljeća.

Najprije se prst g. Templetona šetao po Aziji. Riječi *Carstvo Istoka* stajale su na žutoj plohi od Urala na lijevo pa do tjesna Behringova na desno, protežući se ogromnim slovima preko Indije, Nove Zelandije i Australije. Crvena mrlja, što ju je prst pokazivao iza toga, bila je mnogo manja, no još uvijek dosta znatna, jer je pokrivala cijelu Evropu i azijsku Rusiju sve do Urala. Napokon je Američka Republika sačinjavala plavu plohu, što se širila nad cijelim transatlantskim kontinentom.

— Oh! da, to je mnogo jednostavnije, no što je nekada bilo! reče starac jednostavno.

Percy zatvori atlas i stavi ga na stol.

— A sada, gospodine, zapita on, što bi imalo po Vašem mnijenju doći?

Stari se torijevski državnik nasmiješi neodređeno.

— Što će doći? reče on. To sam Bog zna! Ako se Carstvo Istoka odluči da se gane, mi ne ćemo moći ništa protiv njega. A činjenica je, da se čudim, zašto se već Istok nije ganuo do sada! Ja držim da ga u tom smetaju religijske razlike.

— Vi valjda ne vjerujete da će se Evropa razići? zapita svećenik.

— Oh! ne! svakako da ne! Mi vrlo dobro računamo s pogibli, kojoj se izlažemo! No uza sve to samo će nas Bog štititi, da ne nastradamo, ako se Carstvo Istoka odluči da nas napadne. Jer to carstvo pozna sada svoju snagu, pa što smo mi, kad se isporedimo s njime?

— A što se tiče religije, nastavi Percy, što mislite, što će biti?

Gosp. Templeton očito umoran povuče najprije teški dah iz svoga inhalatora oksigena, a onda se običnom svojom uljudnošću spremi da odgovori

— Da ukratko ponovimo položaj, reče on, samo tri sile vrijede sada u svijetu: katolicizam, humanitarizam i religije Istoka. Što se ovih posljednih tiče, ne znam ništa proreći: najnovije sjedinjenje Kineza i Japanaca obara sve naše račune. No u Evropi i Americi postoji konflikat samo među onim drugim dvama elementima, što sam ih taj čas spomenuo. Istina, sav je svijet napokon priznao, da natprirodna religija implicira silom apsolutni autoritet i da je lično sudenje u stvarima vjere samo početak rastvaranja. Istina je i to da, budući da je Katolička Crkva jedina institucija, koja hoće da ima neku natprirodnu vlast

— to je ona sigurna, da će je štovati svi kršćani, koji do bilo koga stepena čuvaju vjeru u natprirodno. Sve je to sigurno: no s druge strane ne smijemo zaboraviti, da je humanitarizam, protivno općemu očekivanju od nedavno, na putu da postane organiziranom religijom, unatoč toga što negira natprirodno. On se združio s panteizmom: on je pod rukovođenjem slobodnoga zidarstva stvorio sebi obrede, koje neprestano usavršuje, a posjeduje također i svoj *Credo:* «Čovjek je bog» itd. On dakle ima od neko doba efektivnu i realnu hranu, što je može nuditi aspiracijama religioznih duša: on dopušta također jedan dio ideala, ne zahtijevajući pri tom ništa od duševnih sposobnosti. Pa onda ti ljudi imaju na raspolaganje sve crkve — osim nekoliko kapelica, što su ih se udostojali prepustiti nama — sve veličanstvene katedrale Engleske i kontinenta, te napokon počinju u svim zemljama podupirati zanos srdaca. Pa onda njima je slobodno da obilno razvijaju svoje simbole, dok je to nama zabranjeno! Ja sam uvjeren, da će prije deset godina njihova doktrina biti zakonito uvedena kao službena religija u cijeloj Evropi.

A mi katolici međutim uzmičemo! U Americi, držim, da još imamo po imenu jednu četrdesetinu žiteljstva — hvala divnome katoličkom pokretu početkom dvadesetoga stoljeća. U Francuskoj i Španiji nas, da tako reknem, ni nema; u Njemačkoj nam je broj od dana u dan sve manji. U Italiji? Tamo smo opet osvojili Rim, koji nam snova isključivo pripada, no ostatak je poluotoka za nas izgubljen. Napokon ovdje držimo Irsku i možda šezdeseti dio Engleske, Škotske i Walesa, a pred kojih dvadeset godina bio nam je razmjer jedan na četrdeset. U ostalom u ovo posljednje doba ogromni napredak psihologije prouzročit će nam štetu, koja će bivati svakim danom sve veća. Prije smo imali protiv sebe jedini goli materijalizam i bilo je dosta ljudi, koji su ga smatrali surovim i neprobavljivim. No sada psihologija nadomješta nekadanji materijalizam, pa umjesto da niječe natprirodno, ona se prči da ga dozvoljava i objašnjava ga na svoj način. Da, oče moj, stvar je izvan svake sumnje, mi uzmičemo! Uzmičemo neprestano i ja mislim da moramo biti spremni na katastrofu svaki čas!

— Međutim... započe Percy.

— Vi ćete reći da ja imam mračne poglede za starca, koji je na rubu groba! Što ćete? Ja sam Vam otvorio svu svoju misao. Radio što mu drago, ja ne vidim nikake nade! I meni se

čini, da će od sada biti dovoljan i najmanji slučaj, pa da dokrajči našu propast. Ne, vidite, ja ne opažam nikake nade sve do dana dok....

Percy podigne naglo oči na svoga sugovornika.

— Sve do dana dok ne dođe naš Gospod! dokrajči stari državnik.

Percy ostade nekoliko časaka nepomičan, a onda se digne.

— Moram ići, gospodine, reče on; već je prošlo devetnaest sati! Zahvaljujem Vam najsrdačnije. Hoćemo li, oče?

O. Francis se digne također i oba se posjetnika spremiše da pođu.

— Dakle, oče, reče starac, obrativši se k Percy-u, pohodite me opet za koji dan, ako Vam se ne činim odviše brbljavcem! Idete valjada pisati svoje pismo u Rim?

Percy potvrdi glavom.

— Napisao sam već polovicu jutros, reče on; no kako sam od uvijek stranac u stvarima Engleske, držao sam, da se moram uputiti kod Vas o počecima i uzrocima situacije prije nego se usudim da ih izložim u pravoj slici i ja sam Vam od srca zahvalan, što ste mi sve to razložili. Zaista, to je težak posao i ogromna odgovornost — to pismo što ga moram slati svaki dan kardinalu-protektoru. Ja se kanim toga doskora odreći, ako mi to samo kardinal dozvoli....

— Drago moje dijete, poviče stari g. Templeton, nemojte toga nipošto činiti! Ako mi dopustite da Vam govorim iskreno, moje je mnijenje, da ste Vi obdareni osobito pronicavim opažanjem, a Rim treba da bude upućen od ljudi kaki ste Vi...

Percy se čedno nasmiješi i pođe prema vratima.

— Pođimo, oče! — reče on svome pratiocu.

Došavši na obalu, svećenici se rastadoše i Percy, ostavši sam, stade da nekoliko časaka promatra jesenji prizor, što se rzvijao pred njim. Ono, što je čuo kod starca činilo se kao da mu čudno rasvijetljuje veličanstvenu sliku blagostanja, što se širila pred njegovim očima. Zrak je bio tako rasvijetljen kao usred dana, jer iza posljednjega obreta u umjetnoj rasvjeti London više ne poznavaše razlike izmedu podneva i ponoći. Mladi se svećenik nalazio u neke vrsti staklenom zatvoru, gdje je pod bio taracan nekom masom od kaučuka, na kojoj nijesu koraci proizvodili nikakova šuma. Pod njim su strujila dva beskrajna vala ljudstva, koje se valjalo desno i lijevo bez ikake buke osim mrmljanja razgovora i to većinom u jeziku esperanto. Kroz debelo i prozirno staklo, što je s jedne strane zatvaralo javni prolaz, vidio je svećenik široku i crnu cestu, sasvijem praznu. Najednom odjekne od strane Westminstera velika buka, slična zujanju ogromne košnice i čas zatim golem rasvijetljeni predmet projuri cestom, a onda se buka po malo stišavaše, u koliko je veliki narodni automobilni vlak, što je dolazio s juga, nastavljao svoj put prema istoku. Bila je to privilegirana cesta, kojom su smjela prolaziti samo državna prometala i to brzinom, što nije nadilazila sto pedeset kilometara na sat.

A sva druga buka bila je utišana u tom kaučukastom gradu. Vrteći se trotoari pješaka prolazili su nekih sto metara podalje, a podzemna se cirkulacija osjećala tek u laganom podrhtavanju tla. No upravo u času, kad je Percy htio pokročiti, zamnije iznenada muzički zvuk, o kojem se činilo kao da dolazi s nebeskoga svoda: bio je to dugi akord čudne ljepote i snage i svećenik, podignuvši oči s tihih talasa Temze — koja se jedina nije ni do onda ni u čem promijenila — opazi visoko nad sobom dugi vitki predmet, rasvijetljen blagim svjetlom, kako se odvaja od sjajno rasvijetljenih oblika i juri prema sjeveru, iščeznuvši doskora na svojim raširenim krilima. Taj slatki muzički zov bio je znak evropskih linija velikih zrakoplova kojim se najavljivao dolazak jednoga od njihovih «zračnika» na koju od mnogobrojnih stanica, gdje se zaustavljaše.

— Sve do dana dok ne dođe Gospod! ponovi Percy i njegov stari strah stisne mu za čas opet srce. Kako je to bila teška stvar držati oči upravljene na daleki horizont, dok se svijet razvijao ovdje sasvim blizu s toliko privlačivosti u svojoj snazi i svom sjaju!

Svećenik pođe žalosno dalje, pitajući se, koliko će još vremena O. Francis, njegov drug, što je juče došao s njime iz Rima, uščuvati snagu da se odrvava jednoj takoj kušnji; a onda se, bacivši posljednji pogled na mirnu vodu rijeke, spusti velikim stubištem, što je vodilo na podzemnu cestu.

(Nastavit će se).

Obračun s liberalnim pravaštvom

ili

Kako su hrvatski katolici ostali bez svoga dnevnika.

15. Sociologija i filozofija svepravaštva.

Svepravaši su, kako smo već čuli, do dna duše uvjereni, da su «stališke i vjerske kulturne borbe u našem narodu preuranjene, dapače štetne», da su sve te borbe kod nas danas još samo luksus, pa da ih treba «ostaviti po strani, dok Hrvatska ne dodje do svoga prava». Radi toga se vodstvo pravaško ni ne htjede o tim borbama programatično izjaviti, bar ne tako, da bi svakome bilo odmah jasno, kakvo stajalište zauzimaju naši ujedinjeni pravaši spram tih velikih problema čitavog savremenog čovječanstva, koji drmaju samim temeljima dojakošnjeg društvenog uredenja i dijele svijet u dva posve oprečna i neprijateljska tabora. Borbe su izmed ta dva tabora već započele, pa su i takav opseg i žestinu dosegle, da od vremena do vremena u svoj vrtlog potegnu i naše miroljubive pravaše, koji se inače načelno manje zanimaju i brinu, hoće li u tom boju pobijediti kršćanski ili liberalni « svjetski nazor», nego hoće li Turci pobijediti Talijane ili Talijani Turke u tripolitanskom ratu. Bude dakle časova, kad ni naši svepravaši ne mogu da se strpe, «dok Hrvatska ne dodje do svoga prava», pa da onda tek zauzmu svoje «stanovište» spram tih kojekakvih «preuranjenih borba». Nijesu se oni mogli oteti utjecaju tih «novih težnja» svojih savremenika

ni u vjerskim i kulturnim pitanjima, pa su se u programu i u drugim važnim zgodama svoga inače dosta kratkoga stranačkoga života već izlanuli, na koju stranu njihova rodoljubna srca većma «teže». Još manje su se mučili da sakriju svoje simpatije na polju sociologije ili velike «stališke borbe», jer su znali, da je to polje kod nas još uvijek na parlogu, pa da se tu može puno lakše «raspravljati» i zauzimati razna «stanovišta» bez straha pred odlučnom kritikom, koja će im znati i htjeti skinuti s lica napirlitanu «znanstvenu» masku, pa pokazati njihove «nazore» i «težnje» u potpunoj i vjernoj — liberalnoj slici.

Prvi put je o socijalnom pitanju opširnije i ozbiljnije progovorilo «glavno glasilo stranke prava za sve hrv. zemlje» u br. 88-89. i 91, a u članku I. Sveška pod naslovom: «*Značenje demokratizma i njegova kriza*». Evo, što tu sve ne čitamo: «Vrieme i s njime nadošle prilike ruše stara naziranja i stvaraju nova. Ruše demokratizam, a podižu socijalizam, ali ne zato možda, što bi on bio bolji, pravedniji ili možda ostvarljiviji, a prema tomu i znanstveniji od prvog, već zato, što to hoće posebni zakoni evolucije, koji ne pitaju ni za što, već idu svojim putem, svojim odredenim pravcem». Pojedinci «shvaćaju te zakone», ali «duša je narodna daleko od toga shvaćanja. U naravi je njezinoj, da teži i radi za onim, što je diktat njezinog čuvstva, njezinog osjećaja, ali ne možda diktat razuma, jer ovaj u ljudskoj evoluciji vrši vrlo malenu ili nikakvu ulogu. Prirodeno joj je, da se obmamljuje i hrani iluzijama: one ju i vode kroz čitavu poviest, koja na koncu konca i nije ništa drugo nego djelo bezviestnosti, plod iluzija i sanja ... Znanost je nemoćna da vrši bilo kakav upliv, a još manje možda da daje direktivu našem mišljenju. Sve, što može, jest to, da konstatuje činjenice i odkriva zakone.» Znanost samo «omogućuje časovito razočaranje ljudske duše ili bolje gubitak vjere u ideju». No ljudsku dušu to ne smeta, da i dalje ide onim pravcem «koji odabere sama i koji stoji u opreci sa znanošću t. j. da se i nadalje podaje iluzijama». Medu te iluzije spadaju i «naša politička vjerovanja i naše ideje», koje imadu samo tome poslužiti, da nam zaslade žrtve, što ih od nas traže «okrutni i nemilosrdni zakon borbe za eksistenciju» i «zakon selekcije», od kojih nije izuzeto ni ljudsko društvo kao ni «druga carstva» vaselene. Ta «naša politička vjerovanja i ideje» ili bolje te iluzije plod su onih «posebnih zakona evolucije, koji ne pitaju ni za što». Razum kod tih «političkih programa i ideja» — «vrši vrlo

malenu ili nikaku ulogu». Ovi programi — dakle i pravaški — jesu « diktat čuvstva i osjećaja» narodne duše, «djelo bezsvjesnosti, plod iluzija i sanja». — Znanost uopće je «nemoćna, da daje direktivu našem mišljenju». Napose pak «postoji konflikt između polit. naziranja i znanosti». Znanosti i razumu je zadaća, da duši našoj «omogući časovito razočaranje ili bolje gubitak vjere u ideju», kad «činjenice i iskustva» pokažu, da je bila neistinita. A sve su te političke ideje bez iznimke neistinite, puka tlapnja i iluzija, plod slijepog čuvstva. Narod svom dušom prione uz jednu «jedinospasonosnu» ideju, a kroz neko vrijeme pokaže se ta ideja «u podpunoj golotinji ... kakova jest. Prevarena i razočarana duša naroda odkreće od nje glavu i obraća se drugoj ideji, da se i ovoj stavi u službu, neka ju i ova obmamljuje i zanaša za nemogućim. I tako to ide dalje u ljudskom životu ... Stara politička vjerovanja umiru, a nastaju nova ... Svi smo svjedoci, kako se svijet opet riešava jedne iluzije ... zviezda demokratizma počela je blieditі ...» — Pisac, kako se vidi iz cijeloga članka, pristaje uz filozofiju, koja je po Lavisse-u prodrla u sve moderne znanosti današnje i koja «enseigne la necessité du combat pour la vie, la légitimité de la selection, qui se fait par oevre de mort, l'illegitimité de la faiblesse».

Kako će na prvi pogled razabrati svatko, tko je nešto samo upućen u povijest socijalnog pitanja ova su načela u glavnom ekscerpt i mješavina Spencerove biološke socijalne teorije, Weismannove nauke o zakonu selekcije, te napokon Gumplowiczeve prirodoslovno-sociološke teorije. Pisac «Hrvatske» skupa sa Spencerom je odlučno protivan intelektualnoj ili psihološkoj školi Comteovoj i mišljenju, da je ideja, misao, um glavni faktor u društvenom razvoju. Ne glavni već upravo nikaki. Sav rad i razvoj u čovječanstvu pokorava se isključivo «diktatu čuvstva i osjećaja» narodnoga. Čuvstva pak i strasti su samo životni fenomeni i izraz nutarnjih bioloških zakona organizma. A svi ti vanjski pojavi i nutarnji zakoni podvrženi su vrhovnom zakonu evolucije. U tome je «Hrvatska» složna sa Spencerovom školom. Prihvaćajući zakon selekcije, borbe za opstanak, a «nezakonitost slabosti» prihvaća teoriju evolucije u najradikalnijem tumačenju Weismannovu. — S onim pak teorijama o «iluzijama», «sanjama», «razočaranju», ulozi razuma i znanosti u razvoju čovječanstva, potpunoj nemoći ljudskoj u utjecaju na taj razvoj, koji je samo prirodni proces, stoji svepravaški sociolog posve

pod uplivom Gumplowicza kao i onim svojim tezama o neostvarivosti fantoma jednakosti, prirodnom zakonu, da jači izrabljuju slabije, prirodnom razvoju čovječanstva u kružnici. (Socijalizam ne dolazi iza demokratizma, što bi bio bolji od ovoga, nego što to hoće «posebni zakoni evolucije, koji idu odredjenim pravcem») I t. d. i t. d.[1])

Nemam za sada ni mjesta ni vremena, da se upustim u razlaganje, a još manje u kritiku svih tih strahovitih i sudbonosnih zabluda, o kojima je u glavnom bilo već govora i u «H. Straži». Očito je i za početnika u filozofskoj i teološkoj znanosti, da je svaka ova pojedina teza u svojim konzekvencijama atentat na čitav kršćanski «svjetovni nazor». To je puki materijalizam, koji ruši temelje svake vrhunaravne vjere. To nije ništa drugo nego aplikacija načela savremenog monizma i determinizma na društvene prilike. «Hrvatska» dakle i naši svepravaši, koji se tako otimaju rukama i nogama svakoj izjavi o savremenim socijalnim problemima, imadu ipak posve odlučno mišljenje u tom pitanju. Na žalost to je mišljenje pravi antipod kat. nazora i nauke kat. Crkve, to su najradikalniji bezvjerski nazori u modernoj sociologiji. Tako se i opet dokazalo, da kako u privatnom, tako i u javnom životu ne može biti obzirom na vjeru i moral indiferentnih i neutralnih svjesnih djela ili jasnih «nazora» (ἀδιάφορα). Prije ili kasnije izađe na onu Kristovu: Tko nije sa mnom, protiv mene je. No kako već rekoh o značenju ovih načela s kat. stajališta ja ne mogu ovdje raspravljati, pa ću samo upozoriti gg. svepravaše na značenje tih socijalno-filozofskih teorija na području politike. Što misle gg. svepravaši, kako bi prošao hrv. narod, kad bi mu se sudbina krojila i budućnost rješavala po načelu ove filozofije, da «slabiji nemaju prava na opstanak» (l'illégitimité de la faiblesse.)? Zar po tome «zakonu» kao i «zakonu selekcije», od kojega po pisanju «Hrvatske» nije izuzeto ni ljudsko društvo, nijesu ispričani svi macchiavelizmi jačih naroda i pojedinaca u uklanjanju slabijih protivnika s puta? I borba za «eksistenciju» je po pisanju «Hrvatske» «zakon», ma koliko bio «okrutan i nemilosrdan«, pa i tim zakonom su ispričani svi nasilnici, pojedinci il narodi, samo ako misle, da njihova nasilja iziskuje taj «zakon o borbi za eksistenciju». Na temelju toga zakona je posve logično u hrv. saboru poznati madžaron dr. Egersdorfer ispričavao sva nasilja madžarska počinjena na hrv. na-

[1]) Više o tome vidi kod Ušeničnika, Kreka, Pescha, Weissa i dr.

rodu s onom izrekom, da nije *ništa nenaravno, ako velike ribe proždiru male*. Ove socijalne političke maksime, što ih je bez ikakva protesta ili opaske donijela «Hrvatska» uistinu posve sankcioniraju i opravdavaju političku formulu dra. Egersdorfera. Ovaj članak ujedno najbolje dokazuje, što čeka hrvatski narod, ako ostavi kršćansku vjeru, a prihvati bezbožnu filozofiju. Hrv. narod je tim časom potpisao sam svoju smrtnu osudu, uzakonio sva nasilja i progone jačega protivnika. — Kakav li nesklad, koliko protuslovlje vlada izmed idealnih deklamacija naših ujedinjenih pravaša i njihova glasila o vrijednosti i moći prava, o nemoralnosti madžarskih nasilja, kojima je sav osnov u «pravu jačega», i izmed ovih izjava «de la légitimité de la sélection par oeuvre de mort e l'illégitimité de la faiblesse»! Doista ova filozofija, koja uči relativnost svega, svemoćne zakone evolucije, potpunu nemoć razuma u ljudskom djelovanju, omnipotenciju iluzije, sanje i bezsvjesnosti, legitimnost bezobzirne borbe jačega na temelju zakona o selekciji i t. d. ne samo da ruši svaku vrhunaravnu vjeru, kršćanski moral, onemogućuje svaku znanost, nego čini iluzornom i besmislenom svaku politiku na temelju nekih prava i za ta prava, zakrčuje slabijem narodu svaki put do slobode.

Tako se i opet pokazalo, da je istina i pravo imalo, pa će i u buduće imati pravog iskrenog i pobjedonosnog branitelja samo tamo, gdje se bude Kristov nauk svesrdno i potpuno prigrlio. «Istina će vas osloboditi» (Iv. 8, 32.) «Ja sam put, istina i život» (Iv. 14. 6.)

16. Svepravaška estetika.

U zadnjem poglavlju pretreseni članak: «Značenje demokratizma i njegova kriza» čini socijalno politički pendant nizu članaka o literarno esetskom stajalištu ujedinjenih pravaša, koji su izlazili u 55. 56. 57. i 58. br. «Hrvatske». Ti članci dobili su naslov: «*Zbilja — na razpuću*», a potpisao ih neki idealni «Pravdoljub Istinović». Na žalost tako idealno pravedničko i istinoljubivo ime po svoj prilici ne resi još ni jednoga Hrvata, pa će to biti samo simbolički pseudonim nekog svepravaškog pravednika. No kako naši svepravaši — listom stariji, zreliji i iskusniji ljudi — nijesu ni u mladim danima pokazali bogzna koliko po-

kretaške tašte nasrtljivosti i izbadanja, sva plemenita simbolika toga pseudonima ticat će se više sadržaja nego li pisca toga članka. Bit će tu dakle sve krcato pravde i istine, kakva se ne sluša baš svaki dan i ne čita u svakom broju ni same poštovane «Hrvatske». I doista pravdoljubivi pisac odmah na početku svečano obećaje, da će sve naše sadašnje književne pojave prosuditi «nepristranim kriterijem ... ne gledajući pri tom na ništa drugo nego na — istinu». Hajde dakle i mi «najcrniji, najzasukaniji, najborniranij i najzatucaniji fortimaši» skupljeni oko «Antemurale obscurorum virorum» (« H. Straže» naime), koji se s tom istinom razmećemo kao da smo s njom «bratinstvo pili» — — kako nas slavi i veliča «liberalni pravaš» g. A. G. Matoš u «Savremeniku» — hajde dakle da i mi vidimo jedanput, kako se pravedno i istinito piše o velikim savremenim književnim pitanjima.

Ponajprije draga moja «najcrnija» i t. d. braćo «crnorisci», a i vi poštovana gospodo «jezuite u civilu» oko «pamfletskog popismenog listića «Luči» (kako vas opet slavi i uzvisuje isti g. A. G. i t. d.) treba da svakako znate, da se mi Hrvati danas u književnosti nalazimo «zbilja — na razpuću». Ovo «razpuće» znači za tog «uvaženog književnog pregaoca» — kako ur. «Hrvatske» opisuje čitateljstvu misterijoznog g. P. I. — ono, što bismo mi drugi običniji ljudi okrstili «bespućem», kako to izmjenice upotrebljava i uvaženi taj pisac. U čemu pak sastoji to bespuće ili «razpuće», to je iz toga članka skoro nemoguće dokučiti, jer taj članak je g. Fran Galović opravdano — bar s formalne stilistične strane — nazvao «nepismenostima» prosvjedujući u «Ml. Hrvatskoj» (1912. 44.) i protiv same pomisli, da bi on mogao biti piscem tih «reklamnih feljtona o g. Šegviću, šefredakteru» svepravaške «Hrvatske». Još najprije moglo bi to bespuće sastojati u onim nemilosrdnim napadajima lanjskoga «Savremenika» na dvije knjige g. K. Šegvića: «Život i djela A. Starčevića» i «Kratka poviest hrv. književnosti». I sam g. P. I. spominje tu «Savremenikovu» kritiku kao «jedan dokaz više i to konkretni, da smo upravo na književnom bezpuću».

Ali u čemu sastoji zapravo to bespuće, to i nije najglavnija ni najzanimljivija stvar u toj radnji, koliko raspravljanje o tome, kako je došlo do toga bespuća i kako ćemo s toga bespuća izaći napokon na pravi put, na kojemu će naša književnost opet da oživi i procvate. Kako je dakle došlo do tolikoga zla u našoj lite-

raturi? Tko je pravi i najveći krivac? Da na to pitanje «uvaženi književni pregalac» uzmogne pravdoljubivo i istinito odgovoriti, počinje raspredati ab ovo naše sadašnje književne prilike. — Do prije petnaest godina bile su kod nas u književnosti idealne prilike: struja ili stranaka u književnosti nije ni bilo. Svi književnici uglavnom jednih nazora, svi za patriotizam jednako oduševljeni i zanosni. Onda najednom pojaviše se naši «modernisti, pravi sljedbenici svih mogućih nitzscheovskih struja», koji nijesu ni smatrali književnikom onoga, tko nije tako nitscheovski «moderan» kao i oni. «Ali sve ovo ne bi bilo smelo preostale konzervativce» nastavlja g. P. I. «da se nije nekako u ono doba pojavila» treća struja oko — «H. Straže». Ova je proizvela u našoj književnosti potpunu biblijsku «bezimenost opustošenja». Ona je faktični i najveći krivac današnjega bespuća. Oprezni doduše g. P. I. izričito veli, da pokretači «H. Straže «nose na svojim ledjima» samo «dobar dio odgovornosti za naše literarno bezpuće», ali tko proštije sve, što o njima veli g. P. I., morat će im pripisati baš svu ili skoro svu odgovornost. Ded dakle, da pokažemo toj gospodi «koja pokrenuše» ovu našu «H. Stražu» pravdoljubivu i istinitu sliku njihovih grijeha, pa onda u — kostrijet s njima!

«Hrvatskin» literat razlikuje dakle tri struje u našoj današnjoj lijepoj književnosti i književnoj kritici: «konzervativce», «moderne» i — «one oko «H. Straže». Počnimo s ovim zadnjima i najgorima. Tim glavnim krivcima našeg današnjeg literarnog bespuća kao da je još najzamašnija krivnja, što su uopće pokrenuli «Hrv. Stražu», koja — kako raspravlja o tome g. P. I. — «makar je donosila članaka učenih i spomena vriednih, okupiv oko sebe nekoliko vrstnih pera, vrstnih i ako ne na polju čisto literarnomu, to osobito na staro-filozofskomu — ipak je bila barem u onoj formi nepotrebna». — Ta dakle smotra ne samo da je «nepotrebna bila» u ono doba, kad je počela izlaziti, nego kao da je sada još nepotrebnija, jer istoimeni gospodin nekako tugaljivo za nju dalje konstatuje, da «jošte nije preminula» ...

Osim te očevidne krivice Stražinih pokretača imaju oni, a osobito njezini kritičari još dosta grijeha, koji će ozbiljnijima možda i više imponovati. Najstrahovitije je svakako to, što su ti Stražini kritičari i književnici «zagrijani — na svoj način — «čisto katoličkim dealima», pa preziru i «moderne» i «konzervativne» te kažu na sva usta, da ne vriede ništa u literaturi ni jedni ni drugi, niti da su što valjana zadnjih petnaestak godina i jedni i drugi izdali». Ali na sreću ne prijeti od njih našoj književnosti velika pogibelj — tješi g. P. I. dalje štioce «Hrvatske» — jer «zaokvirivanje literature u jedan vjerozakon onemogućuje im uspjeh, makar se oni naprezali, da odgoje «nove književnike» po kojekakvim zastarjelim školastičnim pravilima. Ovi će bez dvojbe izčeznuti, ili će kao i danas «radit», a da se ne okrune literarnom krunom ni na ovom ni na drugom svietu, dok će ostali «moderni» i «konzervativni» izdavat jedni i drugi više manje uspjelih književnih djela».

I tako mi braćo «vjerozakonski» i «skolastični» književnici oko «Hrvatske Straže» propadosmo na ovom, a što je svakako još strašnije i na drugom svijetu. G. Pravdoljub Istinović zagrmio je nad nama bez trunka milosrđa i bez sjenke nade: Odlazite od mene neokrunjeni za sve vijeke! ...

Pogledajmo sad malo Pravdoljubove «okrunjene» književnike. Tu se u prvom redu ističu «moderni», s kojima također g. Pravdoljub nije posve zadovoljan. A zašto? U tri broja nam on potanko o tome razlaže, a glavni je razlog, što sam već spomenuo, biva ono bezobzirno napadanje na «konzervativce» samo zato, što se nijesu odmah bezuvjetno izjavili za njihova «nitzscheovštinu» u svim njezinim konzekvencijama. No to je tek nuzgredni prigovor «modernima», kojemu je određeno samo 2—3 retka u tom članku, a skoro čitava tri broja posvećena su obrani g. Šegvića «ovoga po izbor književnog i političkog junaka» — kako piše g. P. I. — od «Savremenikovih» napadaja. Inače med «modernima» i «konzervativnima» nema nikakve bitne ili načelne razlike, jer g. P. I. izričito tvrdi za svoje «konzervativce»: «I oni su moderni, našli su se i oni pod uplivom evropskih, novih literarnih struja, ali oni te struje navrnuše prama srcu svoje domovine». Ovo «navrtanje moderne struje prema srcu svoje domovine» znači u konzervativnom leksikonu, da kozmopolitske moderne ideje treba malo našarati hrv. trobojnicom, okititi kojim pravaškim geslom, koju preveć napadnu pointu izbrisati i onda tako izglađeno, umotano i zasladeno dati «masi», da proguta kao pravu našu domaću poslasticu. Ili da to malo prozaičnije reknem, treba moderne protuvjerozakonske i protuskolastične ideje kao one Gumplowiczeve, Spencerove i t. d. lijepo iznijeti, ali ne izvesti iz njih protuvjerskih i protunarodnih zaključaka, ma oni kako nužno iz tih načela slijedili, nego zgodno pri koncu ili

baš i u sredini uplesti kakov pravaški poklik, rodoljubni uzdah, koju otrcanu patriotičnu tiradu — kako to zovu naši «moderni» — pa će poštena rodoljubna pravaška publika sve te nazore kao posve nevina, korjenito hrvatska i rodoljubna načela prigrliti, slijediti i dalje širiti.

Vrijedno je još časak pozabaviti se s tim našim interesantnim «konzervativcima». Kao osobitu njihovu odliku ističe njihov «uvaženi književni pregalac» njihovu miroljubivost i konciljantnost spram onih istih «modernih», koji onako okrutno i ciničkí poriču svaku književnu vrijednost njihovim konzervativnim «umo- i srco-tvorevinama». Tugaljivo o tome bugari g. P. I.: «Oni ne napadaju, a ipak su napadani, oni hvale i ono, što se ne slaže s njihovim načelima u književnosti, kad je to nešto barem po shvaćanju «modernih» vriedno, dok se ama baš sve njihovo kudi i samo kudi. Tko pravedan onda da ne simpatizuje sa «konzervativnima», makar i ne bio u svemu s njima!»

Oh kamena li srca, koje se ne bi rasplakalo nad nemilom kobi ove naše književne janjadi! Ta oni hvale kod «modernih» i ono, što se ne slaže s njihovim načelima, oni se odriču dakle i onoga, što je svakom značajnom čovjeku prvo i glavno, sveto i sakrosanktno — vlastitih načela. Sve to žrtvuju ta miroljubiva i stara — bar duhom — gospoda, ne bi li im naši rabijatni nitzscheovci ma kakvo nedužno priznanje ili kakvugod sitnu pohvalicu priuštili, ali — sve uzalud. Nas «skolastične vjerozakonce» drže konzervativna gospoda da smo puno tvrđega srca od «modernih», ali ovakva kruta sudbina, kakva naše «konzervativce» progoni, kadra je i nas do suza ganuti i mi bez puno riječi izrazujemo toj poštovanoj gg. iskreno, ali posve iskreno naše — saučešće...

Da ne bi kakav skolastički «okviraš» kod «H. Straže» pomislio, da su naša gg. «konzervativci» baš potpuni nietzscheovski bezvjerci, moramo odmah istaći, da oni imaju i svoj pobožni književni — Credo. Oni «vjeruju najprije u onu literaturu, u kojoj je sve: kalon kagathon», piše g. P. I. Samo da ne bi naopako tkogod pomislio, da konzervativna gg. shvaćaju tu lozinku onako tjesnogrudno kao mi oko «H. Straže», piše g. P. I. odmah na početku svojih članaka energično: «Mi ove dvije grčke rieči uzimljemo u njihovom najširem smislu, zato se ogradjujemo proti eventualnim upadicama, kao da ih htjedosmo uokviriti u ovaj ili onaj vjerozakon». Dakle sve, pa i najšire shvaćanje dade se slo-

žiti s ovim glavnim člankom konzervativnog literarnog vjerovanja, samo — nikakav vjerozakon! Taj konzevativni «kalon kagathon» dade se u sklad dovesti — kako smo već čuli — sa svim «evropskim, novim literarnim strujama», ali s «kojekakvim zastarjelim skolastičnim pravilima» i s «ovim ili onim vjerozakonom» — nikada! «Ni na ovom ni na drugom svijetu!...»

Bez sumnje će sve štioce «Hrv. Straže» zanimati, koji se hrv. književnici kupe oko ovih konzervativnih načela, koji su to znali tako harmonično spojiti klasični princip «kalon kagathon» sa svim mogućim porkarijama i blasfemijama — kako u načelima, tako, pa i više u aplikaciji — raznih «evropskih, novih literarnih struja». G. P. I. nabraja neke «konzervativce» — valjda najzamašnije — poimence. Kako nigdje nijesam čuo ni čitao, da su se ti imenovani protiv toga odlikovanja «ogradili», mislim, da se u tom pogledu možemo na g. P. I. posve osloniti. — Kolo vodi u toj konzervativnoj četi svakako g. K. Šegvić, «ovaj po izbor književni i politički junak». Neki su zlobnici čak bili razglasili, da i taj vrijedni g. P. I. nije nitko drugi, već sam glavom «po izbor junak» g. K. Š. No kako je u tim člancima malo previše hvale i udivljenja za poštovanoga g. «šefredaktera» «Hrvatske», držimo, da je to samo zlobna izmišljotina, kojoj će i g. K. Š. i g. P. I. na put stati, iznesavši što skorije čovječansko ime tog mističnog konzervativnog estetika i kritika, koji daje i uskraćuje književničke lovor-vijence i za ovaj i za drugi svijet. Samo da nije možda već dospio na Parnas? Onda tim bolje, nek mu se što prije dozna za slavno ime, pa da mu iskazujemo čast i slavu, kakvu i zaslužuje, a ne da se njegovim perjem kite i dostojni i nedostojni...

Uz g. Šegvića se uhvatila u kolo dva popa, koja su skupa s g. Š. «Tresića najbolje ocienila i na zasluženu literarnu visinu digla: Čuka i Rožić (ovaj posljednji kao i Kranjčevića u «Kat. Listu»)» — piše dalje g. P. I. — Dalje slijedi u tome kolu pop Hranilović, kome g. P. I. u najveću zaslugu ubraja, što «hvali i najmodernije pjesničke talente (pok. Vidrića u «Glasu Matice Hrvatske»). «Zatim dolaze Ogrizović, Arnold i onda čitava plejada neimenovanih «deorum minorum gentium».

Srce se cijepa od boli osjetljivom g. P. I., kad se sjeti pohare, štono je počiniše na tom kićenom kolu svojim napadajima «moderni» i skolastično — vjerozakonski okviraši oko «Hrv. Straže». «Neki se kao Čuka povukoše na golemu štetu knji-

ževnosti. To je shvatljivo. Ne htjedoše se «modernizovati», a ne htjedoše se upregnuti ni u kola ideja «Hrvatske Straže» i tako odlučiše mirovati». — Najveći udarac zadaše ipak kritici «Stražini» konzervativnome kolu, odbivši od njega dra. Tresića. On je bio ponos i dika naših konzervativaca. «Novi vijek», kojemu su bili on i Šegvić «nadahnitelji», bio je «najljepša» i najozbiljnija književna revija, što ih je ikada u nas bilo!» Ozlovoljen zbog napadaja modernih «stao je Tresić tražiti nove puteve, Šegvić ga je pratio, zabrinut . . .» Uto poče izlaziti «H. Straža». Sad nastavlja g. P. I.: «Akoprem je nagli Tresić, prevrnuvši političkom vjerom prevrnuo i literarnom još prije izlazka ove smotre, bilo se je nadati, da će se on vratiti onamo, gdje bio i kamo je bez sumnje čeznula njegova duša. To se je vidjelo po njegovu «Jadranu». Ali pisanje «Hrvatske Straže», koje je dobro poznato, njega je još većma utvrdilo u misli, da se «modernizuje», da predje i on k «mladima». I on je to učinio, a za njim odoše gotovo svi listom, jer htjedoše svi biti «moderni». — I tako se konzervativno kolo suzilo, da je već i njegovu gajdašu g. P. I. vrlo, vrlo tijesno oko tijela, a još tješnje oko srca, pa bi radije bugario naricaljke nego svirao vesele poskočnice ovoj šaki vjernih još igrača — skoro samih popova — što oko njega još uvijek cupkaju.

Ne znam, kako je bilo pri duši drugoj gg. književnicima, koje u zvijezde kuje g. P. I., kad su pročitali ovu njegovu pisaniju, ali za dra. Tresića držim za stalno, da je ne će za kapu zadjeti. Predočite si, štovani štioci, samo još na čas tu njegovu sliku, kako ju je g. P. I. u «Hrvatskoj» namaljao: Napadaju ga «moderni» skroz neopravdano i bezobzirno, ali to njega ne može odvratiti, da mu duša i dalje bez svake sumnje čezne za konzervativcima. U to ga stane napadati i «Hrv. Straža» kao i njegovu drugu «konzervativnu» braću gotovo isto tako žestoko kao i «moderne». Ti su napadaji «H. Straže» djelovali na dra. T. tako, da je od jada sprtio svoje pjesničke tralje i — prešao k «mladima»! . . .

I ozbiljni i šaljivi naši listovi znali su se dosele našaliti i narugati s onim našim nadobudnim licejkama, koje, kad se posvade sa svojim «idealom», iznevjere se i dosadašnjemu svojem (još bolje svoga ideala) uvjerenju i «stanovištu» u svim mogućim političkim, književnim, znanstvenim i t. d. pitanjima. Pa ipak koliko su logičnije ove naše buduće misionarke svih mogućih znanosti

u svojoj srdžbi i jadu od veleučenog g. dra. T. Njima redovito ni prije te sudbonosne svađe i zamjerke nije srce bogzna koliko težilo za tim dosadašnjim «stanovištem», niti je njihova glavica shvaćala u čemu bi ti problemi zamašnji bili od — recimo — problema: hoće li nova moda tražiti još veće šešire no dosele ili možda najedanput za polovicu manje od glave. Pa onda ako se one odluče raskrstiti s tim istim «uvjerenjem», a prigrliti svom dušom skroz oprečno, one to čine dosta logično radi toga, jer im je zastupnik i predstavnik prijašnjeg «uvjerenja» postao neprijatelj, a novoga prijatelj. Ali za dra. T. ne može se nijedna od tih «olakšavajućih okolnosti» navesti. Njegova duša po pisanju g. P. I., čezne za konzervativcima, on se psovadi — ne s konzervativcima, koji ga i te kako odlučno brane, nego — s «H. Stražom» i razljućen radi napadaja «H. Straže» ostavi svoje konzervativce i prede u tabor njihovih i svojih «modernih» dušmana!. . . Sienkiewicz u svojoj pripovijesti «Bez dogme», da se naruga ženskoj logici veli, da je muškarac kadar reći, da je dva put dva pet, ali žena je kadra reći, da je dvaput dva — lampa. No ovo, što je dr. T. učinio, ili što mu možda samo g. P. I. podmeće nije više ni — pet ni lampa. . . . — Eto kuda dospiju i iskusni «konzervativni» ljudi u svojem umovanju, kad počnu zaziratи od «kojekakvih zastarjelih skolastičnih pravila»!

*

Koja su dakle estetska načela svepravaške gg. oko «Hrvatske»? Ona ista, što ih u «Savremeniku» i drugim «modernim» listovima brane i šire gg. Marjanović, Livadić, Matoš, Drechsler i t. d. ili — ako hoćete da znate meštre, a ne šegrte — načela Tainca, Brandesa, Crocea, Volkelta i t. d. I «oni su moderni» dakle isto tako kao i «moderni» oko «Savremenika», kako to sami priznaju, samo što nastoje ta načela «evropskih, novih literarnih struja» malo pohrvatiti, popularizovati, u razumljivijoj i za hrv. širu pobliku prilagođenijoj formi prikazati, ili kako to veli gosp. P. I. «navrnuti prama srcu svoje domovine». Nijednoga se načela moderne estetike ne odriču, sva ta načela obuhvaća njihov osnovni princip «kalon kagathon». Jedno jedino isključuje to njihovo temeljno načelo, a to je — glavni grijeh nas oko «Straže» — «zaokvirivanje literature u jedan jedini vjerozakon». Za njih naime taj naš «jedan jedini vjerozakon» nipošto nije jedna potpuna istina, punina istine, dobrote i ljepote, koja obuhvaća i potpuno se pokriva s načelom «kalon kagathon». Za njih se slažu

s «kalon kagathon» sve «evropske, nove literarne struje», ma koliko si protuslovile, ma koliko jedna drugu isključivale i u laž tjerale. Sve su, pa i one skroz protuslovne moderne teorije i dobre i lijepe, samo nije dobro dobro i lijepo, što je «uokvireno u jedan jedini vjerozakon pristaša «Stražinih». Sve je gg. konzervativcima i lijepo i dobro i klasično pa i najbesmislenije buncanje zabludjelog modernog uma, samo je iz dobrote i ljepote isključeno, što se temelji na vječnoj istini i riječi Stvoritelja i izvora svake ljepote i dobrote. I ma da je za klasične Grke — napose Platonovce — koji su se uistinu držali načela «kalokagathije», ljepota bila samo splendor veri, sjaj istine, a naši konzervativci baš to načelo i shvaćanje iz svoje estetike isključuju, ipak tvrde, da je u njihovoj literaturi «sve ono, što Grk zove kalon kagathon». I ma da čitava povjesnica svjetske književnosti (nek naši konzervativci samo «Norrenberg-Mackea» prolistaju!) svjedoči, da je samo ona književnost realizovala načela kalokagathije, koja se oslonila na temeljna načela kat. nauke s obzirom na zadatke, svrhu i sredstva književnosti, ipak naši konzervativci hoće prvi da taj uspjeh postignu isključivši se iz «okvira» toga «vjerozakona». Shakespeare, Dante, Calderon i t. d. bili su u strahovitoj zabludi prihvativši načela ili «okvir» toga našega «vjerozakona» i zato su — posvema neuspjeli. Naši svepravaški konzervativci će im tek pokazati, kako izgleda literatura, u kojoj je sve «kalon kagathon», a ne obazire se na «ovaj ili onaj vjerozakon!» ...

O Sienkiewiczeve lampe! ...

17. Književne simpatije svepravaša.

Kako smo vidjeli u zadnjem poglavlju zauzimaju svepravaši prama vjeri onakovo po prilici stajalište u književnosti, kakvo zauzimaju modernisti u historiji: «Kako Bog tako i svaki božanski utjecaj na ljudski život ima se uputiti na vjeru, kamo jedino spada»[1]) Kako s historijom, tako i s literaturom ovakve «vjerozakonske» stvari nemaju posla, niti im je tamo mjesta. Dakako da to vrijedi samo za kršćanski, ili još točnije, samo za katolički «svjetski» i književni «nazor». Taj nek ostane u svom vjerozakonskom okviru i nek se ne pača u književna pitanja, jer u tim pitanjima imadu riječ samo «nove, evropske literarne struje».

Kršćanska načela su danas još samo ukočeni («okvir!»), zastarjeli («zastarjela skolastična pravila!») nazori židovskoga teokratizma, grčke filozofije i sredovječne teologije, kako to uče naši naprednjaci.

Liberalizma ima raznih nuanca, ali svima im je glavna oznaka, da je vjera posve privatna stvar pojedinca i da joj u javnom životu i radu nema mjesta. Ta temeljna dogma liberalizma još je najdublje korijenje pustila u t. zv. ljepoj književnosti. S tom književnošću redovito počinje apostazija pojedinih naroda i slojeva od Boga i vrhunaravne vjere. Liberalni spisatelji i kritici u početku toga rada za opći otpad od vjere daju svakoj vjeri potpuno poštivanje, samo o njoj ne govore, na nju se ne obaziru, o kakvim obvezama spram prava vjere i Crkve ne će ni da čuju, oni vjeru bez buke i spomena izbrišu iz književnosti i po ovoj iz duša čitalačke publike. Da je ta liberalna dogma duboki korijen pustila i u srcu naših svepravaša, svjedoči njihova književnička praksa još bolje nego razložena već teorija. Tako u 147. br. «Hrvatske» na uvodnom mjestu, a svojim potpisom slavi vlč. g. K. Šegvić talijansku literaturu, koja je «ujedinila i oslobodila talijanski narod» i kojoj radi toga «nitko nije porekao umjetničkih vrlina ili rekao, da je bila zavedena na stranputice». Još lane je «Luč» (13. XI. 1911.) bila prisiljena «Hrvatskoj» poručiti: «Nama ne imponiraju oni razbojnički borci za ujedinjenje Italije». A koliki su katolici sa svih strana svijeta u svoje vrijeme krv prolili i život žrtvovali u borbi protiv onih, koje je ta talijanska literatura zavela na razbojničko gaženje najsvetijih prava Crkve i svete Stolice. Pa i Crkva je ovaj atentat na svoja prava, svoju slobodu i neovisnost najstrašnijom osudom kaznila, ali za gosp. Šegvića usprkos svemu tome talijanski karbonarski književnici nijesu bili u svojoj agitaciji protiv Crkve i njezinih naravnih prava podnipošto «na stranputici». A zašto? Ta molim vas, čitav taj silab, sva papinska izopćenja i čitava nauka kt. Crkve spada u jedan posebni «vjerozakonski okvir», s kojim književnost naših konzervativaca nema nikakva posla ni brige ...

No to slavljene talijanskih karbonara još je malenkost spram udivljenja i priznanja, što ga «Hrvatska» iskazuje bečkom židovu A. Schnitzleru prigodom pedesetgodišnjice njegova zaslužnoga života. U 161. i 162. br. «Hrvatske» divi se naime g. Josip Badalić «neodoljivoj finoći i prirodjenim salonskim manirama» (Židovu prirođene salonske manire!) toga «liečnika duša». Naj-

više pisca zanosi, što umije «ugodnom drzkošću ... da javno odkrije našu sakrivanu golotinju ... To je najplemenitiji moral, moral plemenita srdca ... I jedan njemački kritik nije mogao da pregnantnije i točnije karakterizira njegovu poeziju, nego li izvrstnim izrazom «Prosalyriker Heine» ... Schnitzlerova ljubav jest slična Heineovoj ljubavi ... Ljubav mu se ne čini nikada griešnom». Ističe dalje kako «u njegovom registru osoblja imade nekoliko stalnih lica», a od tih su «tri osobito tipična lica: «Anatol, koji se ne odriče nikakova užitka ... ljubaka neprestano i vješto ... fina i osjetljiva duša, koja poput mnogih zdravih duhova boluje od svakidnevnosti i brutalnosti života». Drugo je tipično lice Max «bonvivant bez ikakvih skrupula i duha, lovac za užitkom». Treće je napokon «süsses Mädel», «dumme und herzige Tolpasch», «koja ljubi jedino radi same ljubavi». Inače taj Schnitzler «premda kadkada zapada i u očitu tendencioznost ... govori istinu, izravno u lice ... Zato je protiv njegovih djela bilo i prosvjeda, jer se nije ograničio, da govori samo ono, što bi bilo izvjestnoj kasti po volji».

Zadnjim riječima pisac «Hrvatske» cilja u prvom redu na vojničke krugove, koji su Schnitzlera i osudili na gubitak časničkog čina (bio je dotle pukovnijski liječnik u pričuvi) radi vrijeđanja austrijskih časnika u jednoj noveli. No nije protiv Schnitzlera ustala samo jedna «izvjestna kasta», nego sav svijet, komu nijesu ona njegova «tipična lica» idealom. Bilo je pred koju godinu u novinama, da su i njegovi suplemenici u Sjev. Americi zabranili predstavljanje njegovih drama u svojem posebnom židovskom kazalištu, a s motivacijom, da ovakav nemoral treba samo kršćanima prepustiti ... I naši naprednjaci, čim su istupili u javni život, počeli su hvaliti i preporučivati toga Sch. U «Nar. Obrani», dok su je uređivali gg. dr. Lorković i Wilder, preveli su i njegova «Zelenog kakadua». Stvar je tako nemoralna, da je i «Glasnik đakov. biskupije» odmah reagovao. U njemu je napisao g. D. Jakić članak: «A. Schnitzler i «Nar. Obrana». Da vide štioci «Hrv. Straže» s kolikim su pravom Nijemci okrstili Schnitzlera «Prosalyriker Heine» (kojemu još nijedan njemački grad nije dopustio spomenika podići radi njegove nemoralnosti) prenest ću iz toga članka ovamo samo nekoliko redaka, u kojima je naveden sadržaj jednog djela Schnitzlerova: «Sa raznih razloga neću da imenujem to besramno djelo. Istaći ću samo, da sastoji iz 10 dialoga. U svakom dialogu razgovaraju dvije osobe prije bludnog čina, onda slijedi sam čin, pa opet razgovor iza ovršenog čina. Lako je pogoditi, kako su to besramni i na blud razdražavajući razgovori». («Glasnik» 1904. 130.)

Evo u čemu sastoji «najplemenitiji moral, moral plemenita srdca» toga «Hrvatskina» — «liječnika duša». Ovako on «odkriva našu sakrivanu golotinju», radi čega ga hvali kritik «Hrvatske». To je njegova «neodoljiva finoća i prirodjene salonske manire», koje se i u drugim njegovim djelima jasno ističu osobito u «Zelenom kakaduu», gdje sve vrvi od izraza «drolja», hulja», «svinja», «mrcina», «lopovi», «gadovi», i slične «neodoljive finoće». («Glasnik» 137). I sve se to smije u «Hrvatskoj» nazvati «najplemenitijim moralom, moralom plemenita srdca!» ... Da je to napisao «Obzor» ili koji «slobodoumni» list, ne bi se nitko čudio. Tim je ljudima svrha života, da se «izžive»; ni oni se «ne odriču nikakova užitka na ovome svijetu i tko im bolje posluži u tome, tko ih vještije podraži i spretnije uputi, kako će doći do što većeg užitka, taj je za njih moralniji i plemenitiji. Zato je i Schnitzler došao do tolike slave kod ljudi «slobodnoga, autonomnoga morala». Ali da je taj moral mjerodavan i za «Hrvatsku» bar u literaturi, to će valjda biti strašno i za one, koji su hrv. katolike u 261. br. «Hrv. Prava» uvjeravali, da «sjedinjeno pravaštvo nikomu za volju ne će napuštati obranu katoličkih svetinja većine hrv. naroda». Ili za «sjedinjeno pravaštvo» kršć. moral, pa ni dekalog ne spada više među «katoličke svetinje»? ...

Za ovim književnim ocjenama i izjavama ne zaostaju nimalo ni kazališne kritike «Hrvatske», napose što ih je pisao o repertoaru osječkog hrv. kazališta prof. Melkus.

Da mi nitko ne bude u tom pogledu mogao spočitnuti kakvu ultraklerikalnu i furtimašku pretjeranost, ja ću ovdje ponajprije prenijeti sud osječke «Narodne Obrane» o repertoaru osječkoga kazališta, što vrijedi posve i za zagrebačko. Tu se ne može govoriti o kakovoj pretjeranosti ili animoznosti, jer je fakat, da su se i sami glumci svojedobno potužili, da «N. Obrana» iz krivo shvaćenoga patriotizma i obzira spram «hrvatskoga» kazališta hvali i što ne bi smjela, a šuti i štedi i gdje ne bi trebala. Ali kada je zlo prešlo već svaku mjeru, onda je prekipjelo i uredništvu «N. Obrane», pa je ono o tome izjavilo u 63. broju 1912. na uvodnome mjestu o kazališnim komadima «s osobito istaknutom seksualnom ekscesivnošću» izmed ostaloga i ovo: «Jeli nam tek potreba razlagati štetni utjecaj onakve sorte gluma na moralni i estetski

odgoj?» ... Nato se upušta u razmatranje napose o pogubnom utjecaju ovakvih predstava na mladež, koja ih i najrevnije pohađa, a koju seksualno ekscesivna «umjetnost» redovito zavede na seksualno ekscesivni život. A onda? «Teško mladu čeljadetu, koje jedan put zapiše dušu tom zlom duhu negacije: živinska strana njegova bića prevladava, ćud mu podivlja, srce izadje surovo i tvrdo, razvezani inštinkti prometnu se u bijesnu strast, koja mu ispija sokove, mlada ga izmoždi, njemu tijelo klone, duša smalakše: u najljepšim godinama postane od čovjeka nemoćna igračka strasti, i daleko prije vremena eto starca prazne duše, pusta srca, koga više niti može da ogrije sunce na nebu, niti da razveseli cvijeće na zemlji. Takav čovjek bez koristi je za domovinu, a teret je društvu. Na takav put navraća nam mladež iskvarena umjetnost, — ako se to još smije nazivati umjetnošću — koja draži i pobuduje niske inštinkte na štetu višega duševnoga života. To naročito vrijedi za *dramatsku umjetnost*, jer ona djeluje najočiglednije, najsugestivnije ... Gluma je onakva, kakva ju je duša stvorila: tvorevina plemenita duha, pravoga umjetnika, svagdje umije naći, svagdje nam umije istaknuti višu ideju, koja u nama ostavlja estetske dojmove i osvaja nas za ono, što je istinito, lijepo i pravo. Nizak duh koji je zaglibio u kao, kome je omiljela opačina, umije nam opačinu zaodjeti u gizdavo, sjajno ruho, pak učiniti, da nam se svidja. On razbludnicu zaodjene u vilinsko ruho, pa neiskusno oko zavara, da ne umije razlikovati vilu od pogane žene. I ovakva tvorevina vrši sugestivnu moć. Naročito u mladeži. Zanese joj maštu u razbludne misli, kojim se mlad čovjek više ne može oteti, one ga prate danju i noći. Iskvari mu ukus, ubije mu plemeniti stid, satre mu radnu snagu, uništi mu karakter. Tihu skromnost, koja tako diči mladića, zamijeni bučna drskost, preuzetna naduvenost, surovo geaštvo. *Od mlada čovjeka, koji je zapao u te poroke, ništa više dobra.* Za to se zgražamo nad onim neobuzdanim klicanjem mladih grla pri odurnim, frivolnim prizorima i dvoličnim riječima na pozornici. Od mladeži, koja jedanput u tome nalazi nasladu i zabavu, mučno da bude išta valjano. Zato pak jer je u nas u tom pogledu uopće dobrim dijelom još nerazvijena publika, moramo najenergičnije osuditi, što se takve stvari vrstaju u naše kazališne repertoare. Dakako, imponira *pariška firma.* U Parizu živi prezasićena plutokracija bez topla srca, bez poletne duše, bez idejala. Prazna duša i pusto srce čini je nesposobnu za

više i plemenitije užitke, ona samo nalazi naslade u niskoj putenosti. Osjećaji zastrane, čuvstvo se izobliči, zapada u perverznost, koja te pustopašnike dakako čini smiješne, pa daje građu za komične prizore. U takvom milieu-u nastaju one komedije i operete ... *Za mladež je to pravi pravcati otrov* ... Masu nerazvijena ukusa vuku košonerije sa perverznim i smiješnim prizorima sa skliskim i slanim govorom. Šta se više pod noge baca onaj stid, koji ljude kod kuće steže, tim je burnije povladivanje. Ono plemenito cvijeće, što ga je viša kultura u porodičnom životu razvila i rascvjetala, to na pozornici hiperkultura, — gora od nekulture — raskida, raščeha, u prah baca ... Mi na sve to ne umijemo drukčije odgovoriti, nego da uopće *ne bi smjelo sve to doći u kazališni repertoar.* Valja nam naime reći, da ni u Zagrebu nema *pomna izbora. Prije je bio pomniji.* Već u prvom redu ništa ne bi smjelo ući u repertoar, što nema neospornu *umjetničku vrijednost.* Prava umjetnost ne operira prostotama i ne draži pikanterijama ... Nadalje bi i *publicistika* u tom pogledu morala vršiti svoju dužnost, — savjesnije nego dosad». (Što sam podcrtao, podcrtano je i u «N. Obrani»).

Tako dakle «Nar. Obrana». A kako je u «tom pogledu» svoju dužnost vršilo svepravaško glavno glasilo? U 44. br. referuje g. Melkus o jednoj takvoj «seksualnoj ekscesivnoj umjetnosti» u «Savršenoj ljubavi» od R. Bracca, a u tom referatu čitamo izmed ostaloga i ovo: «U njega (Bracca) je krepki dramatički temperamenat, dokaz je tome i psihol. vanredno zanimiv dialog: «Savršena ljubav» ... U dražesnim dialozima razvio je pisac duhovite nazore o ljubavi: Jelena je koketna, zavodljiva liepa žena, a Hugo ženar, komu je jedino do uživanja, svejedno je u nutrinji svojoj dobar i čestit». Oni, koji su taj komad gledali, zgražali su se, kakvi se sve ljudi u «Hrvatskoj» smatraju «dobrima i čestitima». Mi se pak moramo još više zgražati, što je u «Hrvatskoj» mogla izaći takva ocjena o jednoj «umjetnini», o kojoj je nakon premiere napisala «Nar. Obrana» (1911. 278.) ovakvu kritiku: «Mi smo sebi o jučerašnjem dramskom dialogu stvorili ovaj sud: Pojam ljubavi zamijenjen je seksualnom požudom; problem savršene ljubavi uopće nije ni dotaknut; dostojanstvo žene, uzvišenost plemenita ženstva bačena je u zadnjem činu u prašinu. Sve o sve: psihološki diletantizam, duhovitost, kojom bi se naročito imao odlikovati dramski dialog, zamijenjuju banalne pikanterije».

U 52. br. donosi «Hrvatska» od istog recenzenta kritiku «Ćudoredne Suzane», pa ne može da se nahvali lagane muzike, koja «čovjeku časovito godi», a onda još misli, da je osječko kazalište zaslužilo «osobitu hvalu već i s razloga, što je dosta frivolan sadržaj uz svu pikanteriju decentno prikazan». Prikazivanje je to bilo tako decentno, da su se i sami naprednjaci dogovarali, da isfućkaju taj komad.

Kakve su ove dvije kazališne kritike g. Melkusa, takova je i ona o «Papa» u br. 87. i ostale. Uopće je g. Melkus baš koječime nakitio «Hrvatsku» u svojim «umjetničkim prinosima». Tako u br. 83. piše podlistak «Naša djeca», u kojemu se iznose zadaće djevojčica o njihovu «najboljem prijatelju» — budućem mužu». Jedna bi djevojčica htjela «svima biti majkom, a drugi dječak oženit će se, ali: Ne će djece». I sve je to «čudna poezija čistih srdaca». To je baš takva poezija, kao što je i «Ćudoredna Suzana» decentna, a srca su u te djece čista kao äto je i Hugo (u «Savršenoj ljubavi») «dobar i čestit».

Takvo stajalište, kao spram «pariške» kazališne «umjetnosti», zauzima «Hrvatska» i spram ostale slične «lijepe» književnosti. Tako u br. 74. pravi reklamu za čitaocima «Hrv. Straže» dobro poznato — «Domaće Ognjište». — Posebna pak ljubav i simpatija «Hrvatske» ostaje u prvome redu «Dom i Sviet». O njemu piše u 53. br. čitav članak, u kojemu čitamo i ovo priznanje: «Mora se priznati, da «Dom i Sviet», vrši u našoj domovini jednu kulturnu zadaću», pa ga zato i preporuča «svim onim čitateljima, koji žele lahko i zabavno štivo». Koji su to čitatelji i to spominje u tome reklamom članku; to je naime «ona srednja čitalačka publika, koja u zabavnom štivu traži odmor od svojih dnevnih briga i kakvu takvu duševnu okriepu». To je drugim riječima publika, kojoj je redovito to štivo najglavnija, a u gdjekojem slučaju jedina «duševna okriepa». Pa kakvu duševnu okrjepu pruža toj duševnoj sirotinji «Dom i Sviet»? Evo što ističe kao «kakvu takvu duševnu okriepu» iz 1. ovog god. br. «D. i S.» sama «Hrvatska» na tome mjestu: «Zarobljenici mora» («Šest dana u potonulom podmorskom brodu») «Crvene krabulje» («Krvavi godadjaji francezke revolucije») «Okovi ljubavi» i t. d. U br. 61. ponovno upozoruje na te «izvrsne romane» i još napose ističe jednu osobitu novost drugoga broja «Dom i Svieta»: «Prijatelje pustolovina po američkim prašumama i prerijama uveliko zabavlja Gerstäckerov roman» «Gusari na Misissipiju» i t. d.

Evo što «Hrvatska» preporuča za duševnu okrepu onoj sirotinji, kojoj bi to imala biti sva prosvjeta i kultura. A kakva je ta prosvjeta i kultura? Onakva kakva je prosvjeta i kultura kriminalnih i sličnih «funtromana» uopće. *I najantiklerikalniji kriminalisti, sociolozi i pedagozi sve glasnije i češće upozoruju prijatelje puka i naroda, da je baš takva literatura jedan i to sve odlučniji faktor u podivljavanju i kvarenju mladeži i poluinteligencije, te da baš takvo «lahko i zabavno štivo» sve više čitatelja dovodi na optuženičku klupu, u bolnicu, ludnicu i uopće na dno života. I sami naši naprednjaci ponovno su već prosvjedovali protiv ovakve literature, a mladohrvati su što više izravno ustali i protiv ove nedostojne rabote svepravaške «Hrvatske».* Piše naime «Mlada Hrvatska» (1912. 41.): «Hrvatska» preporuča danomice Kuglijeve kriminalne romane u «Dom i Svietu» ne nalazeći ni jedne rieči, da ovu poslovnu, špekulantsku, antihrvatsku i antikulturnu rabotu osudi».

Jedan jedini smo izgovor za ovakovo štivo čuli od «interesenata» i prijatelja ovakvih listova, a to je, da bi čitatelji, koji su već navikli na takovo štivo, tražili ga inače u stranoj književnosti, kad ne bi dobili takvih stvari u hrvatskom jeziku. Mi znamo, da se oni štovatelji takvoga štiva, koji znadu strani koji jezik, redovito ni sada ne zadovoljavaju sa samim «D. i S.», nego traže još više i još paprenije takve «duševne okriepe» po stranim književnostima. Ako o tome ta gospoda možda sumnjaju, neka se samo raspitaju glede toga kod ma koje naše knjižare, pa će doznati strahovitih stvari. O tome je napokon i javno već pisano toliko — spominjem samo osječkoga nakladnika i knjižara Bačića — da ovakav izgovor gospoda više u javnosti ne smiju ni spomenuti. I tako «D. i S.» postizava baš protivno od onoga, što bi s njime tobože ili zbilja htjeli neki «patriote».

Mjesto da odvrati hrvatsku publiku od takve pogubne strane književnosti, ona joj samo reklamu pravi i nove žrtve pribavlja. A koliko zlo počini takva lektira kod onih, koji samo hrvatski jezik razumiju! Koliko je zlo već to, što im nakon ovakvog štiva postane dosadno i bljutavo svako drugo pa i najljepše umjetnine! U obranu takvog štiva doista nije moguće ništa pametno i opravdano navesti. Od njega imadu samo neku materijalnu korist razni «kšeftsmani» i kojekakvi opskurni «literati». Svima je

drugima na štetu, a na ruglo i sramotu onima, koji imadu srca za ovakvu lektiru reklamu praviti i još joj neku «*kulturnu zadaću* u našoj domovini» pripisivati.

Ako tako malo smisla pokazuju naši svepravaši oko «Hrvatske» za «duševne» i «kulturne» potrebe naše «srednje čitalačke publike», baš se ne mogu pohvaliti ni svojim ukusom za obiteljsko štivo. Već smo spomenuli preporuke «Domaćeg Ognjišta», ali to je još ništa spram divljenja i uzvisivanja « Prosvjete», kojoj preporuča svaki broj bez iznimke, otkako je došla u – «konzervativne» ruke. Da prikažemo čitateljima «H. Straže», kako piše «Hrvatska» o «Prosvjeti» i kako se to pisanje s kat. stajališta mora kvalifikovati, prenijet ćemo ovdje dva novinska glasa o jednom te istom dvobroju «Prosvjete».

Časopis „Prosvjeta"

Primili smo 3. i 4. broj ovogodišnje „Prosvjete", pa možemo kazati, da je „Prosvjeta" sada bez dvojbe najbolji književni časopis hrvatski. Prvi naš pjesnik dr. Gjuro Arnold priobćio je dvie krasne balade. Dobre su pjesme ilije Despota, Frana Galovića, Špire Petranovića, Augustina Ujevića, Marina Sabića, Stjepana Leppea i Sane Kurjakovića. U toj svezci ima puno beletristike. Draga Auer završuje svoju pripoviest „Liljanovo cvieće", isto tako Ivo Rukavina „Zadnje stranice dnevnika" dočim dr. Milan Ogrizović počinje zanimivu pripovijest iz ličkoga života. Lijepe su crtice „Sirotče" od Šelinova i „Kod Mizerije" od Aleksandra Kešuca. Selim Rakošev preveo je zanimivu pripoviest „Stric Martinek" od Gabriele Preissove. Nastavlja se velik Sienkiewiczev roman „Virovi". Pogled u život morski pruža nam dr. Krunoslav Babić svojim člankom „U krilu Amfitrite." Jovan Hranilović priobćuje svoje uspomene na dra Antu Kovačića. Nikola Gašparović opisuje krasote „Jankovca" kod Voćina, braća Mirko i Stevo Seljan

„Prosvjeta" se promijenila!

Zagrebačka se „Prosvjeta" od nove godine promijenila i po obliku i po sadržaju. Mi ne bismo ništa imali protiv ove promjene, kad ne bismo u sadržaju novo opremljene „Prosvjete" našli štošta, što se ne smije nipošto prešutjeti, a da se nešto ne osudi ne samo sa stanovišta vjere i morala, već i sa stanovišta zdrave estetike. Imamo pred sobom br. 3. i 4. U pjesmi „Prkos", na str. 106 i 107, pjeva mladi Ujević, kako nema nade, nema vjere, a ipak uz prkos svim bolima, svim neprilikama želi ustrajati poput Stoika u ravnodušnosti. „Dostojno i mirno primam sve, što boli, ma da slabo tijelo htjelo bi da rukne; usna mi ne kune i neće da moli, i ako će srce mučeno da pukne". Pjesnik bez vjere, bez nade, bez molitve hoće da bude junak, hoće da pobijedi bol! Koliki nesmisao! Bez vjere, bez nade, bez molitve odati se kao drvo ili kamen slijepom slučaju, to je ludovanje, to ne samo nije kršćanski, već to nije ni poganski, to ne znači publiku uzgajati, već trovati. Na str. 173. „Zadnje stranice Dnevnika" fantazira, ili bolje luduje jedan o svemu i svačemu u čas smrti, pa ističe bezvjerstvo, ruga se vjeri u Boga, u besmrtnost duše, cinično se smije sv. Sakramentu pomasti itd. Evo mu riječi: „Jednom sam zapitao Milu: Vjeruješ li ti u Boga?" Ona me pogleda nasmješljivo, zanese malo plećima na desno od mene..." Tijelo sagnjije, satrune, a duša?" — „Nirvana!" „Tlapnja je uopće sve!" — „...smrti se ne radujem kao prelazu u vječnost, kao otrgnuću duše od tijela, ah, to je ludorija! Smrt je raspad duše i tijela..." Str. 174. „Zadnja Pomast! Kein Sakrament kann Leben Den Todten wiedergeben!" Smrt dakle nije prelaz u vječnost, nije rastanak duše i tijela — „ah, to je ludorija!" — „Smrt je raspad duše i tijela!" Kolika ludorija! — Koliko kruto materijalističko, ateističko ludovanje! Kako se može ovakova šta u opće i kome na svijetu preporučiti? Zar to neznači strašnu dekadencu – natražnjaštvo u najgoroj formi? Prosvjeta je dobro cvala, dok je još bila u rukama Dr. Deželića. „Prosvjeta se promijenila s dobra na zlo! „Dan" 1912. 10.

hrvatske naseobine u južnoj Americi, a Ružica Dončević umjetničku izložbu u Osieku. Listak je bogat sadržajem, osobito iz književnog svieta. Ovaj svezak „Prosvjete" urešen je sa 14 liepih slika, većinom iz naših krajeva „Prosvjeta" izlazi dvaput mjesečno, te stoji na godinu 14 kruna, a naručuje se kod uprave „Prosvjete" u Kačićevoj ulici br. 20. „Hrvatska" 1912. 86.

Držim, da nije bez zanimivosti pročitati i prispodobiti ove dvije ocjene. Dok se naime «Danu» «Prosvjeta» «promjenila s dobra na zlo», «Hrvatskoj» je postala sada «najbolji književni časopis hrvatski», a što «Danu» «nije ni poganski», to je «Hrvatskoj» «dobra pjesma». Ovo prispodabljanje postaje još zanimivijim, kad pomislimo, da se tu radi o dva lista, od kojih i jedan i drugi tvrdi za sebe, da je — katolički! — Zar i «Hrvatska» to o sebi tvrdi? — začudit će se možda koji naš čitatelj. Nego! Čujte samo, što piše u 97. br. pod naslovom: «Malo više ljubavi, a manje kritike»: « *Ne budimo nepravedni u kritici!* Susretajmo s više ljubavi naše novine! Mi imamo i možemo također na naše listove stavljati visoke zahtjeve, ali... nije li to nešto grozno, da se kat. štampi novac uzkraćuje, a liberalnoj se štampi donosi i još se kod toga raisonira, da kat. novine ne pružaju svega onoga, što se hoće?...» Ovo cituje ur. «Hrvatske» iz govora opata A. Schachleitnera na skupštini Pijeva društva u Beču. Zašto? Možda da gane hrv. katolike na veći obzir i požrtvovnost spram «Dana», «Hrv. Straže» i t. d.? To bi zbilja bilo lijepo i kršćanski od redakcije «Hrvatske», ali ja držim, da je jedva ijedan čitatelj «Hrvatske» došao na tu misao, kad je pročitao dodatak uredništva tom člančiću, koji glasi: «Ovo bi dobro bilo, da imadu i kod nas neki na umu!» — Nakon toga dodatka držim, da su čitatelji «Hrvatske, «Dan», «Hrv. Stražu» i t. d. prije pomišljali pod «nekima», koji bi trebali da pokažu

«više ljubavi, a manje kritike», ili bar malo manje «nepravednosti u kritici» spram — «Hrvatske». U tome članku izlazi dakle «Hrvatska» kao siromašne «kat. novine» na koje neki hrv. katolici stavljaju visoke zahtjeve», ali joj «novac uskraćuju», a liberalnoj ga štampi donose» ...

Čujmo dakle još nešto iz tog «katoličkog» glasila, koje toliko mora da trpi radi nepravednih kritika kojekakvih kat. pretjeranaca. U br. 122. čitamo ovo: «Tri mušketira» ... Djelo glasovitog francezkog pripovjedača, duhovito, omiljelo u svim narodima, izašlo je u novom jeftinijem hrvatskom izdanju. Romani Aleksandra Dumasa spadaju medju bolja djela svjetske književnosti, te su prevedeni u sve jezike svih kulturnih naroda. Pred nekoliko godina razpisao neki nakladnik nagradu onomu, koji mu označi sto najboljih djela svjetske književnosti. U tom spisku nisu dakako manjkala ni «Tri mušketira». Djelo je ovo doživjelo nebrojeno izdanja, pa se i danas u Francezkoj mnogo čita. Kad nas je knjižara Lav. Hartmana obdarila novim izdanjem «Triju mušketira», razveselila bi čitalačku publiku, kad bi izdala i nastavak toga djela «Dvadeset godina kašnje», koje po zanimivosti i duhovitosti ne zaostaje za najboljim djelima A. Dumasa starijega».

Ne ću ni tu ništa sa svoje strane dodati nego ću samo prenijeti, što o tome piše «Sveć. Zajednica» u br. 4. o. g. na str. 89.: «Žalimo i prosvjedujemo». Nedavno smo «Hrvatskoj» iskreno rekli, što nam je dugo ležalo na srcu. Medu inim predbacismo joj, da preporuča «Dom i Sviet», koji u prijevodu donosi također romane postavljene na indeks. («Sveć. Zajednica» o. g. str. 42 ss.) Čekasmo odgovor, i odgovor stiže. U br. 122. od 29. ožujka o. g. «Hrvatska» navodi nova izdanja Hartmanove «Hrvatske biblioteke», među njima i roman «Tri mušketira», djelo «glasovitog franceskog pripovjedača», duhovito, omiljelo u svim narodima». Taj roman jest jedno od «sto najboljih djela svjetske književnosti». Zato je i doživio «nebrojeno izdanja» i danas se u Franceskoj mnogo čita». Prema tome zaključuje «Hrvatska»: «Kad nas je knjižara Lav. Hartmana obdarila novim izdanjem «Triju mušketira», razveselila bi čitalačku publiku, kad bi izdala i nastavak toga djela «Dvadeset godina kašnje», koje po zanimivosti i duhovitosti ne zaostaje za najboljim djelima A. Dumasa starijega». «Hrvatska» se tiska u tiskari hrv. katoličkog tiskovnog društva u Zagrebu, u kojem ima sva sila svećeničke

inteligencije; a i urednik je lista katolički svećenik ... Na str. 116. s. «Index libr. prohibitorum (edit. altera. Romae, typis vatic. 1901.) navodi se među zabranjenim piscima: «Dumas Alexandre (pater — «stariji»). Omnes fabulae amatoriae (t. j. romani.) Decr. 22. iun. 1863. Dumas se dakle ne može niti čitati niti štampati, no ni hvaliti ili preporučati, ili čak druge nukati, e ga izdaju, a da se tko teško ne ogriješi o crkvenu zapovijed. Preporučamo napose laicima, da o tom čitaju knjigu: «Crkvene naredbe o zabrani i cenzuri knjiga», što ju izdao sveuč. profesor dr. Josip Pazman (Zagreb 1904.) Ako itko, to su pogotovo gospoda oko «Hrvatske» i kod hrv. katol. tiskovnog društva u savjesti dužna tu knjigu uvijek držati otvorenom na pisaćem stolu. Žalimo zaista, što je nekadašnje dnevno glasilo katoličke Hrvatske od visine jednog «Hrvatstva» palo na tako nisku granu sadašnje «Hrvatske». Jerum, jerum, quae mutatio rerum! A kako će dugo tiskara, u kojoj se štampa takav list u svome naslovu nositi ime «katolička»? Podsjećamo gospodu na poglavlje katekizma o «tuđim grijesima». No mi ujedno kao glasilo najbrojnije svećeničke organizacije u Hrvatskoj, proti ovakvom vrijeđanju katoličkih načela i poslušnosti prema Crkvi *svečano prosvjedujemo.* Uvjerili smo se, da tako ne možemo naprijed, pa da nam valja odvažno istupiti, bilo što bilo, pa makar nas na križ raspeli. Prosvjedujemo — neka čuje taj naš glas sva Hrvatska».

Ovaj prosvjed je po našem uvjerenju tim umjesniji, što je kod «Hrvatske» — kako se sam hvali, pravi «factotum» svećenik vlč. g. K. Šegvić, koji se u 150. br. ispričava, što je «Hrv. Sloboda», kojoj je također on bio glavnim urednikom, preporučivala «Savremenik». Za svoju ispriku veli doslovce: «da je Šegvić imao položaj i odgovornost, koju imade sada kod «Hrvatske», ne bi «H. Sloboda» bila nikada onoga učinila». Iz ovoga se može i mora zaključiti, da je g. Š. u prvome redu odgovoran za pisanje «Hrvatske», jer mu je ona predana na milost i nemilost. Pred javnošću dakako da je još odgovornija «vlasnica» svoga «glavnog glasila» — stranka prava, jer g. K. Š. može stranačko glasilo ovako zlorabiti samo zato, jer mu je stranka tu vlast dala i jer ona ove atentate na kat. Crkvu mirno trpi. Stranka prava dakle nosi pred javnošću svu odgovornost za sve ove napadaje na kat. vjeru i ćudoređe, pa su hrv. katolici doista u savjesti dužni s ovakvom strankom prava što prije obračunati.

18. Beletristika u „Hrvatskoj".

Politikom su liberalci prognali svaku vjeru iz javnoga života, a beletristikom u prvome redu iz privatnoga. U svojim pjesmama, pripovijestima i dramama izgrade oni život pojedinaca bez obzira na Boga, dušu, savjest, vječnost i uopće kakvu vrhunaravnu vjeru te uvjere svoje čitatelje — u prvom redu mladež — da je takav život ne samo moguć, nego i lijep, udoban, idealan. Kada tako odgoje generaciju za život bez svake vjere, ondau beletristiku unesu i boj protiv svake vjere, rat protiv sviju, koji se još usuđuju buniti ih u tome životu i mirnom «izživljavanju». Mi u hrv. književnosti imamo toliko i prve, a na žalost i druge vrsti djela, da se u njima upravo dušimo, samo najmanje imamo djela, koja prikazuju život ljudski a onakvoj slici, u kakvoj se on razotkriva vječnom umu svoga Stvoritelja i početnika i u kakvom se svjetlu pokazuje svakom čovjeku, koji ga pogleda u duhu vječnih božanskih isitna i nepromjenljivih sudova Providnosti božanske.

Kakvu beletristiku nalazimo u «Hrvatskoj»? Originalne je vrlo malo, a i to malo bez kakve formalne, a pogotovo idejne umjetničke vrijednosti. No to pomanjkanje kod jednog političkog lista općenito se toliko i ne zamjera; što se pak mora općenito zamjeriti, to je, da jedan politički list u svojem beletrističkom dijelu izravno vrijeđa vjersko uvjerenje i najnježnije osjećaje one publike, kojoj hoće, da se nametne duševnim vođom učiteljem i zastupnikom. Za «Hrvatsku» tu publiku čine hrv. katolici, a napose kat. svećenici. Pred njima se pa i pred svom javnosti hoće «Hrvatska« kadgod — kako smo netom čuli — da prikaže čak i pravim pravcatim «katoličkim glasilom». A kako da se složi s karakterom jednog kat. glasila n. pr. «Missa solemnis» od Frana Galovića, pa još u božićnjem broju. Za njega je naime «missa solemnis» u toj pjesmi priroda i sunce, rosa, grozdovi, bregovi. Kad je izbrojao, što mu se osobito sviđa, završio je: «I ovdje molim ja!....» Ovo je odgovor toga pjesnika na poziv Crkve na «missu solemnis» u čast Novorođenome Bogu!...

Ne znam, smijem li u kakvu «beletristiku» i «feuilleton» uvrstiti i Zyr Xapuline «vicove», ali svatko će dopustiti, da se među najveće neukusnosti i blasfemije mora uvrstiti «duhovitost» na račun najozbiljnijih i najsvetijih pitanja vjere, kao što

je n. pr. ovaj njegov «vic» u 16. br. «Hrvatske»: «Zašto naše moderne žene ne mogu nikako doći u raj? Vrlo jednostavno: sbog toilette! Jer ako imadu uzke suknje, nose široke šešire, ako imadu male šešire, tad su im široki rukavi na balone, dakle se ne mogu nikako provući u raj. Ako nije nijedno, ni drugo, onda su im povlake, t. j. šlepovi predugački, pa im vratari raja staju po njima i t. d. Sirotice, kako ih žalimo mi muškarci, koje ništa ne smeta, a da ne ulazimo u raj, samo kad nam se uzhtije...»

No izvorne je beletristike, kako rekoh, malo u «Hrvatskoj». Zato je jedva koji njezin broj bez kakvog prevedenog romana ili novele. S tim prijevodima možemo već biti malo stroži u svojem sudu, jer glede njih nije vezano uredništvo nikakvim obzirom na što drugo, osim na njihovu vrijednost. Prevode se u samom uredništvu, prevađač je za to dobro plaćen i mora prevoditi, što mu dadu oni, koji u izboru prijevoda moraju računati samo s načelima svoga lista i svojih čitatelja. Ako u tom pogledu nije što u redu, možemo i moramo bez milosrđa i obzira povući na odgovornost nesposobno, lakoumno ili možda i tendencijozno uredništvo.

Kakav dakle sud moramo stvoriti o «Hrvatskinim» prijevodima? Evo ponajprije, kako sama «Hrvatska» sudi o tome: «Poznato je, da mi kao nijedan drugi list, donosimo po izbor djela najboljih svjetskih spisatelja, kojim nije jedina svrha, da čitatelja samo zabavljaju, nego da ga i poučavaju». Tako čitamo u 130. br. «Hrvatske». Moramo priznati, da je uredništvo «Hrvatske» doista sretno bilo u izboru načela, kojega će se držati u biranju stvari za prevađanje. To je ono klasično načelo: Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci. Pitanje je samo, da li je ur. «Hrvatske» i u praksi pogodilo uvijek svoj izbor dovesti u sklad s tim pohvalnim načelom. Pogledajmo dakle ta «po izbor djela najboljih svjetskih spisatelja» i kako nas zabavljaju, a kako poučavaju. Prvi od tih «najboljih svjetskih spisatelja» s kojim nas je «Hrvatska» upoznala, bio je Jean Rameau (književ. pseudonim za L. Labaigta). Francezi bi nas doduše malo čudno pogledali, kad bismo ih pokušali uvjeriti, da je to jedan od najboljih i njihovih, a kamo li uopće svjetskih spisatelja, a još više bi se valjda začudili, kad bi čuli, da se kod nas njegova «Čarobnica» («L'ensorceleuse») smatra nekim «chef d'oeuvre» svjetske književnosti. Kod njih je ta stvar poznata više kao «une oeuvre sensuelle et malsaine», kako sudi urednik «Romans-revue»

L. Bethleem. Da nam je «Hrvatska» prevela Rameanov «Le roman d'une laide», hajde de, ali s «Čarobnicom» slabo nas je pred Francezima prodičila, još slabije — bar one, koji imadu nešto estetskog ukusa — zabavila, a najmanje — poučila. Kako je samo psihološki nedostatno motiviran pri koncu onaj potpuni preokret u mišljenju i težnjama Pascala! . . .

Da naši štioci vide, kakvih sve neukusnosti i blasfemija ima u tom «po izbor djelu», spomenut ću iz njega samo jedno mjesto. «Čarobnica» Melanija odlučila je za ljubav mužu, da on uzmogne postati slavnim, počiniti samoubojstvo: «predati se sitnim razigranim valićima u naručaj, da bez žalbe, dapače radostno, jer će biti sigurna, da će ju Pascal jednoga dana opet uzljubiti i u toj ljubavi uztrajati do vieka». U listu piše mužu, da ona, kad umre, ne će misliti ni na što, nego na njegovu ljubav — «ako dragi Bog mrtvima u uopće dozvoljava, da na nešto misle . . . Ja hoću da vjerujem, ja se čvrsto nadam, da ćemo se jednoć u nebu sastati, da će nas Bog tamo opet sjediniti! — Inače bilo bi preokrutno, prebolno!» I to piše jedna gojenica zavoda, povjerenog kat. redovnicama! A na temelju tog lista jedan kat. svećenik proglasi tu ženu opetovano — «sveticom»! Ni jednom jedinom riječcom ne spominje ni njoj ni drugima, da je samoubojstvo strahoviti Judin grijeh, pa da mu na drugom svijetu plaća nije grljenje i cjelivanje u nebu nego muke u paklu kao i Judi. Ni kakva vrhunaravnog motiva ne vidimo u čitavom ponašanju toga župnika, pa kakav mu je rad, takva je i plaća. Sretna junakinja romana, kad se nagrlila muža, skoči i — poljubi «dobroga župnika». Idealno «konzervativni» prizor! . . .

Tko će onda moći zamjeriti «Danu», kad je zbog ovoga romana u 13. br. o. g. napisao: «Hrvatska» je nastavak «Hrv. Prava» u svemu pa i u romanima; samo svuda na gore. Vječni prijevodi samo loše robe. Zar zaista nema u svoj tuđoj literaturi djela, kojim bi moglo uredništvo pošteno zabaviti katoličku publiku? ili takva uredništvu i suradnicima «Hrvatske» nijesu poznata? — Ne vjerujemo! — Po srijedi je nešto drugo, čemu «Hrvatska» svijesno ili besvijesno ropski služi, a to je polagano no stalno i sigurno rušenje katoličke vjere i ćudoreda . . . Gdjekoji će nam zamjeriti, što u ovako teškim časovima iznosimo ove prigovore. Neka rade prigovore «Hrvatskoj», što nas u ovako teškim časovima izazivlje. Vidi se, da loža u Zagrebu proračunano radi. Naša je pak dužnost da bdijemo! A «Kat. L.», što radi? «Strenue curate . . .»

«Dan» je na ovaj prigovor «Hrvatskoj» dobio ubrzo doličan odgovor. Doduše nije to bio privatan odgovor, kao ono radi «Nečistog duha» u «Hrv. Pravu». «Hrvatska» je odgovorila javno — prijevodom «Hranitelja», novele Marte Grähler-Müller. Sadržaj je te novele uglavnom ovo: Junak te novele «hranitelj» i grbavac zaljubi se u svoju hranjenicu, ali ona drugom srce pokloni. Kad je za to doznao «hranitelj», razmišlja u svojoj postelji: «Kako li mu je ono majka govorila? «Ljubi svoj život, dok s njime drugome koristiš,» a njegov život ne samo da je sada postao suvišnim, nego je bio na putu sreći drugih . . .» On izvede iz toga životnoga nazora svoje majke i cijele te novele posve logičan praktični zaključak i počini samoubojstvo. — S riječima «Dobro je svršilo», završuje ta novela i dodaje nekoliko zanosnih pjesničkih fraza, kojima je svrha, da izmame u štioca što više simpatije za samoubojicu i što ljepše uzveličaju njegov zločin.

— Mi ćemo te klerikalce već odučiti od vječnog prigovaranja i kritizovanja — reklo je valjdo poštovano uredništvo «Hrvatske», kad je pročitalo prosvjed «Danov» — nijesu zadovoljni s romanom, u kojemu je junakinja samo htjela počiniti samoubojstvo, pa ćemo im sada štampati novelu, u kojoj se junak baš ubija i slavi radi toga još i više nego u onoj prvoj pripovijesti. I u istom broju, u kojem je ta novela svršena, samosvjesno i zadovoljno štampa uredništvo: «Poznato je, da mi kao nijedan drugi list, donosimo po izbor djela» i t. d., pa da se još ciničkije naruga svojim kat. kriticima, naviješćuje novi roman s tolikom reklamom, kao ni jedan dosele: «Izborom novoga romana «Uskok» bijasmo osobito sretne ruke. U tom se romanu kroz trideset i osam poglavlja nižu prizori sjajni i grozni» i t. d., a onda završuje: «Ponovno preporučamo našim cienjenim čitateljima naš novi roman «Uskok», naročito pako našoj mladeži».

Zašto je taj roman «naročito našoj mladeži» preporučen, to je malo teško pogoditi. Valjda nije zato, da se što više njih, koji budu unovačeni, namami u «deserteure»? Strahovito romantična i nemoguća sudbina naime jednoga takvog «deserteura» ili «uskoka» i jest glavni sadržaj toga «osobito sretno izabranog» romana. Druga mu je, a možda i prva svrha iskaljenje i opravdanje poznate engleske mržnje na Napoleona Velikoga. Usput

agituje pisac i za antimilitarizam, ali vrlo duhovito — ne u Engleskoj nego u Franceskoj. Ima tu i još kojekakvih «sjajnih i groznih prizora», koji bi mogli i kod kakog «indijanskog» pripovjedača zavist uzbuditi, kao što je n. pr. opsjedanje «uskoka» u njegovoj «katedrali», pa onaj prizor s bodežem na prsima Napoleonovim i t. d. Među «grozne prizore» spada svakako i ono strašno praznovjerje, u koje su do vrata utonuli ti inače kao najbolji franceski katolici poznati Bretonci. Pa da je bar samo puk tako užasno praznovjeran, neka bude to veselje g. Buchananu, jer valjda će i u njegovoj anglikanskoj Engleskoj biti nešto praznovjerna svijeta, ali u Bretanji su i svećenici tako glupi i praznovjerni, da takvih jamačno nema više nigdje na svijetu. Čujte samo, što «uskok» pripovijeda o svom župniku: «Ja sam našega župnika više puta čuo pripovjedati, da su ona kamena lica na zidovima naše crkve nekoć bila vražja, a jer su pokušali u sveti prostor provaliti baš za čitanja prve sv. mise, božji su im anđeli to zapriečili, i oni se svi pretvoriše u kamen». («Hrvatska» 150.) Uostalom o tom nesretnom praznovjerju kao da g. Buchanan ima nešto odviše Cromwellovske nazore. Tako čitamo u br. 152. «Hrvatske»: «Praznovjerje je krivo, što svijet trpi zle vladare i zle čine... Praznovjerje drži zle kraljeve na njihovim prijestolima». Na dosta mjesta je prilično jasno istaknuto, da je piscu praznovjerje sve, što se ne može u sklad dovesti s deističkim nazorom o «Bogu ljubavi i mira». Ruganje katolicizmu s «Notre Dame de la Haine» i satirom o vjerskoj politici Bourbonaca (krunica!) bit će dosta očito svakom čitatelju «Hrvatske», samo ako budu ta mjesta točno prevedena. Kat. svećenstvo uopće, a napose «uskokov» župnik je tako odurno i bljutavo karikiran, da to nije lijepo ni od jednog — anglikanca. Župnik je taj n. pr. potpuna kukavica i takva pijanica, da bi se i «s nečistim kucnuo», kad ne bi druga bilo. («Hrvatska» 153.) U 177. br. «Hrvatske» čitamo glavnu apologiju «uskoka», antimilitarizma i čitavog toga romana, koja se sadrži u ovim riječima: «Ja hoću da sliedim božje zapoviedi, za to ne ću ubijati, prema tome ne mogu cara slušati. Ja se eto opirem napasti, u koju me hoće vrag zavesti. Vaš Bog jest Bog ljubavi i mira, Isukrst je volio umrieti, nego li podići ruku protiv svojih neprijatelja...» A znate, što taj kat. župnik odgovara na ove framasonske sofisterije i gluposti? — «U glavnome imaš pravo, ali otkada postoji svijet bilo je ratova... Da netko tebe udari, zar mu ti ne bi vratio? Time bi

samo svoje pravo branio...» Doista župnik čarobničin ne treba da ponikne od stida radi svojih «kreposti» pred ovim svojim dičnim «subratom»... — Što se tiče morala, to taj «Hrvatskin» «jedan od najboljih svjetskih spisatelja» nema baš bog zna kako puritanske nazore. U 48. br. «Hrvatske» čitali smo naime, kako je Marcella podigla «suknju nad koljena». Ona se nije zacrvenila, odkrivši svoje listove. Marcella je dobro znala, da su joj nožice liepe, ali se nije stidila, što su joj bile gole, jer se prava sramežljivost ne sastoji u puritanskom sakrivanju onoga, što je narav tako liepo načinila».

No ne ću više smetati «Hrvatsku» u ovako plemenitom zabavljanju i poučavanju njezinih čitatelja, samo ću biti slobodan staviti joj jedno pitanje. Molim naime slavno uredništvo «Hrvatske», u kojemu su književnici tako brojno zastupani (gg. K. Šegvić, Z. Vukelić, gda. M. Kumičić i t. d.), da razlože hrv. javnosti, po kakvim su načelima birali ta «po izbor djela» za svoj podlistak a za zabavu i poduku svojih čitatelja? Ja sam zbilja mnogo razbijao glavu, da kakvo takvo načelo ili pravilo nađem u tome «izboru», ali nijesam mogao ništa pametno dokučiti. Strašno mi je i pomisliti, da bi to bio svjestan i proračunan postupak u duhu framasunske lože, kako to «Dan» natuca, premda moram dopustiti, da se ur. «Hrvatske» nakon tolikih opomena i prigovora neznanjem i nepažnjom ne može više izgovoriti. S druge strane ne mogu vjerovati, da bi to ur. bilo tako nesposobno i neobrazovano, te nije kadro razabrati sav nemoral i bljutavost tih «po izbor djela», kojima je kvarilo i trovalo svoje pretplatnike. Najblaže tumačenje tih pojava, kojemu sam se ja mogao dovinuti, bilo bi ovo: Vlč. g. K. Šegvić, ma da je «šefredakter» lista i «literarni po izbor junak», najmanje se zanima za književni dio svoga lista. On osjeća valjda, da je to još i najbolje za list, jer da on stane birati stvari za prijevod po svom «konzervativnom» ukusu, klerikalci bi u «Danu» i «Hrv. Straži» valjda i formalnu revoluciju protiv «Hrvatske» podigli. On zato drži da će biti najpametnije, ako prepusti brigu za prijevode suradnici gđi. Kumičić, koja je za to posebno plaćena. Ova opet gda. kolikogod možda u duši goji simpatije za liberalne nazore, kako je u svoje vrijeme u bivšem frankovačkom «H. Pravu» dosta puta pokazala, ipak vidi, da ne bi bilo zgodno u «Hrvatskoj» Zolu prevoditi — kako je to već drugdje činila — kad su joj u «Hrv. Pravu» (frankofurtimaškom) i Dumasa zaplijenili, tek što je počeo izla-

ziti. Što će da prevodi? Kat. djela možda nije uopće nikada ni čitala, a ono drugo, što je čitala i što joj se svida, to opet ne smije. Valja dakle potražiti štogod, što ne će biti tako klerikalno, da bi joj se možda grstilo i čitati, kamo li prevadati, a da ipak ne bude tako liberalno, da klerikalci opet udare u dreku i viku. Kako da se pomogne i snađe između te Scile i Haribde? ...

Pametni «Švabe» praktični su ljudi. Imadu oni nekoliko «biblioteka», — ja ih znam deset — koje za jeftine pare prodaju sva moguća domaća i strana literarna djela, poimence ona «vrlo interesantna». Nađe li se dakle tkogod u takvoj neprilici kao feljtonistica «Hrvatske», najlakše se pomoći kojom takvom bibliotekom. I sudeći po «Hrvatskinim» prijevodima kao da se i ona na taj način pomogla — kao da je uzela popis svih izdanja jedne ili više takvih biblioteka, pa listaj! Što bi moglo biti najzanimivije? — «Nečisti duh». Sjajno! To mora biti zanimivo, a valjda ne će biti ni bezvjersko, jer i klerikalci priznaju nečistoga duha. A kad s time budemo gotovi, što onda? ... «U moru plamena». Strašno! Kod toga će se jamačno svima koža naježiti, kad budu čitali, a furtimaše će to valjda sjetiti paklenih muka, pa će i oni biti zadovoljni. Dalje! ... «U borbi sa sudbinom». To bi moglo biti interesantno. I te kako: toliko godina s ciganima, a onda u vreći bačen u more i ipak — spašen. Pa ima i o vjeri govora. Eto neka popovi oko «Dana» o tome meditiraju malo, pa će biti vuk sit i koza cijela. — Ali sad je tih strahota već dosta, pa bi trebalo štogod nježno i sentimentalno potražiti ... «Čarobnica». Ah, kako dražesno i pikantno! To jamačno ne će moći nitko čitati bez suza. A onda dolazi i jedan «dobri župnik» u toj pripovijesti, pa tko će više i poželjeti! — «Hranitelj». Ideal plemenštine i kršćanske ljubavi! Ubija se, da mu draga bude s drugim sretna. — Međutim je iznenada Italija započela rat Turskom, a i po ostaloj Evropi je nastalo tako bojovno raspoloženje, da će biti najbolje kakav ratnički roman prevesti. «Deserteur». Bravo! Kao naručeno. Odmah ćemo u «Hrvatskoj» štampati: «Izborom novoga romana bijasmo osobito sretne ruke ...» — I tako će to valjda dalje ići ženskom fantazijom i — logikom ...

Molim sve svoje štovane čitatelje bez razlike, da ne bi ove moje retke tumačili tako, kao da bih ja imao štogod protiv toga, da se gđi. K. ili kojoj mu drago na svijetu dami povjeri prevadanje romana kod «Hrvatske» ili baš i kod najkatoličkijih novina. Takav posao po mome mišljenju odgovara još bolje ženskoj

nego muškoj ćudi, samo ako je tome poslu dorasla. Ali da se jednoj ženskoj ovakve literarne spreme i ovakva ukusa, kakav je pokazala urednica feljtona «Hrv. Prava» i «Hrvatske», povjeriv *izbor* štiva za podlistak, s time nas ne može nikakva galanterija ni kavalirština sprijateljiti i izmiriti. Uredništvo pak «Hrvatske» neka blagohotno primi na znanje, da će nama katolicima biti dosta, ako «Hrvatska» nastavi svoje destruktivno djelovanje samo s ovakvim podliscima, da je ne samo ne priznamo kat. glasilom, nego i proglasimo novinama za vjeru i moral čitatelja opasnim. Gg. kod ur. će znati, da ovakav zaključak ima i za nas katolike i za njihov list neizbježive praktične posljedice.

19. „Hrvatska i biskupi".

«Zaista je neugodno i mučno strože postupati s onima, koje ljubimo poput sinova; no kad i kad ne mogu drukčije oni, koji moraju da se brinu za dobro drugih i sveto da ga čuvaju. Nego još veće treba strogosti, kad se je bojati, da zlo malo po malo drugima ne bude kamenom smutnje ... Doista, nipošto ne valja dopustiti, da lajici, po ispovijesti katolici, drzovito sebi usvoje pravo presuđivati po novinama ... i same biskupe ... Jerbo nebeska zgrada sv. Crkve osniva se zaista na sv. Petru, kao na svima vidljivom osnovu i na njegovu nasljedniku, po tom na apostolima i njihovim nasljednicima — biskupima: tko njih sluša ili prezire, sluša ili prezire samoga G. Krista... Kad bi se pak u redovima episk. koji našao, te ne bi dosta pazio na svoje dostojanstvo, koji bi se nevjernim ukazao svojim dužnostima; opet on toga radi ne bi ništa izgubio od svoje vlasti, i dok bi god ostao u jedinstvu s rimskim papom, ne bi smio ni jedan, što je pod njim, uskratiti mu poštovanja i poslušnosti. Ispitivati djela biskupa te ih osuditi ne dolikuje nikako posebnicima, nego samo onima, što stoje u svetoj hierarhiji nad njima, naročito papi, kojemu je Krist povjerio ne samo jaganjce, nego i svekolike ovce, da ih pase. Kad ima važan povod za pritužbu, onda je najviše dopušteno podastrijeti čitavu stvar rimskome papi ... No budući se radi o tužbi proti listu, to ne možemo, a da katoličkim novinarima još jedanput ne zapovijedimo, neka gore pomenute nauke drže poput svetih zakona i nikad neka im se ne iznevjere. Neka budu uvjereni, da se uzalud nadaju, e će očuvati čast katoličkog

imena ili ikako promicati korist presvete i plemenite stvari, što hoće da je brane i štite, ako ikad prekrše ove propise, povodeći se za svojim mislima, sudeći, prije nego se je izjavila sv. Stolica, ili vrijeđajući biskupski auktoritet». (Iz pisma Leona XIII. biskupu turonskome. — V. «Hrv. Straža» 1906. 86. i sl.)

Kako se je ovih vrhovnih propisa u toj stvari za sve katolike držala «Hrvatska»? Kad je pokazala toliko nježne osjetljivosti spram muslimana, kojima se u političkom pogledu s hrv. stajališta može i koliko prigovoriti, valjda će bar toliko pažnje i obzira iskazati spram svojih vlastitih vjerskih poglavara i predstavnika, ako budu drugog političkog osvjedočenja i postupanja? Neka «facta» govore!

Još u 323. br. «Hrv. Prava» «reagirao» je neki «Pravaš» protiv biskupa Krapca, što je ovaj prigodom dijeljenja sv. potvrde u izbornom kotaru brodskom i garčinskom poveo sa sobom i madžaronske kandidate u ta dva kotara, kanonika Radičevića i župnika Bešlića. Ovaj istup protiv biskupa osudio je u 4. br. «Hrvatske» jedan župnik iz istoga dekanata, iz koga je i «Pravaš». Protiv ovoga župnika, a na obranu prvoga «Pravaša» ustao je «Drugi pravaš» u 11. br. «Hrvatske» i dokazuje, kako je političko držanje biskupa Krapca na smutnju puka i štetu vjere, pa da će radi toga «svaki odobriti javni izstup» onoga prvoga «Pravaša» protiv svoga biskupa. Da to još bolje dokaže, spominje i ovaj razlog: «Budući da kapelani ne mogu zapisniku korone dodavati nikakovih opazaka, to su prisiljeni na obranu istine, svog svećeničkog ponosa i svoje časti učiniti to ovim načinom». Taj dakle — kako se vidi iz samoga dopisa — g. kapelan misli, da «obrana istine, svećeničkog ponosa i časti» traži ne samo od vjernika nego i od samih svećenika da uskrate poslušnost sv. Ocu, kad bezuvjetno zabranjuje svaki javni istup protiv biskupa, doklegod je ovaj u jedinstvu s Papom.

Da je to mišljenje velika i sudbonosna zabluda, mogli bi svakoga katolika najbolje uvjeriti baš najveći protivnici «istine, svećeničkog dostojanstva i časti», koji u svako doba najpripravnije i najradosnije primaju i štampaju ovakve javne istupe protiv biskupa, ma od koga došli, a ne dodu li im kroz neko vrijeme ni od koga, sami ih izmišljaju. Ne treba puno mašte, duha i iskustva, da svatko uvidi, kako nekorektan i smutljiv čin biskupa nipošto ne umanjuje smutnju kod vjernika, ako se u javnost iznese, u što crnjoj slici prikaže i što oštrije žigoše. Isto tako će i najveći

tupoglavac lako razabrati, da se od jednog zla prave dva, ako tako što učini katolik ili svećenik pobijajući grijeh — grijehom. Takvim postupkom doznadu za biskupov grijeh i oni, koji inače ne bi možda nikada doznali, ili bar ne u tako crnoj slici, da se ne bi ni smutili, a doznadu ujedno i za grijeh toga svećenika ili katolika pa se — dvostruko smute. Vae homini illi per quem scandalum venit...

No čovjek može još shvatiti, ako se zaboravi koji mlad i neiskusan, pa još možda i interesiran dopisnik, ali spremne, upućene i iskusne novinare već je teže ispričati. Zato je i veća krivnja ur. «Hrvatske», što je ove neumjesne «izstupe» uvrstila, nego onih, koji su ih napisali. No ur. «Hrvatske» nije se zadovoljilo samo s time, što je uvrstilo ove dopise, nego ih je još i popratilo čitavim uvodnikom, koji se mora okrstiti pravim užasom. Nuzgredno se bavi taj uvodnik dopisima protiv biskupa iz đakovačke biskupije, a glavni mu je temat napadaj na biskupa Krapca, što se dao izabrati za «člana izbornog odbora munkačah». Da pokažem, kako nijesam pretjerano okrstio taj članak pravim užasom, iznijet ću nešto iz njega ovdje, što sada tim više mogu učiniti, jer je sve to «Hrvatska» poslije morala opozvati. Tu dakle čitamo izmed ostaloga i ovo: «Jedan katolički biskup postaje korteš, agitator politički jedne političke stranke. Toga se uistinu nije vidjelo i čulo po svietu nigdje i nikada. To je jedna tako abnormalna, tako protukatolička pojava, da je posve prirodno, ako svećenstvo njemu podređeno ustaje ogorčeno i prosvjeduje svom energijom izazvane savjesti... Njegovo političko služničtvo svim dosadanjim vladama tumačilo se je uviek time, da želi postati biskupom... Sada je počeo uvjeravati svakoga svojim zvučnim frazama, da će on biti bolji i za narod požrtvovniji od samoga Štrosmajera... Ali u brzo nastadoše razočaranja. On je još uviek onaj strančarski političar... Nu moramo pitati presvietloga biskupa: smatra li on spojivim sa svojim dostojanstvom javnu agitaciju za kandidate jedne stranke u zemlji? Smatra li on dopustivim za jednoga biskupa, da stoji na čelu takova odbora, koji nosi na sebi sve oznake bezvjerstva, sve oznake protunarodnosti? Smatra li on spojivim sa svojom biskupskom čašću i zadaćom podupiranje na ovaj način politike bana Tomašića i njegovih gospodara, politike naperene proti Hrvatskoj, naperene proti njegovome stadu... U kakov odnošaj on mora takovim postupkom doći sa svojim svećenstvom i narodom?...

Stid nas je, što moramo reći, da grčkoiztočni biskupi tako ne rade, premda i oni pristaju uz politiku Tomašićevu». («Hrvatska» 1911. 11.)

Nije li ovo pisanje užasno? Da li je moguće jednog biskupa još više pogrditi i osramotiti? Do sada je bio «služnik» svake vlade, pa i sada. Obećao je koješta, a sada evo «razočaranja» t. j. lagao je. Otvoreno podupire «bezvjerstvo» i «protunarodnost». Gori je i od «grčkoiztočnih biskupa», o kojima je u pravaškim novinama bilo — užasnih stvari. Ali najgore je ono podbadanje «podređenog svećenstva», da je «posve prirodno», ako ono «ustaje ogorčeno i prosvjeduje svom energijom izazvane savjesti». I ur. «Hrvatske» ne čini se nipošto nevješto, kao da ne bi možda znalo domašaja i značenja svoga postupka, nego samosvjesno i prkosno poručuje: «Za novinarsku borbu smo mi izloženi i mi ćemo ju izdržati odlučno i savjestno bez ikakova straha, bez ikakovih obzira na osobe».

U 14. br. donosi ur. «Hrvatske» dopis «iz okoline presv. g. biskupa dra. Krapca», da biskup nije nije primio toga izbora, što više, izričito ga i «odklonio». To ur. «veoma rado konstatira» te se obara sada svom žestinom na «Nar. Novine», koje su javnost zavele i na «cieli politički postupak gospode na Markovu trgu». No to ne mijenja na stvari baš ništa. Mi pitamo ur. «Hrvatske», da li smije jedan katolik onako pisati o kat. biskupu pa i kad bi bilo sve ono, što je «Hrvatska» napisala? Smije li ikoji kat. list onakvo blaćenje jednog biskupa uvrstiti? Kakvu nadalje korist za vjeru i narod može donijeti ovakvo pisanje i kad ne bi bilo izričito od Crkve zabranjeno i osuđeno? Bi li imao biskup, koji bi bio kadar ovako što učiniti, što je «Hrvatska» biskupu K. imputirala, toliko moralne snage, da sve to popravi nakon ovakvoga napadaja? Po čovječju sudeći ovakvo pisanje može pobuditi u njemu samo prkos i želju za osvetom. O strašnoj duševnoj šteti za čitatelje, osobito slabije u vjeri, ne ću ni da govorim. Nije li dakle ovakvo pisanje doista pravi užas?

I nije ur. «Hrvatske» primalo dopise i pisalo samo protiv biskupa Krapca. Čini se, da je ono najspremnije uvrstilo sve i protiv svakoga biskupa, protiv kojega je ma što dobilo. Tako je uvrstilo u 50 br. dopis dra. Adžije protiv nadbiskupa koadjutora Bauera, što je zabranio gg. Jemeršiću i Škrinjaru za sabor kandidovati i to samo na temelju kanonskih razloga. U 69. opet br. žigoše u jednom dopisu madžarizaciju biskupa Drohobeckoga u

grčkokatoličkim sjemeništima. Taj dopis završuje još gore nego svi prijašnji: «Lijepo je rekla nedavno «Hrvatska», kada se radilo o magjaronštini biskupa djakovačkoga Krapca ovo: «Tko zasluži, da ga se žigoše, treba ga žigosati, pa makar to bio ne znamo tko». Za «Hrvatsku» dakle nema razlike izmed biskupa i kakvog uličara, izmed Pape i ma kojeg talijanskog sansculottea ili franceskog apachea. Ovo je čisto pokretaško načelo, koje ne priznaje nikakov auktoritet: ni Dieu ni maitre — apsolutna jednakost. — Za nas pak katolike auktoritet je nerazdjeljiv od kat. Crkve i vjere, a vuče korijen već u dekalogu. Četvrta zapovijed Božja traži od nas poštivanje roditelja i poglavara, pa ma i nevrijedni bili. Pogotovo pak veže nas dužnost posluha i poštovanja spram Pape i biskupa, koji su posebnim načinom namjesnici Božji i za koje je sam Isus izričito tražio od nas poštovanje i posluh kao i spram Sebe. Zato je za nas katolike osoba biskupa pa i najnevrijednjega, dokle je biskup, sakrosanktna kao osoba vladareva u monarhičnim državama pa i više. Biskup je za nas poslanik i zastupnik Kristov, koji ga u svojoj biskupiji potpuno zastupa i uživa onakovu počast, onaj imunitet, kakav uživa poslanik strane države po međunarodnom ugovoru u onome mjestu, gdje zastupa svoga vladara ili državu i narod. I još više! Sve su ove naime analogije jednostrane i samo slaba slika onoga auktoriteta, što ga uživa biskup po konstituciji kat. Crkve, koja potječe od samoga početnika njezina. Vlasti biskupskoj određen je djelokrug u području onoga nutarnjeg, duhovnog kraljevstva Kristova, u temeljima naše savjesti, u dubini duše čovječje; vlast je ta vrhunaravnoga reda i odličja, zato joj i nema potpuno adekvatne premice u naravnom redu. Odnošaju biskupa prama vjernicima i svećenstvu još najviše odgovara odnošaj oca prama djeci. Kao što djeci ne pripada jurisdikcija nad ocem tako ni vjernicima ne pripada suditi biskupu. Biskupu suditi smije samo Papa i — Bog. Poštivanje mu ne smijemo uskratiti nikada, pa ma on osobno koliko nevrijedan bio. I zato bi pisanje «Hrvatske» u najblažem slučaju — kad bi sve bilo istinito, što je pisala — bio «Hamov grijeh», grijeh protiv četvrte zapovijedi Božje i protiv riječi Isusovih: Tko vas prezire, mene prezire. A takvo pisanje ne će ni stranci ni narodu donijeti Božjeg blagoslova niti u naravnome redu. Baš blagostanje naravnoga reda uvjetovao je Bog već u dekalogu poštivanjem auktoriteta. «Poštuj oca i mater, da dugo živiš i dobro ti bude na zemlji», rekao

je Bog čovječanstvu već na Sinaju i riječ je svoju održao do danas. Poštivanje auktoriteta u obiteljima, a još više u narodima bilo je uvijek najsigurniji znak njihova napretka ili nazatka, pa će tako i u buduće biti do sudnjega dana. «Nebo će i zemlja proći, ali riječi moje ne će proći». (Mat. 24, 35.)

20. „Hrvatska" i mladohrvati,

Kad se «Hrvatska» rodila, već su se mladohrvati opasali snagom i pokazali svemu svijetu, što hoće, a što ne će. Izašla su potpuna tri godišta «Mlade Hrvatske», izašla i programna njinova brošura «Riječ Ml. Hrvatske». Nikome u Hrvatskoj nije više bilo tamno i nejasno, za čim mladohrvati idu, napose u vjerskim pitanjima. Već su oni u sav glas obznanili hrv. javnosti, da je za njih vjera kao i za naprednjake čisto naravni pojav, podvržen zakonima evolucije, da je ta vjera nekima potrebno i mila kao perčin starovjerskom Kinezu, ali da s tim «perčinom» našega naroda ne smijemo poput naprednjaka ruglo praviti, jer je to njegova «svetinja». U tome su se u pogledu vjere jedino razlikovali od naprednjaka, koji su logičnije stajalište zauzeli, kad su jednom degradovali vjeru na onakvu «društvenu pojavu», kakva je po prilici kineski perčin, pa ju ismjehivali i rat joj do istrage navijestili kao nedostojni zastarjeloj sredovječnoj «ceremoniji». Poput naprednjaka razdijelili su mladohrvati moral od vjere. Vjere su se odrekli izjavivši svečano: «.... ne ćemo svoj rad okivati dogmama ... ne ćemo da slijedimo kroz jarmove, ispod kojih izlaze robovi Rima». («Ml. Hrvatska» IV. 233.) Moral su ipak zadržali, ali podnipošto moral i kulturu «sputanu čvrsto u okove deset zapovijedi», («Ml. Hrvatska» III. 5.) Mjesto deset zapovijedi prihvatiše ono načelo svih liberalaca, koje lukavo podmeću «jezuitama»: «Pravi je svaki put, koji vodi do cilja», pa će i oni njime «ne žacajući se nikakovih sredstava». («Ml. Hrvatska» IV. 232.) Proglasiše «seksualnu apstinenciju» kao i naprednjaci «protuetičnom pojavom», proklamiraše slobodnu ljubav kao «pravo i izvan braka», a vršenje toga prava da će «vrijednost života vanredno podignuti». («M. Hr. III. 4.—5.) Iskazaše počast i Ferreru kao «rušiocu mračnjaštva» i «pokretaču slobodnoumnog pokreta u Španiji, osnivaču moderne škole» i t. d. i t. d. — Sve je to dakle bilo svoj hrv. javnosti, pa i našim svepravašima dobro poznato, kad je počela «Hrvatska» izlaziti, pa i još nešto im je bilo poznato, kako to svjedoči sama «M. H.» (V. 45.): «Javnosti je poznato, (što «Hrvatska» ispravno navodi) da su organizacije starč. mladosti već pri prvoj fuziji odlučile posve samostalno istupiti, pa i pobijati klerikalizam u redovima pravaštva». — I znajući za sve to, kakvo stajalište zauzeše naši svepravaši u «Hrvatskoj» spram tih bojovnih antiklerikalaca?

Prva se prilika «Hrvatskoj» nadala, da zauzme svoje stajalište spram mladohrvata, kad je došlo do izbora za sveuč. potporno društvo. Tko će moći i pomisliti, da idealni mladi katolici u «Domagoju» svoje povjerenje poklone ljudima ovakvih načela, pa da za njih glasuju? Izbori naime u to društvo, otkako zapodješe naprednjaci kod nas kulturnu borbu, imadu otvoren političko-kulturni karakter, a mladohrvati baš u oči tih izbora izdadoše svoju programnu brošuru s onim naprednjačkim napadajima na kat. načela, koje je tako lijepo osvijetlio u prvom broju ovgodišnje «Straže» g. I. Butković, a u «Luči» presvj. g. biskup Mahnić. U isto vrijeme udesiše i osobne napadaje protiv «Domagojaca» žešće no ikada dosele. Domagojci ipak sve to pregorješe i zaključiše kod izbora samostalno istupiti kao i prijašnje dvije godine, a kod naknadnih izbora glasovat za mladohrvate, ma da im nitko ne bi mogao spočitnuti nelogičnost i nelojalnost ni u tom slučaju, da su se kod naknadnih izbora abstinirali od glasovanja, jer je zbilja bilo teško osjeći, tko je njihovim načelima veći i opasniji protivnik. Posve je drugog mišljenja bila «Hrvatska». U 10. br. otvoreno je osudila odluku Domagojaca, da samostalno istupe i obznanila je svoj pravaškoj javnosti, da su se time «Domagojci» «odielili od pravašah i pravaške mladeži».

Pazite dobro na značenje tih riječi! «Domagojci» su se dakle odijelili od pravaške mladeži po pisanju «Hrvatske», a to znači, da ona ne pozna «pravaške mladeži» izvan mladohrvatskog tabora. Ali još je ljepše, da su se time «Domagojci» odijelili i uopće od «pravašah». To naime može logično značiti samo to, da ih nakon toga njihova samostalna istupa pravaši uopće ili bolje svepravaši ne priznaju svojima, da su ih dakle radi toga njihova istupa isključili iz pravaških redova. Dakle «Hrvatska» ne samo da se odlučno postavila na stranu liberalnih mladohrvata, nego je «Domagojce», jer ne htjedoše u tome bezuvjetno slijediti nje-

zin primjer, kaznila potpunim ostrakizmom iz pravaškog društva.

Međutim «Domagojci» ostadoše stalni, pa istupiše samostalno, a kod naknadnih izbora omogućiše svojim glasovima mladohrvatima pobjedu protiv naprednjaka. Mladohrvati im se za tu uslugu dolično zahvališe. Izdadoše odmah nakon izbora svoj letak, koga preštampaše u 9. br. «Mlade Hrvatske». Tu čitamo o «Domagojcima» ove epitete: «vječni izrabljivači pravaštva, nametnici, pijavice i polipi svačije duše i savjesti ... ne mogu zatajiti svoju furtimašku ćud i trbušne interese... debelokošci prvoga reda ... grupa, kojoj je glava kod bečkih kršć. socijala, a srce kod Pape u Rimu ... obični politički švindleri ... njihova ludost, njihova mahnitost je prepunila čašu naše strpljivosti ... Sveti Domagojevci ... daleko ste nelojalniji protivnici od naprednjaka. Stoga možete biti uvjereni, da će mladohrvati — uvijek stajati u taboru protiv vas, pa to makar i sa samim naprednjacima ... Stoga pozivljemo stranku prava, da više ne uvrsti u svoje glavno glasilo nijednu noticu o furtimaškom pokretu, da opomene sve svoje pristaše, da za furtimašku omladinu ne smiju doprinijeti niti jedan filir». («Ml. H.» IV. 286. i sl.

Što mislite, dragi štioci, kako je na ovoliku drzovitost reagovalo «glavno glasilo ujedinjenih pravaša», dakle i bivših furtimaša, kojima je valjda i nakon sjedinjenja ostalo također nešto «furtimaške ćudi», a valjda će im štogod i srca biti «kod pape u Rimu»? Kako je dakle odgovorila «Hrvatska» na ovo brutalno vrijeđanje kat. osjećaja svih pravaša, kako li protiv ove javne zavjere liberalnih mladohrvata protiv kat. mladeži, a u društvu sa svakim kat. dušmaninom? Ta kad je «Hrvatska» onako kaznila «Domagojce» samo zato, što ne htjedoše odmah kod prvih izbora glasovati za mladohrvate, jer su time tobože «neizravno ojačali položaj naprednjaka», kako će sada protiv mladohrvata ustati, koji evo izjavljuju, da će uvijek biti protiv «Domagojaca» pa «i sa samim naprednjacima»? Tri dana iza toga letaka odgovorila je «Hrvatska» neizravno na njega okrstivši ponovno «samostalni istup kat. akademičara» — «jednom žalostnom činjenicom». I ništa više ...

Ali ipak još nešto. U tom naime istom broju «Ml. Hrvatske» narugao se u uvodnom članku presvij. protektor i instruktor mladohrvatski, g. Iso Kršnjavi gg. Pazmanu, Lončariću, Šegviću i Zagorcu, da nijesu «nikaki Richelieui ni Mazarini». Poslije im

porugljivo i svakom napose daje koje slavno političko ime: tako zove g. Pazmana Richelieuom», g. Šegvića «Mazarinom», a g. Zagorca «Bismarckom». Dakako da naši «Mazarini» i t. d. nijesu ovaj zalogaj mogli baš bez ikakvog glaska progutati. Što su dakle učinili? Preštampali su kao i dosele čitav sadržaj «Mlade Hrvatske» za reklamu, pohvalno istakli da je sadržaj «obilan», a onda se odvažili promucati, da im se ipak čini «da taj list sve to više plovi Kršnjavijevim vodama», pa da će oni «nastojati», da se i «posebno osvrnu na njegove napadaje na pojedine članove naše stranke». To «nastojanje» nije ni do danas kakvog vidljivog ploda u «Hrvatskoj» donijelo. No i ovu tvrdnju moram donekle ispraviti. U 53. br. naime «Hrvatske» čitamo, da je «Mlada Hrvatska»: «ugledni list našega starčevićanskoga djačtva — univerzalna nacionalistička, kulturno-politička smotra. Izlazi ... sa biranim sadržajem, a predplata stoji samo ... Potreba se ovake nacionalističke smotre osjeća s dana u dan sve jače ...» itd.

Na najveću žalost i nepriliku gg. svepravaša ovo je puzanje «Hrvatske» pred mladom mladohrv. gospodom postalo ogavno i starom puzavcu i liberalcu «Obzoru» pa se radi toga «do krvi» narugao jadnoj «Hrvatskoj». Baš u tom broju naime «Ml. Hrv.» «med ostalim biranim sadržajem» čita se i to, da mladohrvati ne će da znadu za vjeru u politici i kulturi, koja danas «više nigdje ne nosi vjerskog pečata», kao što je i sav «moderni život areligijozan. Vjera je stvar savjesti svakoga pojedinca. Vjera bijaše politikom u doba prije nacionalne politike u Evropi ...» Katolicizam je za mladohrvate samo «stališko pitanje» i koliko je «stališko», toliko može biti za njih i — političko ... «Isusovački red je poznat kao zakleti historijski dušmanin svake slobode, nacionalne i individualne, slobode političke i slobode misli ...» «Svećenstvo je prva kapitalistička klasa u Hrvatskoj» i t. d. No to sve ne bi bilo strašno ni za «Hrvatsku», a pogotovo ne za «Obzor», nego je najstrašnije u tome broju to, što mladohrvati priznadoše u sav glas, da je «Hrvatstvo» bilo «dobro uređivano sa žurnalističkog stajališta», a da je sadašnja «Hrvatska» — «nažalost samo dnevna patriotska limunada ...» («Ml. Hrvatska» V. 21.) I baš taj broj je «Hrvatska» najviše pohvalila i najtoplije preporučila, a nesretni «Obzor» morao je sve to na veliko zvono metnuti! ...

Ali sad nikud ni kamo, valjalo je na taj izazov ipak nešto odgovoriti, inače, qui tacet ... I u 61. broju odgovara «Hrvatska»

malo opširnije: «Gospoda oko «Mlade Hrvatske» u više prigoda su izjavili u svome organu, da su oni slobodni, izvan stranke prava. Već od prve fuzije, provedene u ljetu god. 1910., oni su se u svojem glasilu odcjepili od stranke. Oni napadaju rad današnjeg vodstva, a bagatelišu plemenito pregaranje naših otaca veoma često, a da se nismo na to obazirali, pa nismo ni najnoviji napadaj «Mlade Hrvatske», koji je «Obzoru» došao u dobar čas, ni zabilježili, premda nas pozivlje, da «odgovorimo na ovaj napadaj omladine, koji baš ne daje parlamentarne obzirnosti spram vodstvu i organu» stranke. Ni ovo urgiranje sa strane «Obzora» ne će nas maknuti iz našega mira ... A kada dodje zgodan čas, ne pitajući za to dozvolu od «Obzora», ni od njegovih nadahnjivatelja, znati ćemo izvršiti odlučno i bezobzirno svoju dužnost». — Ne trebam ni spomenuti, da taj «zgodan čas» još ni do danas nije kucnuo ...

«Plemenito pregaranje otaca» na jednoj strani, a «bagatelisanje» i «napadanje» neukrotivih «sinova» na drugoj strani, to najbolje karakteriše odnošaj stare svepravaške gospode oko «Hrvatske» prama nadobudnoj njihovoj omladini i obratno. Samo nam je mala zagonetka otkud snage gg. svepravašima za toliku «plemenitost» i tako nesebično «pregaranje»? «Asketske meditacije» im baš ne miriše, pa se skoro nameće misao, da bi taj odnošaj moglo odgonetnuti samo — jedinstvo u načelima, i to onim najdubljim, temeljnim ...

21. Miscellanea.

U 20. broju o. g. donio je «Dan» ovu opasku: «*To ipak zlo djeiuje.* — U br. 153. «Hrvatske» od 6. svibnja o. g. među «Dnevnim dogodjajima» navedena su ništa manje nego četiri samoubojstva i jedna smrtna osuda. Nanizano je to sve jedno za drugim! Bilo je već govora u katol. uzgojiteljskim krugovima, da se umole razna uredništva naših novina, e bi se ovakve vijesti ispuštale iz objavljivanja dnevnih dogadjaja. Takvih je vijesti i onda dosta, ako se tu i tamo čitaju megju novicama, a kamo li ih ne će biti previše, kad se ispuni njima pol stupca. Ne znamo, da li sl. uredništvo «Hrvatske» misli, da to odgaja narod. Ako komisarijat i pazi strogo na pisanje novina, ipak se ne bi smjelo takvim vijestima ispunjati stupce, samo da se što prije ispuni broj!»

Te reklame za samoubojstvo — kako ovakve vijesti znadu pedagozi i sociolozi okrstiti — zauzimaju u tome broju samo po stupca, ali u 131. i 132. br. donosi «Hrvatska» čitav podlistak pod naslovom: «Širenje života svemirom», gdje se iscrpivo i opširno razvija i dokazuje t. zv. «interstelarna teorija» o postanku života, a na koncu dodaje ur. da nije u svoj list prenijelo tu hipotezu kao «konačno riešenje pitanja o nastanku života na zemlji», — nego «samo kao curiosum». Spadaju li ovakva «curiosa» u ozbiljno i kršćansko glasilo, to je drugo pitanje. «Dan» doduše spominje izgovor s komesarijatom. No time se može ur. «Hrvatske» izgovoriti samo sbog toga, što ne donosi polit. članaka o domaćim pitanjima, ali i osim toga predmeta ima ona nepregledno polje rada za pravo prosvijetljenje svojih čitatelja, gdje bi se mogla do mile volje pozabaviti. Eto odmah s prvim brojem «Hrvatske» nestalo je rubrike «Vjera i Crkva», na koju su već bili navikli čitatelji «Hrvatstva» i «H. Prava». Ta rubrika nije smetala ni liberalnim frankovcima, jer su znali, da veliku većinu pretplatnika pravaškoga dnevnika čine kat. svećenici i iskreni katol. No čim se s «frankofurtimašima» fuzionovaše «milinovci», za koje nas uvjerava dr. J. Cenkić, «da su od uviek stajali na katoličkom stajalištu u svom kulturno-političkom radu a pogotovo dični Mile» («Hrvatska» 164.), nestade iz lista svakog traga «kat. stajalištu u kulturno političkom radu». I najvažniji događaji u vjerskom životu i razvoju kat. naroda ostaju za «Hrvatsku» — «neopaženi». Koliko i kakvih je u tom pogledu bilo važnih i zanimljivih događaja, o kojima bi morao prezboriti svaki list, koji namjerice ne bojkotuje svaku sjenu zanimanja za kat. načela, to ne mogu ovdje sve nabrojiti i razložiti, ali na jedan ću takav događaj ipak upozoriti čitatelje «H. Straže».

Dne 13. XII. pr. god. iznio je zastupnik Malik u carevinskom vijeću prijedlog za «reformu» ili «laicizaciju braka». To je bio tako ozbiljan nasrtaj na kršćanski značaj Austrije, kakova već davno nije bilo. I samo s najvećim naporom i nekim ministarskim glasovima uspjelo je kršć. zastupnicima s 21 glasom većine nadglasati taj prijedlog slobodnih mislilaca, koji je bio od nedoglednog zamašaja za sve narode austrijske pole naše monarhije. Od kakvih bi to posljedica bilo samo za naše hrv. i slovenske pokrajine u Cislitaviji, da se dokine svako vjersko značenje braka, a mjesto toga se uvede obični građanski ugovor, razriešiv po miloj volji i nevolji! — Stvar je za nas još zanimljivija, kad se u-

važi držanje liberalnih dalmat. zastupnika u toj raspravi. Prvi-put su došli u Beč na vijećanje nakon onih strašnih izbora, u kojima su i tvorno napadali svećenike i katolike, koji su im se usudili spočitnuti protukršćanski rad i nazore. Pa kako su sada pokazali svoje kršćanstvo? Nijesu se usudili otvoreno za taj prijedlog glasovati, pa su se svi nepravaški zastupnici osim Biankinia sustegnuli od glasovanja. Slobodoumnici su naime držali za stalno, da će s ovim prijedlogom prodrijeti, ako se i neki od njih, kojima bi glasovanje kod izbornika previše škodilo, sustegnu, pa je tako kršć. zastupnicima uspjelo da skupivši sve svoje pristaše, ipak za ovaj put pobijede.

Stvar je ta od tolikog zamašaja i interesa za naše krajeve, da su dalmatinske novine kasnije čitave mjesece o tome raspravljale. Koliko je samo krasnih članaka donio spljetski «Dan» A svepravaška «Hrvatska»? Evo sve, što je o tomu proslovila: «Malik je iznieo predlog o reformi braka. Razlaganje njegovo pratio je često smieh, a čuli su se i poklici ogorčenja. Izmedju socijalista i kršćanskih socijala dolazi do žestokih prepiraka. Na to je sjednica zaključena nekoliko časaka prije 5 sati popodne». («Hrvatska» 38.)

Što dakle znadu do danas čitatelji «Hrvatske» o tako važnom, zanimivom i sudbonosnom događaju? Niti znadu, kakav je to prijedlog bio, niti što se s njim dogodilo, ni kakve su mu posljedice bar u našim krajevima bile. — Sve, što znadu, to je ovo ruglo od izvještaja. A ipak je «Hrvatska» — «glavno glasilo stranke prava za sve hrv. zemlje»! Ona je glavno glasilo i za dalmat. pravaše, kojima je ovaj događaj pružio tako ubojito oružje u borbi protiv «naprednjačkih» i «demokratskih» protivnika pred narodom. Dakle već radi čisto političkih i stranačkih interesa moralo se ur. «Hrvatske» pozabaviti s ovom stvari. Komesarijata onda nije bilo, da ga u tome zapriječi, a prostora je u listu bilo baš na bacanje. — Da ova zadnja moja tvrdnja nije nikakva insinuacija, može se svatko uvjeriti, ako samo prolista nekoliko brojeva «Hrvatske» iz toga vremena pa vidi, čime je sve njene stupce znalo ur. ispuniti. Kao pravi «curiosum» spomenut ću ovdje samo jednu vijest iz broja 59., koja zauzima skoro dvaput toliko prostora, koliko ona o Malikovu prijedlogu. Naslov je toj vijesti: «U Koprivnici umrli su mj. prosinca 1911. slijedeći: ....»; i sad se nabrajaju poimence razni «poljodjelci», «mesari» «udove», «poljodjelke» i drugi sretnici, za koje nitko

valjda dotle u Hrvatskoj izvan Koprivnice nije ni čuo niti će ikada više čuti, a koji jamačno u cijelom svom životu nijesu nikada ni u snu pomislili, kakva će ih čast i slava poslije smrti zapasti. Za ovakve vijesti, pa i za još besmislenije i beskorisnije bilo je u «Hrvatskoj» od postanka pa do danas na pretek mjesta, ali za «Vjeru i Crkvu» nemaju ti razni «dični» svepravaški «katolici» ni mjesta ni vremena. A usudi li se tkogod samo mrko pogledati g. K. Šegvića, evo ti odgovora u čitavom ciklusu podlistaka ili uvodnika, no za pitanje o ovakvoj «reformi braka» ne mogu gg. svepravaši više žrtvovati od onakva nepismena i smušena «izvješća».

*

S katoličkim» se milinovcima uopće koješta promijenilo u nazorima pravaškoga glasila. Tako n. pr. pučki list «Hrv. Zastava Istine» unatoč temeljitim promjenama, provedenim u njezinu smjeru i sadržaju i unatoč tome, što joj je urednikom član ur. «Hrvatske» vlč. g. Ivanek te pored toga, što je i ona proglašena svepravaškim listom, ipak je sudeći po svim prilikama, izgubila posvema simpatije «Hrvatske». Ova naime redovito i skoro bez iznimke oglašuje i najtoplije preporuča pučki list «Prijatelj naroda», što ga uređuje g. Peršić, a da «H. Z. Istine» i ne spomene. Tako n. pr. u 56., pa u 70 br. i t. d. U 92. br. je opet ukratko čitav sadržaj novoga broja «P. N.» spomenut i vrlo laskavo komentiran, a onda slijedi rastavljenim slovima: «*Ne bi smjelo biti pravaša, koji taj list ne bi držao*». — O «H. Z. Istine» — ni riječi. Isto tako je i u simpatijama prama protivničkim strankama i osobama nastala neočekivana promjena. Dok je n. pr. «Hrv. Pravo» grdilo koaliciju bez milosrđa i oduška, a o seljačkoj stranci i njezinim utemeljiteljima znalo i koju simpatičnu prosloviti, «Hrvatska» ne zna kako bi već radićevce ocrnila, a koaliciju umilostivila. Ova se razlika u simpatijama najbolje očitovala, kad su vođe ovih protupravaških stranaka bili osuđeni na zatvor. Tako kad je ono dr. Lorković bio osuđen radi krivotvorenog potpisa g. Penjića protiv izbora pok. dra. Dragutina Neumana, «Hrv. Pravo» je čitave mjesece kliktalo u veselju i triumfu o «uglavljenom falzifikatoru», o pobjedi pravde i poštenja pred sudom i t. d. U čitavim člancima se dokazivala krivnja dra. L. — G. S. Radić, koji je odlučno i oštro u saboru istupio protiv dra. L. radi toga krivotvorenja, bio je u «H. Pravu» prikazivan kao zatočnik javnog poštenja i morala. Bilo je o tome

u «H. P.» uopće toliko govora, da je u čitatelja ostao neizbrisivi i posve jasan dojam o toj aferi i to odlučno u prilog g. S. Radića, a protiv dra. L. — Koliko je dakle iznenađenje moralo biti za čitatelje pok. «H. P.», kad su najedanput ugledali u «Hrvatskoj» najžešće napadaje na S. Radića, koji da se «nije sramio» u saboru proti svom školskom mladenačkom i zastupničkom drugu dozivati državnog odvjetnika i koji je tako intelektualni začetnik svih onih mjera, što zatvoriše vrata sabornice dr. Lorkoviću». — U 99. br. «Hrvatske», gdje je govor o uhapšenju i otpremljenju g. S. Radića u zatvor osječkog sudbenog stola, čitamo još ljepše: «... baš u sadanjem proganjanju Radića vidimo, da je još Bog na nebu. To mu je plaća za one dželatske usluge, što ih je prije godinu dana obavljao u prilog bana Tomašića, a od kojih je bila najneoprostivija i najodurnija ona, radi koje danas sjedi u zatvoru dr. Lorković». Ako ovo — i to uz priziv na samoga «Boga na nebu» — nije opravdavanje i kortešovanje za dra. L., onda ne znamo, kako se još može protivnika bolje braniti i za njega kortešovati. Osobito u prvoj izjavi jasno izbija nezadovoljstvo ur. «Hrvatske», što se «zatvoriše vrata sabornice dru. L.» A zašto tolika žalost u «Hrvatskoj» za drom. L.? Radi njegova političkog rada? Nije moguće, jer u uvodniku istoga broja čitamo: «Ne treba biti pravaš, dovoljno je biti pametan i pošten čovjek, da se uvjeriš, kako na temelju nagodbe nije moguće voditi nikakovu realnu politiku na korist naroda». Za dra. L. pak znamo, da je osnivao svu svoju politiku na temelju nagodbe. Dakle politika mu nije mogla biti «na korist naroda», niti je njome mogao osvojiti simpatije ur. «Hrvatske». Pa da čime je onda tako narodu koristio, da zaslužuje žalost i cvilenje «glavnoga glasila stranke prava»? Preostaje samo njegov «kulturni» program i rad i samo otud mogu potjecati simpatije gg. oko «Hrvatske» za jednoga dra. L. — Zar ovo nije posve logično zaključivanje, gg. svepravaši? ...

*

Ne simpatišu naša «katolička» gg. oko «Hrvatske» samo s našim pokretašima, nego i s ostalom njihovom braćom širom bijela svijeta. Još ponajviše su im srcu prirasli — kako smo tovećčuli — talijanski borci za ujedinjenje i oslobođenje od kojekakvih tirana pa i crne papinske «strahovlade». Tako čitamo u 150. broju, da je Italija «cieli gotovo XIX. viek potrošila da se ujedini ... Italija je taj ideal postigla neizrecivim žrtvama svojih

sinova ... Oni su sve to proživjeli, sve mirno prepatili, jer su znali, da se veliki ideali mogu postići samo velikim žrtvama pojedinaca». — Dosele je u očima svih katolika bilo ovako provedeno ujedinjenje Italije ne «veliki ideal», nego veliki zločin, koji se krstio razbojničkom otimačinom i povredom najsvetijih prava Crkve i poglavara katolicizma. — No čujmo dalje: «I postigli su svoj cilj ... požrtvovnošću i rodoljubljem savojske dinastije oko koje se danas kupi cieli narod bez razlike stranaka čuvstvom harnosti, ljubavi i neograničene odanosti». To se «rodoljublje savojske dinastije» dosele kod katolika također posve drugačije nazivalo, a što se tiče «čuvstva harnosti» i t. d., što ga talij. katolici osjećaju spram te dinastije radi toga «rodoljublja», o tome je bolje ne govoriti, samo je svakako žalosno, da su simpatije ur. «Hrvatske» za savojsku dinastiju do tolikog stupnja uzavrele, te su mu već zamaglile oči, da ne vidi ni posve očevidnih činjenica.

*

Ovako evo izgleda današnje pravaško glasilo pred svakim hrv. katolikom, koji je imao zgodu ma samo nekadašnje «Hrvatstvo« čitati, pa ne čitao i nikakvog drugog, stranog katol. dnevnika. Istina, nije ni u «Hrvatskoj» sve baš tako zlo; nađe se i u njoj od vremena do vremena po koja dobra stvarca, što će se svakom katoliku svidjeti, pa zato niti ja ne mislim reći, da je ona baš potpuni «Pokret», ili «Obzor». Tako držim, da je svaki njezin čitatelj uživao, čitajući krasni podlistak «Domagojca» g. P. Grgeca «Hrv. kazalište-orfej» (br. 81.) ili krasni članak protiv predstavljanja Lessingova «Natana Mudrog» (br. 115.) ili lijepo pisanje nekoga g. V. J-k-ća protiv nemoralnih slika izloženih u «Salonu Ulrich» (br. 118.), ili one krasne izjave g. K. Šegvića u uvodniku br. 152., da umjetnost, a napose književnost «mora biti odgojna» i da pisac ne smije «propovjedati opačinu», pa njegov članak u 167. «Framasunsko izazivanje» protiv infamne osmrtnice «Društva hrv. književnika» prigodom smrti N. Nodila i t. d.

Žalost je samo to, što su ovako pozitivno kršćanski članci «rari nantes in gurgite vasto», pa bi ih teško i najblaži sudija u svim dosadašnjim brojevima «Hrvatske» još ovoliko našao, koliko ih ja spomenuh. A i ti su ili izvan uredništva potekli i — kako sam od pouzdanih ljudi slušao — teškom mukom u list «profurtimašeni», ili su u ur. napisani, ali ne u časovima mirnog pozitiv-

nog raspravljanja, nego u žestokoj polemici izazvanoj od naših modernih bezvjeraca. Samo da njihovu zloću što bolje prikaže, a možda i da im malo uzvrati za tolike bezobzirne osobne uvrjede i napadaje, upusti se i vlč. g. K. Šegvić u raspravljanje kojeg «preuranjenog» pitanja i ispukne koju «klerikalnu» izjavu, s kojom stoji u očitom protuslovlju skoro sve ostalo pisanje njegova lista. Eto samo spomenutih njegovih izjava u 152. br., da sva umjenost, a napose književnost «mora biti odgojna» i da pisac ne smije «propovijedati opačinu»! Neka se s tim načelom prispodobi novela «Hranitelj», gdje se očito slavi i «propovieda» samoubojstvo, ili članak «Značenje demokratizma i njegova kriza» ili «Zbilja — razpuću» ili ma koji od ovdje spomenutih. Kad se sve to skupa uvaži, onda se mora priznati, da je «Hrvatska» *liberalni nekršćanski list,* kojemu su kršć. nazori samo nekakav «Notnagel», kojim se u nuždi posluži protiv radikalnih bezvjeraca. Sama se kršć. nazori ne drži, nego piše do zgode i protiv njih, ali se u nuždi ipak posluži i njima, ako drugačije ne može da spasi političku ili književnu reputaciju kojega svoga suradnika ili «kaponje». To je posve analogan postupak s onim svepravaške «stranke prava». Ova, kako smo čuli «nije vjerska stranka», ali uoči izbora rado i spremno ustaje protiv koalicije, koja «borbom proti vjerskim ustanovama i naukama izazivlje smutnje u narodu, blati svetinje vjere» — kako čitamo u zadnjem izbornom proglasu («Hrvatska» 31.)

Iz svega toga nameće se s obzirom na svepravaško glasilo neodoljivom logikom zaključak, da nitko «Hrvatsku» ne može priznati kat. dnevnikom, pa ni slikom onakvog katoličkog dnevnika, kakav je recimo bilo «Hrvatstvo». Evolucija iz katoličtva u liberalstvo počela je već u «Hrv. Pravu», a u «Hrvatskoj» je konačno dovršena. I tako nam na koncu kritike svepravaškog glavnog glasila preostaje samo konstatovati «žalosnu činjenicu» — kako je to okrstio tajnik «Pijeva društva» na zadnjoj sjednici — koja je sadržana već u naslovu ove radnje, da su naime — «hrv. katolici ostali bez svoga dnevnika».

22. Najveći neprijatelj pravaštva je liberalizam.

Kod velikih i slobodnih naroda književnost i politika, ako ište odgovaraju interesima i idealima narodnim, koriste u prvom redu

književniku i političaru, osjeguravši mu i ugled i materijalno blagostanje. Kod malih naroda, pa još ako su i politički sputani i skučeni od neprijateljskoga naroda, posve je drugačije. U takvim prilikama jedva je moguće naći književnika ili političara, koji bi od svojega javnog rada stekao i ugled i materijalnu korist. Stavi li svoj talenat u službu vladi, u kojoj narod vidi eksponenta dušmanske tiranije, imat će materijalne koristi, ali mjesto ugleda čeka ga odasvud prezir i sažaljenje. Upusti li se u rad i borbu za narod i njegove ideale, čeka ga ugled, priznanje, štovanje, možda i slava kod naroda, ali redovito i oskudica, bijeda, progon i slične ugodnosti od strane «Turaka i poturica», kojima bezdušne račune kvari.

Za ovakvu iskrenu i trajnu politiku treba moralne snage, kakve liberalni bezvjerac ni u sebi ni izvan sebe naći ne može. Već nešto malo razmatranja o temeljnim liberalskim filozofskim i bezvjerskim načelima kadro je uništiti najidealniji altruizam i patriotizam, kako smo se osvjedočili razmatrajući svepravašku sociologiju i filozofiju. Načela borbe za opstanak, selekcije, sveopće evolucije, što ih savremeni liberalizam postavlja namjesto Stvoritelja, Providnosti i kršć. dogme, čine besmislenom svaku idealnu borbu protiv jačih naših protivnika i za pravo slabih. Ta su načela u svojim naravnim konzekvencijama izvor i sjeme najkućeg i najbezobzirnijeg egoizma.

Ovaj teoretski kategorički imperativ egoizma dobije upravo neodoljivu snagu, kad dođe u praksi do prvog većeg sukoba između idealnih rodoljubnih deviza i vlastite koristi — kad dođe do prve žešće borbe za opstanak. Tko u takvom sukobu redovito pobjeđuje? Neka odgovori liberalna «Ml. Hrvatska». Na str. 189. u IV. god. ovako jadikuje skupa s Harnackom: «Kod mlađe se generacije opaža da ideja socijalne dužnosti nema više one privlačive sile kao prije. Neki individualizam, neko pravo na svoj «ja» i na «proživjeti» razvija se među nama u tijesnoj svezi s nekom umornom i ironičnom romantikom, u čijem katekizmu nema dužnosti prema općenitosti. Spoznaja, da ima dužnosti i prema cjelini, tamni. Uistinu kao da se kuša i samu riječ «dužnost» izbrisati; i evo baš odavde prijeti težak potres društva». Još dodaje «Ml. Hrvatska» zabrinuto i «ponovno», da «nam se je ove pojave najviše bojati».

Ovu bojazan «Ml. Hrvatske» možemo samo odobriti, jer kad nestane smisla za «dužnost prema općenitosti», onda zbo-

gom i altruizam i patriotizam i — pravaštvo. Ali molimo ma koga u svoj Hrvatskoj, da nam odgovori, koja je kod nas politička struja bliža toj «umornoj i ironičnoj romantici» od — mladohrvata? — A njih opet moram upitati, kako se smiju tužiti na taj «neki individualizam», kad se i sami hvale, da su «osvjedočeni individualisti». «Ml. Hrv.» V. 5.) ... Još više se diči «Ml. Hrvatska» svakom zgodom svojim liberalizmom, pa i u samom programu naglasuje, da su oni «posve liberalna struja». A zar oni ne znadu, da je baš temeljni princip polit. liberalizma individualizam? Glavni osnivač i representant modernog političkog liberalizma, Benjamin Constant, već pred kraj svog života piše: «Pod slobodom razumijevam triumf individualiteta kako nad auktoritetom, tako nad masama ...» (J. Reiter: «Liberalismus und Katholizismus» str. 8.) I dr. Ušeničnik u svojoj «Sociologiji» (str. 241.) krasno razlaže, kako «liberalizam pozna samo individuum i njegov sebični interes; čovjekoljublje mu je samo sentimentalno čuvstvo, koje je dobro, ako godi i ništa ne stoji».

Da ovo, što dr. U. tvrdi za čovjekoljublje uopće, vrijedi napose za patriotizam ili rodoljublje, to smo mi Hrvati, a napose pravaši u preobilju već iskusili. Dajemo i u toj stvari riječ našoj «posve liberalnoj struji»: «Od prvih početaka pravaštva prianjaše uza nj omladina ... Očekivalo bi se, da pravaštvo ima danas karakternu i naprednu inteligencu, ono je uopće i nema... popitajte se samo kod mladih magjarona: što bijahu za đačkih dana?!» (Ml. Hrv.» IV. 305.) Zar nije ovo svemu svijetu poznata žalosna istina? Zar se nijesu baš najbojovniji i najrevolucionarniji pravaški omladinci redovito pretvarali u najkukavnije i najbezobzirnije madžarone i progonitelje pravaštva, čim su počeli samostalno živjeti i djelovati? ...

Sumnjam, da li imade naroda, u kojemu bi bilo toliko pojava bezznačajnosti i kukavštine kod inteligentne omladine na prielazu u samostalan život, koliko kod nas Hrvata. U tolikoj mjeri nema tih pojava ni kod naroda s manjom polit. slobodom kao što su Rumunji i Slovaci. Kod njih je više odroda u ranoj mladosti, ali ovoliko kukavštine i izdajstva u naponu duševne snage i idealizma ne bilježi nijedan drugi narod. Pa da je bar u tome otpadu od idealnog pravaštva u mamelučko madžaronstvo kraj i konac bezznačajnosti kod naše inteligencije, još kako tako, ali jedva da je manje zlo, što se zbude s onima, koji ostanu i dalje vjerni svojim mladenačkim idealima. Kako su ti pokazali i dokazali svoje rodoljublje i pravaštvo? Osim časnih i rijetkih iznimaka sav se njihov patriotizam očitovao u «načelnoj» viki na nagodbu i slavosrbe, kojem «zdravičarskom» članku ili — po «Ml. Hrvatskoj» — «patriotskoj limunadi» i divljačkoj kortešaciji kroz dva, tri tjedna uoči saborskih izbora. To je bio skoro isključivo sav rad naših dosadašnjih liberalnih pravaša i to je bilo posve dosta, da čovjek bude u pravaškom novinstvu proglašen« dičnim», «kremenitim», «čeličnim» i t. d. rodoljubom. A koliki i koliki su od tih «dičnih», «odličnih» i t. d. vođa i pristaša «pravaške ideje» usprkos svem svom «oduševljenom» pravaškom rodoljublju kao odvjetnici, bilježnici, novčari itd. gulili i odirali jadnog seljaka do kože, pa i čitava sela na prosjački štap dotjerali ... Koliko je tih «kremenitih» pravaša sve do danas iz svojih štedionica — gulionica potezalo lihvarsku dividendu sve na račun «dragog i milog našeg hrv. naroda» ... Koliko ih je i na čelu političke akcije znalo udesiti svoj rodoljubni rad na «korist pojedinaca», kako su jedan o drugom na javu iznosili, kad su se zavadili ili kako su i sami o sebi znali to javno priznavati... I doista da nije uz pravaštvo nesebično i idealno prionulo hrv. svećenstvo i za njegov opstanak i napredak stavilo na raspolaganje sav svoj upliv i ugled u narodu, uložilo neiskazan trud i napor, podnijelo neprocjenjive žrtve i neopisive progone, pravaštvo bi danas ukraj naše liberalne inteligencije i njezina postupka bilo jedna odvratna farizejština, jedna opasna narodna bolest. Tako je naime malo idealnoga, ustrajnoga *rada* uložila za tu uzvišenu političku ideju naša pravaška inteligencija, tako ju je svojim životom i postupkom profanirala.

Pravašku ideju i program su naši liberalci kroz 50 godina svoga «rada» degradovali na stupanj pustoga i praznoga frazerstva. Sav njihov stranački «rad» za slobodu i ujedinjenje naroda sastojao se u frazerskoj deklamaciji i stereotipnim rodoljubnim zdravicama u novinama ili saboru. Međusobne svađe i raskoli bili su sva novost i žalosna zanimljivost u toj pustoj i neplodnoj monotoniji. Pravi rad u narodu i za narod na prosvjetnom i gospodarskom polju, onemogućili su proglasivši ga nemogućnošću, pa i narodnom pogibelju i grobom, dok ne odstranimo nagodbu». Starija naša liberalna generacija dovela je pravaštvo dotle, da se već i med njihovom liberalnom omladinom javlja reakcija i slušaju prijetnje, kako će i ta omladina «nemilosrdno pobijati tipični alkoholičarski zanos i razotkrivati pličinu

patriotskih osjećaja kod kojekakovih «vodećih» — — —» («Ml. Hrv.» IV. 233.)

Sve, što se nije ukočilo i skamenilo pod metodom dosadašnjeg pravaškog rada i odgoja, osjeća, da dalje ne možemo tako, da zlo biva sve veće, da je ovakovo pravaštvo narodu više na štetu i propast nego na pobudenje i oslobodenje. I mladohrvati traže i obećavaju drugi i pravi rad za narod. Hoće li ga i dati narodu?... Ja vjerujem, da gdjekoji od naših mladohrvata iskreno misli raditi za narod, kad jednom stupi u samostalan život, kako sada snuje i obećaje. Isto tako vjerujem, da su iskreno za svoj narod osjećali i oni mladi pravaši, što su u svoje vrijeme kritizirali, demonstrirali i rezolucijonirali, kako to danas čine mladohrvati. Ali kako to dvoje, tako tvrdo vjerujem i u treću tezu, biva da će i mladohrvati u svom kasnijem životu svršiti s onakvim «radom» za narod, kakvim su i njihovi stariji liberalni i pravaški predšasnici svršavali. Ne mogu naime ni pomisliti, da stariji naši liberalni pravaši nijesu uvidali niti znali, kako bi trebalo radit za narod, da je dakle uzrok kasnijem njihovu neradu ili izdajstvu bio uzrok u umnoj slabosti i zaostalosti. Zlo je naše narodno tako veliko i tako očito, da ga slijepac već čitave decenije može pipati, pa i lijek mu pogoditi. Zato pravi i spasonosni rad za narod nije nikakvo mladohrvatsko «Kolumbovo jaje», pa nam nikakva nova formula, nikakva, pa ni najgenijalnija teorija sterilnost i nerad starijeg pravaštva ne može razjasniti ni odstraniti.

Sterilnost i dosadašnjeg i budućeg liberalnog pravaštva kadra nam je razjasniti samo tajna, što je skrivena u — volji čovječjoj. Da je čovječjoj volji teško odlučiti se, a još teže ustrajati u dobru, u radu, u žrtvi i prijegoru, to je poznato svemu čovječanstvu, otkako postoji. To je Ovidije opjevao, sv. Pismo ovjekovječilo, a svako ljudsko biće iskusilo. U toj istini ili u toj tajni ljudske volje, što se od istočnog grijeha kao otrov pretače od jedne generacije na drugu i kao kazna i kletva slabi, sapinje i omamljuje svaku čovječju dušu — osim jedine bez toga grijeha začete Majke Boga-Čovjeka — i slabit će nas i trovati do sudnjega dana, u toj tajni je i odgonetka žalosnih pojava u našem pravaštvu. Nauka je kršćanstva, da čovjek u današnjem stanju nije kadar ni čisto naravni, etični zakon bez vrhunaravne pomoći ili milosti Božje potpuno izvršiti i udovoljiti. I pravi patriotizam je dio plemenite naravne etike, pa ni on nije izuzet iz

onoga općega zakona. Da ljudi budu pravi i potpuni patriote, napose da uzmognu u svakoj kušnji i zapreci ostati vjerni uzvišenim načelima plemenitog i posvećenog rodoljublja, treba im redovito posebne milosti i pomoći vrhunaravne. U ljudskoj su naravi naime egoistični instinkti tako silni, da ih jedva obuzdava vjera i pomisao na strahovitu vječnu kaznu i nada u neizrecivu vječnu nagradu. Koliko je grijeha i opačina i med uvjerenim iskrenim katolicima, koji se pod bremenom prirođenih požuda i zlih sklonosti znadu također u gdjekojem času neopreznosti, la koumnosti ili preuzetnosti iznevjeriti svojim načelima i idealima. A kako će onda liberalac da odolijeva godine i godine tim egoističnim instinktima ne vjerujući u Boga i vječnu Njegovu pravdu, ne strepeći pred paklenom kaznom, ne tješeći se nebeskom nagradom, odbijajući milost Božju i ne nalazeći u svojim načelima i radu druge pomoći i sankcije do svojih — platonskih ideala?...

Ima istina iznimaka i takvih naravi med ljudima, kod kojih su ti egoistični instinkti slabije razviti, koji nalaze pravu slast i zadovoljstvo, ako mogu za drugoga patiti i žrtvovati se. Ali to su iznimke, pa i njihov «altruizam» ima granica; i oni mogu doći u kušnju, gdje će se iznevjeriti svojim načelima i ogriješiti o idealni patriotizam. Kod drugih običnih ljudi je granica požrtvovnosti i pregaranja za druge redovito tamo, gdje počinje tihi, nesebični, ustrajni i dugotrajni rad. Zato liberalci mogu biti samo frazerski patriote — gdje se vjernost i požrtvovnost ne stavlja na dugotrajnu kušnju. Liberalac može biti rodoljub redovito samo ondje, gdje vidi svoju očitu korist — bilo materijalnu bilo moralnu, kao slavu, priznanje, odlikovanje i sl. A i za slavu pokazuje obično manje smisla nego za materijalnu udobnost i užitak; što je napokon i razumljivo, jer ako poslije smrti ostaje od nas samo šaka praha, što nas briga, što će se o nama misliti i govoriti, kada nas ne bude... Zato gdje liberalac mora samo da se žrtvuje i pregara, a ništa ili premalo i dvojbeno štogod da sam dobije, tu ga ostavlja oduševljenje i uvjerenje, tu počinje njegovo razočaranje nad dojakošnjim načelima, idealima, narodom i svim, što traži od njega žrtvu i odricanje samoga sebe.

Pa i nije to razočaranje i ponašanje bezvjeraca kakva nerazjašnjiva zagonetka. Oni su što više posve logični i dosljedni u svome postupku. Zašto da se liberalac i «osvjedočeni individualista» žrtvuje i odriče sebe za ma kakvo opće dobro, za drugoga, bilo pojedinca ili više njih? Otkuda pravo drugima to

od njega tražiti?... Na ova i druga slična pitanja do danas nije mogao dati odgovor, koji bi mogao čovjeka zadovoljiti još nitko osim — vjere u Boga i vrhunaravnu sankciju. To je razlog, zašto će se pravi dosljedni, ustrajni, nesebični i nada sve radini rodoljub naći samo med onima, koji i patriotizam motre u vrhunaravnom svjetlu, koji ga ispovijedaju i izvršuju radi božanske sankcije. Te ne će smetati nikakav progon, nikakve žrtve, jer znadu, da im to samo povećaje zaslugu i plaću vječnu. Isto tako ne će im ubijati zanos i umanjivati oduševljenje u radu, ako ne nađu priznanja kod naroda, pa ni kod istomišljenika, što više — izbjegavat će to priznanje i slavljenje, da ih ne stigne osuda Spasiteljeva: «... primili su plaću svoju». Rad za narod dobit će karakter dubljine, ustrajnosti i nesebičnosti samo ondje, gdje se taj rad promatra kao svrhunaravna krepost, za koju nas čeka u vječnosti «plaća prevelika» — sam Bog.

Liberalizam se odriče te plaće i te sankcije plemenitom i požrtvovnom radu za prosvijetljenje i blagostanje narodno i zato nikada ne će biti kadar toga se rada ozbiljno prihvatiti i u njem ustrajati. Zato su mogli slovenski svećenici — a i svi drugi, koji su poput njih u narodu radili — onako sjajno pobijediti svoju inteligenciju, koja je kao i kod nas u ogromnoj većini liberalna. Liberalci naime nemaju smisla ni snage za tihi, sitni, mali, ali žilavi, ustrajni, požrtvovni i nesebični rad za narod. I oni će raditi za narod, ako im je narod voljan i kadar taj rad dobro i što prije nagraditi. Koji pak nemaju nade u to ili toga ne trebaju i ne žele, ti će se redovito zadovoljiti s onakvim «radom» za narod, kakvim su se naši liberalni pravaši dosele odlikovali, t. j. fraziranjem i kratkotrajnim kortešovanjem. No mi danas, želimo li ostvariti pravaški ideal bez obzira na vanjske prilike i još više, želimo li taj ideal, ako ga postignemo, očuvati za svaki slučaj i ma kakve zapreke nastupile, moramo narod prosvijetliti i ojačati baš onakim slovenskim, sitnim i tihim, teškim i ustrajnim radom oko svakog pojedinog člana našeg naroda. Na taj se rad mora dati pravaštvo misli li ozbiljno sa svojim programom i svojim rodoljubnim načelima. Ali za taj rad ne će nikada biti kadro liberalno pravaštvo, jer se liberalizam i takav rad isključuju. Iz tih premisa može samo jedan zaključak slijediti, a to je da pravaštvo mora što prije obračunati s liberalizmom kao s najvećim dušmaninom svojim, kao s najvećom zaprekom za ostvarenje svojih ideala. Ne bude li pravaštvo htjelo taj obračun napraviti, čeka ga u zagrljaju s liberalizmom ono, što je liberalizam dosada dao svakom pojedinom, svakoj korporaciji, i svakom narodu, a to je polagano, a možda i naglo i brzo zahirenje i — sigurna smrt.

*

Daleko je od mene svaka pomisao na kakav novi raskol ili novo cjepkanje i onako raskidanih i oslabljenih narodnih sila. Ja bih bio najsretniji, kad bi u cijeloj Hrvatskoj bila samo jedna stranka i jedna organizacija, a u njoj čitav hrvatski narod, sav puk i cijela inteligencija. Ako pak ne može to biti, onda bar neka se stvori jedna velika, jaka organizacija, koja će odgovarati *i duši i historiji i težnjama* hrvatskoga naroda. Ta organizacija može biti samo *pravaška i — katolička.* Hrvatski narod je potoke krvi prolio i bezbroj života žrtvovao za krst časni i slobodu zlatnu, i to na prvom mjestu za krst časni, jer u dugotrajnoj borbi protiv dušmanina svete Kristove vjere nudili su više puta našim djedovima nekršćanski dušmani više slobode i blagostanja nego što smo uživali pod kršćanskim vladarima. Ali za cijenu vremenitog boljitka imali su se hrv. katolici odreći ili na kocku staviti vječno spasenje i oni nijesu žalili krv proliti i život žrtvovati sa smrtnim uzdahom: Isus! Marija! Ovaj poklik je u našoj stoljetnoj narodnoj borbi zabilježen i u povjesnici i u narodnoj pjesmi nebrojeno puta, ali za kakav poklik: živjela slobodna i ujedinjena Hrvatska! ili samo: Živjela Hrvatska! nitko ništa ne zna. Što to znači? To znači, da nacionalna i politička ideja u našoj narodnoj duši nije tako duboka i jaka kao vjerska i zato tko se odcijepi od vjere, odijelio se i od hrvatskog naroda i to je najveći i najsudbonosniji raskol. To je otpad od narodne duše, od narodnih ideala, njegove tradicije i amaneta.

Mi ćemo hrv. inteligentni katolici sa svakim, tko hoće s hrvatskim narodom, s njegovim idealima i vjekovnim svetinjama.

A tko ustane protiv toga, od toga se dijelimo bez ikakvog promišljanja i oklijevanja. Ni časa s time ne možemo skupa. Narod je naš u većini katolički i kršćanski i stranka prava hoće li da odgovori narodnim idealima i težnjama, mora biti kršćanska i katolička i samo u tome slučaju možemo hrv. katolici u njoj ostati. Da to sadašnja stranka prava nije, dokazao sam ondje tako jasno, da o tome ne može više biti ozbiljne sumnje ni rasprave. Stranka prava danas nosi u sebi opasne klice liberalizma, koje će ju posve zaraziti, a po njoj i jezgru hrv. naroda otrovati, ne bude li što prije i što radikalnije pomoći. Zato: *natrag k vjeri na-*

šega naroda! natrag k njegovim idealima! Ili ne htjedne li to stranka učiniti, dužnost je svakoga hrv. katolika što prije i što dalje od liberalne stranke prava, a što bliže — hrvatskom narodu. Dva su tabora u našem narodu: jedan je za drevne djedovske nam svetinje, za one devize i ideale, koji su nam pred svim svijetom izvojštili od najkompetentnije strane divni i slavni epitet «antemurale Christianitatis». Drugi tabor navaljuje na onaj prvi bješnje od baš i bozuka i janjičara, a za slavu i pobjedu kojekakvih «novih evropskih, modernih» zabluda uma i duha, koje su diametralno protivne našim narodnim tradicijama, idealima, čitavom mišljenju i životu našega naroda. Svi se moramo odlučiti, na koju ćemo stranu, pa i stranka prava. Ona se nipošto nije htjela da otvoreno izjavi za kršćansko načelo, nije htjela ili se nije usudila ni postaviti se očito i odlučno uz protivnu stranu, ali program njezin a još više rad bliži je liberalcima nego katolicima. Time se je stranka udaljila od hrvatskog naroda, njegove prošlosti, njegova karaktera pa i njegovih najsvetijih prava i time nas tjera od sebe i protiv sebe. Mi uz ovakvu stranku prava uistinu nikad ne možemo i ne ćemo. Sudeći po ljudski ta je stranka na takvoj nizbrdici i već dosada se tako duboko otkotrljala, da nema nikakve nade te bi mogla povratiti se na onu visinu glede načela i rada, na kojoj bi mogli mi katolici bez grižnje savjesti sve svoje sile staviti joj na dispoziciju. Nama ne preostaje sada drugo nego ponovno se organizovati na čistim pravaškim i katoličkim načelima u skladu sa sadašnjim potrebama našega naroda i duhom vremena, a tko u sadašnjoj svepravaškoj stranci bude imao smisla za ta načela i pravi rodoljubni i savjesni rad, neka bježi s tog našeg polit. «Titanica», koji je već udario o neoborivu pećinu, sukobio se s očitim potrebama našega naroda u vjerskom socijalnom i tolikom drugom pogledu, pa mu ne preostaje drugo, nego da malo po malo iščezne s političke površine u ponore prošlosti.

Kakvo stajalište prama vjeri u javnosti treba da zauzme stranka prava, da hrvatski katolici uzmognu u nju pristupiti i u njoj ostati, ili kako ćemo mi u toj stvari zauzeti stajalište, ne bude li to stranka prava htjela, o tome je vrijedno i potrebno već sada nešto, pa ma samo najglavnije spomenuti. To ću ovdje i pokušati i to što je moguće kraće s obzirom na kratko odmjereno vrijeme i još kraći dozvoljeni prostor.

23. Temeljna načela našega programa.

Hoćemo li, da naš program izbjegne svim pogrješkama, što smo ih ovdje osudili, a napose, da ga ne budemo morali bar svake prestupne godine popravljati i mijenjati, valja ga drukčije sastavljati nego dosele. To se naime do sada kod nas činilo tajinstvenošću drevnih haruspeksa, pa se za program redovito doznavalo na onoj svečanoj sjednici, na kojoj se imao prihvatiti i proglasiti svem svijetu. Tko ga je i kako sastavljao, to se također redovito nije nikad doznalo. S tako ozbiljnom dakle stvari, postupalo se tako lakoumno. Ne ćemo li i mi po toj metodi svoje osnove graditi, valja da svoj program, a napose temeljna mu načela dobro proučimo, prije no što se na njih zavjerimo. Kako tempus urget, pa nam se valja što prije osloboditi ovog užasnog sadašnjeg i nejasnog i opasnog stanja, moramo što prije i što bolje promisliti, kako ćemo bolje prilike stvoriti. U ovoj svepravaškoj stranci kao katolici ne možemo dalje izdržati, pa sad valja dobro promozgati, kako ćemo svoju novu organizaciju urediti, da ne doživi sudbinu prve furtimaške stranke i njezina glasila.

Da naš program dobije karakter trajnosti i za naše hrvatske prilike po mogućnosti što veće univerzalnosti, ponajprije ne smije biti tjesnogrudan i jednostran. On nam ima po mogućnosti dati načela za sve moguće i predvidive slučajeve i promjene u našem narodnom razvoju. Po mojem uvjerenju može nam to u politici dati samo pravaški program. Ja mislim naime, da bar 90% hrv. katolika ne može ni zamisliti našu narodnu budućnost sretnu i naprednu, pa ni narodni opstanak zajamčen, osim na oživotvorenom pravaškom programu. Zato i držim, da je pravaški politički program ujedno program svih ili bar, kako rekoh 90% hrv. katolika.

Isto tako sam duboko uvjeren, da će svim katoličkim pravašima biti preslabe i nedostatne one sveze, koje su dosele spajale naše liberalne pravaše s braćom Slovencima. O tome smo stekli dosta neugodnih iskustva s obzirom na naše starije pravaše. Suhoparna državopravna izjava u programu i od vremena do vremena par fraza o jedinstvu «s planinskim Hrvatima», to je bilo sve, što je pravaštvo učinilo za sjedinjenje naše sa Slovencima. Svepravaši su upočetku bili uveli u «Hrvatskoj» rubriku: «Iz Slovenije», no ta je doskora iščezla. Valjda zato, jer o slov.

liberalcima nijesu se usudili pisati, a nijesu ni imali što da izvijeste osim neprestanih poraza i kojekakvih prljavština. O slovenskim opet katolicima bilo im je valjda neugodno isticati neprekidni njihov gigantski rad i uspjeh na prosvjetnom i socijalno-ekonomskom polju, koje je za naše svepravaše nekako prenisko i preprosto. S tom tradicijom valja nama hrv. katolicima posvema prekinuti i nadovezati sa Slovencima tako iskrene i čvrste veze, kakve nas Hrvate iz raznih pokrajina međusobno vežu. Mi hoćemo s njima zajedničku polit. budućnost i zajednički sadašnji kulturni i gospodarski rad. Oni nek nam budu učitelji, vođe, pomagači i saveznici u svemu. Napose organizaciju narodnoga kapitala moramo provesti po njihovu primjeru i u najtješnjoj svezi s njihovim zadrugarstvom.

Naš program valja da obuhvati sav kršćanskosocijalni program u duhu uputa Lava XIII., napose enciklike «Rerum novarum», ali ipak valja istaći ono, što nam je najaktualnije sada i za dogledno vrijeme, a to su omladinska društva i seljačke organizacije pomoću rajfajzenovskih ili sadašnjih poljodjelskih zadruga ili još bolje pomoću obadvije vrste, gdje bude koja zgodnija. Ove dvije organizacije na kat. osnovu imadu biti glavni naš program, cilj, zadatak, rad, nada, ponos, pa ako hoćete i — ideal. Nas sve mora prožeti uvjerenje, da što bolje ove dvije organizacije u hrv. narodu provedemo, to smo bliže i gospodarskom, prosvjetnom, vjerskom i moralnom preporodu narodnom, pa i njegovu političkom oslobođenju i ujedinjenju. Ova ideja mora posve ovladati i našom štampom i našim organizacijama i svakim pojedinim pristašom. I koliko je tko od nas zauzetiji, oduševljeniji i — to je glavno — radiniji za ove dvije vrsti organizacija, toliko treba da bude med nama priznatiji, zaslužniji i odlikovaniji. Rad i to poglavito rad na ovome području neka za nas bude mjerilo našeg rodoljublja, našeg pravaštva, našeg oduševljenja za Isusa i hrv. narod. Tko ne može nikako sam u narodu da radi kod tih organizacija, neka pomogne i perom i novcem i kakvimgod uzmogne načinom one koji su se bacili svom dušom i prijegorom na tu tihu i mučnu, ali danas za nas najvažniju, najkorisniju i najpotrebniju akciju. Koliko tko bude imao smisla, volje i spremnosti za taj rad, toliko i samo toliko je naš — to neka bude za nas pravilo u prosuđivanju vrijednosti i zaslužnosti naših pristaša i — vođa.

Ali pređimo sada na onu drugu kritičniju, načelnu stranu našega programa, po kojoj se najviše razlikujemo od svih drugih hrv. stranaka i struja: vjerski temelj u kulturnim i socijalno-političkim pitanjima.

*

Posljednja tri velika pape u cijelom nizu okružnicu od nedogledne važnosti — počevši sa silabom — organizovali su i sredili čitav jedan veliki, silni, potpuni kulturni sistem nasuprot današnjoj «modernoj» kulturi. Taj kulturni sistem nosi sve, što je uistinu vječno — i modernosti ili aktualnosti, jer jedino u toj kulturi naći će moderno čovječanstvo pravi odgovor na sva pitanja, što mu dušu muče i jedini spasonosni lijek za sve krize, što ga zaustavljaju i priječe u pravom napretku. — Slično piše u 15. br. ovogodišnjeg krasnog kat. glasila: «Oesterreichs kath. Sonntagsblatt» danas valjda najveći njemački kat. laik dr. R. Kralik. Taj veliki kulturni sistem katolički ima da bude temelj našega javnoga rada. Dakle ne samo Kristov nauk ili kat. dogmatika i moralka uopće, nego izričito u onom jedino autentičnom *tumačenju,* u onoj auktoritativnoj *aplikaciji* na sva područja ljudskoga duševnog rada i razvoja. Mi se ne smijemo ograničiti samo na socijalno-političke propise crkvene ili filozofske ili školske ili estetske ili koje mu drago; mi hoćemo našem narodu da dademo jednu *potpunu,* zdravu, klasičnu, vječnu i ako hoćete božanstvenu kulturu. Hoćemo, da naš narod sve svoje težnje i nastojanje osloni na najstalniji temelj, kojega sav pakao ni pomaći ne može, a kamo li oboriti, na načela, koja se nikad varavima i ispraznima ne će pokazati, na program na kojemu jedinom naš narod može postići najljepše, najplemenitije i najtrajnije plodove svoga rada i nastojanja, koji se na zemlji uopće postići mogu.

Aut, aut! — to je naše načelo. Ili potpun katolik, čitav sljedbenik Kristov i samo onda naš, ili otvoren protivnik, dosljedan liberalac i bezvjerac. To su u našim očima ljudi, koje možemo razumjeti i spram njih odredeno i ozbiljno stajalište zauzeti, a one mlake kukavice i duševne — da prostite! — babe, što bi rado sjedjeli na dva stolca, što bi htjeli ugoditi i Bogu i vragu, od kojih u ovakvim načelnim stvarima ne možete nikad dobiti jasnog i odlučnog odgovora, nego sve kojekakve: «ali — ta dakako — no ipak — ovaj, znate» i t. d. — takvi i nas kao i božanskog Spasitelja draže samo na — bljuvanje. I zato radije Wildera ili Demetrovića u naše redove pustiti nego ovakvu — sit venia verbo! — duševnu babetinu. Naše stajalište može i mora u tim pitanjima biti samo ovo: Je li kat. Crkva Božanska institucija? Dugujemo

li joj potpunu poslušnost u svemu, što nam zapovijeda i propisuje? Ako tkogod na ova dva pitanja ne odgovori sa: Jest, onda nije pravi i potpuni katolik, nego liberalac ili liberalni katolik i ne spada među nas. Ako pak priznaje ta dva temeljna kat. načela, onda ne će praviti nikakih distinkcija između vjere i politike, etike i estetike, teologije i filozofije u svarima, o kojima je Crkva svoj sud izrekla i pravac rada odredila. Svaki katolik zna, da kat. Crkvom Duh sv. ravna i upravlja i to ne u protestantsko-pietističkom smislu, da svakog pojedinca uči i nadahnjuje u svakom pojedinom slučaju, nego da ravna i vodi crkvene predstavnike, a napose Kristova namjesnika na stolici sv. Petra u upravi Crkve i zato će se svakoj odredbi sv. Stolice najpripravnije i potpunom odanošću pokoriti. To je kat. princip, koji ne dopušta distinkcije i izmicanja bez teških i sudbonosnih posljedica. Hoćemo li, da nas te posljedice kasnije ne snađu i da ne budu «posljednja gora od prijašnjih», valja nam tu stvar odmah u početku na čistac izvesti.

Da čitateljima bude jasnije ovo moje razlaganje, navesti ću jedan primjer, koji je kadar stvar rječitije protumačiti od najrječitije rasprave. Mislim na krizu, što baš sada drma temeljima te prijeti i samom opstanku velikog i slavnog njemačkog centruma. Taj centrum, kako će biti valjda svim čitateljima «Stražinim» poznato, osnovali su za vrijeme kulturkampfa slavni njem. katolici Windthorst i Mallinckrodt kao čistu i odlučnu kat. stranku. Kao takva je opstojala sve dok su njome ravnali veliki njezini osnivači. Kada pak oni ostariše i oči zaklopiše, pređe centrum malo po malo u sasvim druge ruke. Novoj struji je bila prva briga proglasiti, da centrum nije vjerska nego samo politička stranka. Sadašnji vođa dr. Martin Spahn proglasi otvoreno svojom zadaćom i programom «Entklerikalisierung» centruma. Ta se osnova polako i neopazice na sve strane i provađala. München-Gladbach i vodstvo slavnog «Volksvereina» kao da je prvo prionulo uz antiklerikalne tendencije. Poznata «Laien-Lige» tu je imala svoje sjedište i odatle zapodjela boj protiv indeksa i «klerikalnih prohtjeva» na književnom polju. Liberalni katolicizam i medernizam imao je po kojeg pristašu i branitelja i med profesorima većine teoloških fakulteta, pa je i mlađe njemačko svećenstvo tim idejama možda više zaraženo nego kod kojeg drugog kat. naroda, na koji Nijemci viču kao da jedva i ima ortodoksije. I tako danas većina njem. kat. svećenstva odlučno prianja uz t. zv. «Kölner

Richtung», biva liberalnu struju u centrumu, kojoj je glavno glasilo «Kölner Volkszeitung», ma da je nakladnik toga lista i uplivni centrumaški političar Dr. Jul. Bachem još 1909. otvoreno izjavio, da centrumu ništa toliko ne želi, kao to, da se riješi brige za slobodu i neovisnost Crkve. (V. «Sonntagsblatt» 1912. 18.) Uz tu struju pristaje i većina centrumaških glasila, a bavarska su osobito agresivna, napose otkako je centrumaš baron Hertling postao bavarskim ministrom predsjednikom.

Glavna oznaka je toj «Kölnskoj struji», da se opire svim propisima zadnjih triju papa u socijalno političkim, t. zv. mješovitim pitanjima i organizacij radništva u čisto kat. društva, nego pogoduje zajedn. udruženjima s protestantima na nekonfesionalnoj podlozi u t. zv. «christliche Gewerkschaften», koja ne priznaju nikakvog crkvenog auktoriteta, nego su po izjavama svojih vođa «sama sebi auktoritet». Kuda vode ta načela, pokazalo se osobito zadnjih godina, kad je centrumaška štampa pokazivala skoro isto toliko nezadovoljstvo sa svim zadnjim prevažnim odlukama sv. Stolice, koliko i liberalna. Bolje se nijesu iskazali ni sami centrumaški zastupnici. Tako je zastupnik Kopf u sporazumu s čitavim vodstvom centruma izjavio u badenskom saboru, da centrum živo žali («lebhaft bedauere») odredbu Pija X. o «antimodernističkoj zakletvi». («Petrus-Blätter» 1911. 166.) Drugi zast. svećenik Dr. Pieper je u veljači o. g. na generalnoj skupštini «Augustinus vereina» (i taj je u rukama «Kölner Richtung») pozvao katolike na obustavu svake borbe s liberalcima, pa i ako bi ovi izazivali («selbst wenn von liberaler Seite noch Heraus forderungen kommen sollten». — «Sonntagsblatt» 1912. 17.) — Veliki broj centrumaških zastupnika i danas nastoji iz svih sila ujediniti se s liberalcima u jedan «Reichspartei-kartell» i tako doći opet na vladu.

Naravski, da se liberalni i modernistički listovi ne mogu da nahvale centrumaških zastupnika i novina koje pristaju uz «Kölner Richtung»! Ali ti odnošaji izazivlju i sve življu reakciju u samome centrumu. Glasilo katolika u istočnoj Njemačkoj, berlinska «Germania» otvoreno osuđuje «Kölner Richtung». Još žešće piše «Katholik» u Breslavi, «Petrus-Blätter» u Trieru i «Correspondance de Rome» u Kölnu. Opreke se tako zaoštravaju, da bi od tog nutarnjeg «Kulturkampfa» moglo za njem. katolike biti težih posljedica od onog vanjskog, Bismarckova. Zast. Roeren, koji nije mogao dulje odobravati centrumove zablude, istupio je:

grofa Oppersdorfa, koji je voda «berlinske struje» nijesu htjeli ni primiti u klub centrumaških zastupnika. — Kako će se sve to svršiti, to je jedva moguće i naslutiti, jer je liberalna struja dugo radila i za se terrain pripravljala u stranci, a liberalni i vladi blizi «Berliner Tageblatt» u broju od 3. lipnja o. g. prijeti se i samom Papi za slučaj, da ustane energično protiv «Kölner Richtung», «represalijama» od strane pruske vlade, pa i opozivom pruskog poslanika u Vatikanu...

A otkuda sve to zlo? Istina «Kölner Richtung» sve to hoće time da opravda, što centrum mora da ostane «eine staatserhaltende Partei» ili kako bismo mi rekli vladinom «strankom». Ali sama težnja za «jaslama» ili «koritom» — kako se to stekliški veli — ne može nam svih tih pojava razjasniti. Uzrok je puno dublji i mislim, da se ne ću prevariti, ako reknem, da je uzrok svemu u onoj načelnoj izjavi, da centrum nije više vjerska nego samo politička stranka. To negativno i vrlo nejasno načelo rodilo je ovim crnim i destruktivnim posljedicama u stranci. U ovako važnim pitanjima, kao što je odnošaj prama vjeri, mora se svaka kat. stranka jasno i decizivno odmah u početku izjaviti; bez toga se ne mogu spriječiti ni najsudbonosnije posljedice. I bečki «Sonntagsblatt» krivi za te sudbonosne pojave u centrumu «das nichtssagende Programm des Zentrums, das alle Parteien unterschreiben können». Pa doista izjavu, da stranka nije vjerska nego politička, mogli bi potpisati i naši pokretaši i socijalisti, kako su je potpisali «dični katolički» milinovci, frankovci i toliki nekadašnji furtimaši. Nema većega besmisla od te teze, da neka stranka može biti politička, a ne biti vjerska, jer se politika ne može emancipovati od vjere pa mora pitanja, koja su u svezi s vjerom rješavati ili u skladu s vjerskim načelima ili protiv njih, mora dakle biti ili vjerska ili protuvjerska. Zato i centrum, jer ne će da bude vjerski, postaje sve više protuvjerskim, liberalnim.

Još jedan bliži primjer imamo kod bečkih kršć. socijala, koji se također sve više «rasklerikalizuju» i sve više postaju čista «nacionalna» njemačka stranka, koja se sve više približava i ulagiva njem. liberalcima. A uzrok je i tu, kao i kod centruma, isti, nejasnost naime u temeljnim načelima. I bečki kršć. sociajli se otimaju svakome «konfesionalizmu», pa se zadovoljavaju s nekim mutnim i neodređenim «kršćanstvom», koje kod većine, pa i kod nekih vođa ne znači nikakvu pozitivnu vjeru, nego više neki negativni antisemitski princip («nicht jüdisch»). Takva bez-

načelnost u teoriji mora roditi bezznačajnošću u praksi i sličnim posljedicama, kakve su se javile kod centruma i koje su već počele slabiti i rastvarati kršć. socijalnu stranku.

Što su pravi katolici propustili u početku učiniti, to moraju sada uz velike žrtve i poteškoće popravljati. Kako u Njemačkoj tako se i u Beču diže jak pokret za čistu i odlučno kat. stranku. Glasilo tog austrijskog kat. pokreta je spomenuti već prekrasno uređivani «Sonntagsblatt». Kako onaj pokret u Njemačkoj, tako i ovaj u Austriji nailazi na potpuno odobravanje sv. Oca, koji svakom zgodom ovu akciju odobrava, hvali, preporuča i blagosliva. Ponovno je već svoje priznanje izjavio i blagoslov podijelio urednicima «Sonntagsblatta», «Correspondence de Rome», članovima kat. književnog društva «Gralbund» i t. d. I ne ograničuje se sv. Stolica na odobravanje ovakvih radikalnih ili bolje konzekventnih katoličkih političkih socijalnih i literarnih pokreta samo za njemačke ili austrijske krajeve. Gdjegod se slično štogod pojavi, sv. Otac otvoreno se za to izjavljuje i svim sredstvima podupire. Tako je posebnim pismom odlikovao novi takav jedan radikalno katolički tjednik, koji se sada baš pokreće u Milanu protiv liberalno katoličkog «Unione». Isto tako je izrazio svoje priznanje i odlučno katoličkom pariškom «Universu» i t. d. Ovih dana pak dao je sv. Otac ovoj struji tako očito odobrenje i načelnu izjavu u tim pitanjima tolike važnosti, te ja ne mogu propustiti, da je ovdje u cijelosti ne prenesem. Ona je za predmet ove moje rasprave od odlučne važnosti. Odgovor je to sv. Oca na adresu saveza kat. radničkih udruga u Njemačkoj, koje imadu tako žestoku borbu sa spomenutim već simpatijama kölnske struje — «christliche Gewerkschaften». U svojoj adresi katolički radnici otvoreno govore o svojim borbama s tim «nekonfesionalnim kršćanima», a sv. Otac o jednoj i drugoj organizaciji također posve otvoreno progovara. Taj odgovor sv. Oca glasi dakle doslovce ovako:

«Ja poznajem vaša načela i vaše težnje i osobito razliku između vaše organizacije i drugih. Ja vas hvalim, ja vam odobravam i ja vas pripoznajem (vos approbo) i sa svim silama nastojim, da i drugi prime vaša načela. Druge osuđujem (reprobo); ja ih ne proklinjem, jer ne spada na mene, da proklinjem; no onih njihovih načela, koja su kriva ne mogu odobriti (approbare non possum). Ako se gospodarska strana života odijeli od vjere tako, da ona ne proniče čitava čovjeka i čitavu organizaciju,

onda iz toga moraju žalosne posljedice proizaći. Ako se naime vjera iz jednoga životnoga zanimanja izuzme, na primjer iz gospodarskog nastojanja, onda će ona skoro biti istisnuta i iz drugih pitanja, što se tiču praktičkog života, pa ćemo tako najprije dospjeti do akonfesijonalizma, t. j. do zatajenja svake vjere. Zato takih organizacija ne mogu odobriti. Ni individuum, pojedinačni član, ne može se od organizacije odijeliti, da se onda kaže: pojedini članovi potpadaju doduše pod auktoritet Crkve, ali organizacija kao takva ne; to je posve krivo, neuzdrživo i ne da se ni pomisliti. *Crkva imade i organizacijama da zapovijeda.* Reci svojim prijateljima i milim radnicima: Sveti Otac odobrava vaše težnje u svemu i slaže se s vama i osjeća s vama i želi živo (vehementer), da se sve radničke organizacije s vama slože. Ja hoću, da svim predsjednicima i članovima rekneš: da im Papa od svega srca podjeljuje blagoslov i da ih moli, da bi nastavili na isti način kao dosada raditi ne samo za zemaljsko nego i za duhovno dobro radnika». («Sonntagsblatt» 1912. 22.)

Osim ove izjave sv. Oca upravio je na isti savez i papinski državni tajnik kard. Merry del Val slijedeći brzojav: «Sv. Otac primio je vesela srca priznanje djetinske pokornosti i posvemašnje poslušnosti, što mu je predano od predsjednika i članova radničkog saveza, koji su se u Berlinu sastali na sastanku izaslanika. On čestita tom savezu najsrdačnije. Jer svoje djelovanje, pa i ono, što se tiče prolaznog i zemaljskog života po zakonima kršćanske mudrosti upravlja prama posljednjem vrhunaravnom cilju, pa jer se pod katoličkom zastavom otvoreno bori, zaslužuje najveće odobravanje i preporuku. Nazore spomenutih predsjednika i članova potvrđuje sv. Otac u tome, da samo nastave pod vodstvom zvanih pastira svom silom raditi za zaštitu dobrobiti radnika i za uzdržavanje mira među raznim staležima ljudskog društva. Kao zalog Božje ljubavi podjeljuje ljubežljivo apoštolski blagoslov. Kard. Merry del Val».

No jasnije možda od ove obadvije auktoritativne izjave govori treća, u isto vrijeme izašla. To je brzojavni odgovor kard. drž. tajnika na pozdrav delegata drugog radničkog udruženja: «Westdeutsche Arbeiterverbände», koje pristaje uz «Köiner Richtung» i stoji u svezi sa spomenutim kršćanskim strukovnim udrugama. Taj odgovor glasi: «Sveti Otac srdačno se zahvalio za čuvstva poslušnosti i odanosti, što mu ih iskazaše zastupnici kat. radničkih udruženja, sakupljeni u Frankfurtu na

Majni. On ih živo *opominje*, da se najvjernije pokoravaju ne samo u privatnom životu, nego i u javnom i soc. djelovanju naukama i savjetima sv. Stolice, osobito onima, što su u enciklici «Rerum novarum» i istaknuti. On ne sumnja o tom, da će oni izbjegavati mišljenja i čine, koji se propisima Crkve i najmanje protive. Kao zalog nebeske zaštite, podjeljuje im papinski blagoslov, Merry del Val».

Ovo su jasne i autentične izjave baš o našem tematu. Kat. religija po njima mora da obuhvati i pronikne čitava čovjeka. Nijedna vrst ljudskog djelovanja ne može se emancipovati niti autonomnom proglasiti s obzirom na vjeru i božanske zakone. Posve tako nas obvezuju vjerski propisi u javnom kao i privatnom životu. Ovo je riječ namjesnika Kristova, ali nipošto nova. Tih se načela Crkva držala od svoga početka, tako su učili i predšasnici Pija X. Spomenut ću samo Lava XIII. koji veli: «Isto tako nije dopušteno praviti razliku izmed dužnosti privatnika i državnoga građanina na taj način, da Crkveni auktoritet u privatnom životu vrijedi, a u javnom životu ne nalazi nikakvo priznanje. To bi naime značilo skupa dobro i zlo činiti i postaviti čovjeka u protuslovlje sa samim sobom». («Petrus Blätter» 1912. 261.)

Iz ovoga je svega posve jasno, ako se želimo organizovati i djelovati u javnom životu posve u duhu i skladu s propisima naše Crkve, s bitnim temeljnim istinama naše svete vjere i sa samim pojmom kat. religije, mi moramo stupiti u javni život kao potpuni katolici uvijek i svagdje: radilo se o vjeri, filozofiji, književnosti, školstvu, ma o kojem pitanju kulture uopće. Sav naš život i rad mora biti u skladu i potpunoj harmoniji s božanskom riječi i uputom Crkve, neprevarljive čuvarice i tumačiteljice božanske nauke. Mislimo li ma u čemu praviti distinkcije, restrikcije i izuzetke, onda je suvišan svaki trud — priključimo se svepravašima, pa što nam se od kat. nauke svidi, to ćemo prihvatiti, što nam pak u njoj ne bude po ćudi, uzet ćemo od raznih novih modernih evropskih struja. Kao pravi katolici to ne možemo i ne smijemo.

Ima još jedan vrlo važan razlog, zbog kojega moramo već u svom programu jasno i odrešito istaknuti čvrsto kat. načelo, a to su — modernisti. Ovi ljudi programatično se pritajuju, daju izjave o svojoj pravovjernosti, najspremnije sve opozivaju, samo da mogu i nadalje ostati u Crkvi i temelje joj potkapati. Na

to nas upozoruje i okr. «Pascendi», a to priznaju i sami predstavnici modernista. Tako je: «Revue moderniste internationale», koja izlazi u Genevi, napisala prigodom istupa iz kat. Crkve moderniste i profesora bogoslovlja u Mainzu dra. Schielera: «Utjecaj dra. Schielera bio bi mnogo veći, da je poput Murrija i Schmitzera ostao i dalje u katolicizmu». («Sonntagsblatt» 1912. 14.) I nijesu današnji modernisti zadovoljni samo s time, da ostanu u Crkvi i u kat. organizacijama, nego sve moguće čine, da se dokopaju najuplivnijih mjesta kao što su sveučilišne profesure, redakcije kat. listova, vodstvo polit. stranaka i drugih kat. organizacija i t. d. Protiv te kuge ne možemo se drugačije ograditi nego što većom preciznošću i što većom odvažnošću u priznavanju i naglasivanju čisto kat. načela i to baš u programu.

Dašto da bi radi toga moglo biti izraza nezadovoljstva sa strane lib. katol., a još više njihovih prijatelja i saveznika, otvorenih liberalaca i bezvjeraca, ali nas to može samo bodriti, da smo na pravom putu i da moramo tako i dalje nastaviti. Is ina, kadar je ovakav načelni rdikalizam gdjekojega slabića, koji inače s nama skoro u svemu misli i osjeća zaplašiti i odbiti od nas, bar za početak, ali ako je u njegovu uvjerenju štogod zdravo i solidno taj će ma i nešto kasnije uvidjeti opravdanost našega držanja i potrebu te taktike pa će opet biti naš. Svakako je bolje u početku pa i kasnije, da nas malo bude, ali potpunih ljudi, nego da se med nas uvuče čitav čopor vukova u janjećem runu, pa da nam kasnije prirede ako već ništa gore, a ono još koju ovakovu fuziju, kakve nas katolike u ovo 2-3 godine skoro izbrisaše iz javnog života Hrvatske. — No zato trebamo u svojim redovima — osobito od naše inteligencije — samo potpune i iskrene katolike, koji su spremni svagdje i uvijek istupati i djelovati kao katolici nada sve odani namjesniku Kristovu sv. Ocu papi. Ako med našem intelgencijom upočetku i ne dobijemo ovakih mnogo, ne treba nas to baš bogzna koliko uzrujavati, jer mi težište svoga rada bar sada i ne stavljamo na inteligenciju. Mi hoćemo u prvom redu da organizujemo ono zdravo i nepokvareno hrv. seljaštvo, da ga u njegovoj svetoj djedovskoj vjeri utvrdimo i na njezinom temelju prosvijetlimo. Bude li se samo hrv. kat. svećenstvo za tu zadaću pokazalo štogod, štogod doraslim i nastavi li se naš kat. dački pokret samo u dojakošnjoj snazi i opsegu, mi ćemo s pomoću Božjom sigurno pobijediti i očuvati naš narod od kuge modernoga bezvjerstva i liberalizma, šuljao se on pod socijalističkom, naprednjačkom, radićevskom ili ma kakvom i ma čijom maskom i firmom.

Ovo su eto najvažniji i najaktualniji razlozi, koji nas sile, da istupimo s posve jasnim, odlučnim i konzekventnim kat. programom na čitavom području javnoga rada. Ne ćemo li ovako, bolje nikako, jer ćemo se doskora naći tamo, gdje su danas svepravaški furtimaši, koji su također počeli s malim popuštavanjem i razvodnjivanjem svojih čistih kat. načela pa evo, dokle su dotjerali. Error in principiis minimus, fit in consequentiis maximus — to moram opet i opet da naglasim.

24. Državna vjera.

Kad smo se složili u tome, da moramo u programu i čitavom javnom našem radu biti upravo tako potpuni i dosljedni katolici kao i u privatnom životu, ne ćemo li da postanemo liberalci i modernisti, onda bih zapravo mogao i završiti ovo svoje raspravljanje. Stvar naime ide dalje dosta lako: treba samo potražiti, što kat. Crkva uči i propisuje o kojem pitanju, pa to prepisati u naš program i onda dalje prema tome pisati, govoriti i raditi. Tako bi doista trebalo da bude, pa bi valjda i bilo, da nema jedne objekcije, koju u svakom takom odlučnom času dobace razni naši «također katolici», «također furtimaši» i također radikalci», pa s tom objekcijom razoružaju sav naš radikalizam, razvodne čitavo naše furtimaštvo i poliberale sav naš katolicizam. Na tu riječ pripitomili su se najžešći furtimaši, a najradikalniji katolici zadovoljavali se s nekim «kršćanskim svjetskim nazorom» ili sakrili i za sam — monoteizam.

Kakva je to objekcija, kakav prigovor, koji je kadar u temelju uzdrmati našim najdubljim nazorima, uskolebati nas u našim najsvetijim načelima? Neka odgovore najradikalniji naši dosele katolici i baš izmed najradikalnijih najradikalniji, daroviti, revni i valjda najspremniji naš mladi političar Domagojac g. Ivo Jelavić.

U 18. br. str. 76. ovogod. «Luči» iznosi g. Jelavić u «Dopisivanju» uredništva iz jednoga lista izmed ostaloga ovo: «Kompliciranijih prilika do u Hrvatskoj nema na globusu. Tri vjere: katolici, pravoslavni, muslimani. Tri narodnosti: Hrvati, Srbi, Turci (u koliko je danas već dozvoljeno reći) ... Uzev u obzir

sve ovo, kako ćemo stanovište zauzeti mi budući Hrvati — katolici a uz ovo naše ekskluzivno naziranje! Na ovo pitanje odgovara g. Jelavić: «Odgovora ti ne mogu dati, jer dugo ga već tražim, ali ne nalazim. Gdjekad mi se pričini, da sam blizu rezultata, ali najedanput dođe kakva zapreka pa sve obori... U ostalom naš je ekskluzivizam velikodušan i mnogo ga mostova spaja i sa muslimanskim i sa pravoslavnim al hrvatskim življem. Kršćani mi, kršćani pravoslavni, monoteisti (naravni hrvatski kršćani) muslimani. U kulturnom nam je pogledu svima jedan zajednički neprijatelj: — slobodoumlje, areligioznost... Hoću da rečem: Kao katolici bit ćemo zajedno s kršćanima i muslimanima, koji će se boriti protiv importiranoga areligioziteta».

Ovo je svakako korektan i lijep odgovor na stavljeno pitanje dokle se radi o odnošaju svih hrv. vijernika prama bezvjercima. Ali što onda,kad dođe do našeg međusobnog razračunavanja? Ja sam na to doduše već odgovorio u 14. pogl. :«Prepustite to samo nama...» i još dodao optimistički, da su ti slučajevi «kolizije raznih konfesija» — «rijetki i jedva mogući». Ali ako dopustimo, da su uopće mogući, ma i rijetki bili, ipak moramo naći i za takve slučajeve riješenje, jer iz ovakvih pitanja, koja znadu biti i na oko ili baš i zbilja sitna, znade da se izrodi veliko i dugotrajno zlo. Eno, koliko je zla bilo radi «pokrštenja Pembe» i pitanja hoće li se blagosloviti zastava «Trebevićeva» u Bosni! A koliko može kolizija nastati, kad dođe do uređenja javnopravnih prilika u takvom Babilonu, kakav čini naša «in spe» sjedinjena Hrvatska u pogledu vjerskih, narodnosnih i kulturnih prilika!

Kakvo će te tu stajalište zauzeti vi «radikalni» katolici, kad jedanput dođe do rješavanja međusobnih odnošaja izmed raznih konfesija? Kakvo stajalište da zauzme vaša buduća vlada? Kakvo ćete stajalište zauzeti, kad postanete većina u saboru nakon što ste, kako eto snujete, organizovali i za strogo kat. načela osvojili sav hrv. puk i bar jedan dio inteligencije. Hic Rhodus...

Tako nas češće znadu apostrofovati naši obzoraši, pokretaši, koalicijonaši i ostali liberalci. Svi oni ovo smaraju najjačim argumentom za liberalnu bezvjersku politiku. Kad je naime u jednoj zemlji toliko vjera, recimo samo tri s toliko pristaša, pristaneš li uz jednu evo sljedbenici drugih dviju grabe za noževe.

Pristaneš'li uz dvije, ako se u čem slože, zamjerio si se trećoj i tako nikad mira ni napretka nego vječne sredovječne vjerske prepirke i to u našem prosvijetljenom dvadesetom stoljeću! Tu je jedini izlazak: vjera neka bude privatna stvar, a politika i država bezvjerska ili liberalna. Tako naši pokretaši, a isto tako u stvari samo malo opreznije u formi gude i svepravaši, kako smo čuli. Radi pravoslavnih i muslimana ne smije ni naša stranka nikada postati vjerskom ili klerikalnom, a kamo li čitava naša buduća državna politika i uprava.

Ne treba biti baš genijalnim političarom, da čovjek uvidi svu ispraznost i besmislenost bezvjerske politike u tim prilikama. Ta politika naime bar u početku ne brine se ni za kakvu vjeru niti njezine interese, proglasi ih sve od reda «vogelfrei», a doskora iza toga redovito se pretvori u očito protuvjersku i počne proganiti svaku vjersku misao, gdjegod se u javnom životu pojavi. Kojoj vjeri može biti mila takva politika? Protiv nje će biti bezuvjetno svako, tko bude ma štogod i kakvegod pozitivne vjere imao. Za takvu politiku u Hrvatskoj bit će oduševljeno ovo par stotina ili možda i tisuća «prosvijetljenih» libertinaca i potpunih bezvjeraca. Svi drugi, koji pristaju ma uz kakvu pozitivnu vjeru, bit će protiv naprednjačkog riješenja toga pitanja o odnošaju države prama različitim konfesijama.

Mislim dakle, da ćemo se u tom svi složiti, da nitko ne će iznaći riješenje toga pitanja na bazi općeg i potpunog zadovoljstva. Ako igdje, tu vrijedi: još se nije rodio, tko bi svakom ugodio. Radi toga je svakako na krivu putu, koga u rješavanju toga pitanja vodi tendencija da kod sviju poluči odobravanje, u svima pobudi zadovoljstvo i postigne u državi raznih konfesija onaj mir i sklad, kakav je vladao u nezaboravnoj i opjevanoj dobi, što je klasički okrstiše «aurea aetas». Opće zadovoljstvo nije pravi put u rješavanju toga problema pa valja tražiti drugi. A koji bi to bio? Kad ne možemo naći nešto tako savršeno, što bi bilo kadro zadovoljiti sve, i ugoditi svima — što ne može ni Bog postići kraj naše slobodne volje i sklonosti na zlo — onda nam ostaje jedini put potražiti riješenje, koje će najviše odgovarati pravednosti, pravu, istini i općoj koristi. A imamo li gdjegod već takvo riješenje ovoga pitanja? Mislim, da nam ga je dao jedan od najvećih i najumnijih papa, što su ikada pomoću Duha sv. upravljali Crkvom kat. i pokazivali čitavom čovječanstvu najsigurniji put k vječnoj i vremenitoj pravoj sreći — Lav XIII.

Ponajprije ističe Lav XIII., da nijedna država niti smije niti može zauzeti apsolutno indiferentno stajalište naprama vjeri, Bogu i vječnoj sreći svojih državljana. Kako pojedinac, tako i društvo mora iskazivati dužnu počast i poslušnost zapovjedima svega Početnika i Otkupitelja. Prema tome načelu ima da se ravna kako pojedinac tako i država i svako društvo. Zato i svi «socijalni zakoni moraju pružati svima mogućnost, da lakše žive po vječnim Božjim zakonima... čovječji zakoni moraju biti izraz vječnoga zakona i ne smiju zahtijevati ništa, što ne bi bilo obuhvaćeno u vječnom zakonu kao izvoru svakoga prava... Najviši cilj, za kojim može težiti čovječja sloboda jest Bog». (Enciklika «Libertas»).

Ovim riječima izrazio je veliki Papa samo jednu očevidnu i naravnu istinu, koja je bila u čovječanstvu priznavana i poštivana od njegova početka pa do danas. Već Aristotel je religiju stavio na prvo mjesto u zadaćama svake države i politike: Πρῶτον ἡ περὶ τὸ θεῖον ἐπιμέλεια. (Polit. VIII. 8.) — Isto tako otvoreno priznaje i Ciceron da država bez religije ne može opstati (De nat. deor. 1.) Do toga je uvjerenja došao i Rousseau priznavši,da bez temeljnih vjerskih istina nije moguća država. (Contrat social IV. 8.) Ako je državi vjera tako potrebna, onda se ona za nju mora brinuti u svom vlastitom interesu, jer kako veli Lav XIII. u enciklici «Tametsi futura» — «čim ne bude Božje sankcije za naravni zakon, nestat će također i auktoriteta državnih zakona i pravednosti» tih «najjačih i najpotrebnijih veza svega društvenog života». «No država» — nastavlja u enc. «Libertas» Lav XIII. — «nužno zahtijeva jedinstvo u ispovijedanju vjere», pa može i mora samo jednu vjeru ispovijedati, svim drugim pretpostavljati i pozitivno podupirati i to onu, koju je sam Bog ustanovio kao jedino sredstvo našega spasenja i jedini pravi način, kojim želi, da mu svoju potpunu odanost i pokornost iskažemo.

Premda je ovo tako naravan postulat zdravoga razuma, da bi bilo smiješno i dokazivati ga, da se naime i pojedinac i društvo i država izmed različith protuslovnih vjera, konfesija svjetskih nazora ili kako vam volja tome pojmu ime dati, ne može za više njih izjaviti, ipak je ovaj zahtjev Lava XIII. i kat. Crkve glavni kamen smutnje za sve naše «moderne» i «liberalne» krugove. To je za njih već intolerancija, inkvizicija, sredovječnost, mračnjaštvo, klerikalizam i t. d. I ne samo da ih smućuje nauk katolički, da država kao i pojedinac, ako već moraju iskazivati neku čast

Bogu, moraju to činiti samo na onaj način, kako to Bog zahtijeva dakle samo pravu kat. vjeru ispovijedati, štititi i pomagati nego im je već to intolerantno, sredovječno i skroz na skroz nemoderno, da bi država smjela uopće samo jednu vjersku misao, jedan religiozni sistem «protežirati», a sve druge samo «tolerirati». Protiv toga nazora i zahtjeva je u njih tako jaka averzija i tako duboka predsuda, da im nikakvo razlaganje i ni koja teorija ili auktoritet u tome ne imponuje. Kako su pak farizeji u svemu, tako i u tome, pa ne će da priznadu, da to govore samo iz puste mržnje na kat. vjeru, nego se sakrivaju za — inovjerce. Ovi da ne mogu pristati na to, da u hrv. narodu bude katoličtvo državna vjera, pa da je radi toga naš zahtjev nepravedan za manjinu doduše, ali vrlo jaku manjinu stanovništva hrv. zemalja. To nam razni liberalci i u koaliciji i u pravaštvu i u mantiji i u civilu ponavljaju svaki čas i tim opravdavaju brisanje svakog spomena na vjeru iz stranačkih političkih programa, iz novina i iz čitavog svog javnog rada. Neki su spremni u privatnom razgovoru dopustiti, da je kat. vjera jedino istinita, jedini put spasa vječnoga, najkraći put do narodnoga blagostanja i napretka vremenitog i štogod hoćete, ali samo za Boga dragoga o tome ni spomenuti štogod u javnosti ili čak po tome udesiti i sav javni rad, ili naopako možda još tražiti i neko prvenstvo za kat. vjeru. A zašto ne? Zato, jer je taj zahtjev uvrjedljiv za pravoslavne i muslimane, pa da radi toga ne smijemo na njega ni misliti. To su stvari možda istinite i pravedne, ali nijesu za naš vijek; sad su posve druga vremena nego nekoć u srednjem vijeku i t. d.

Dakle uvrijedit će se pravoslavni na taj naš «sredovječni» zahtjev, tu sramotu za naš moderni vijek! A kako to da pravoslavni isto to traže i toga se «sredovječnog» običaja drže u svim svojim državama? Kako da se ne stide i ne protestuju nigdje na svijetu protiv te «sramote», koja vlada u Rusiji i u Srbiji i u Bugarskoj i Crnoj Gori i t. d.? Pravoslavlje je svim tim državama državna vjera i to štićena i potpomagana od države tako, kako mi ni ne sanjamo tražiti za našu kt. vjeru. Tamo se naime katolici radi državne vjere, osobito u Rusiji i Srbiji baš progone, pa im se krati i sloboda ispovijedanja svoje vjere. U čitavoj Srbiji nema jedne kat. crkve osim u austrijskim konzulatima! Tako je tamo sredovječni zahtjev za državnu vjeru radikalno i sredovječno proveden. Kako bi dakle mogli vikati pravoslavni na neku intoleranciju, kad bi oni kao doseljenici u naše krajeve dobili

potpunu vjersku slobodu, ali mi bismo *zadržali kat. karakter hrv. države?* ...

A muslimani? zar bi to za njih bilo nešto strašno, da država pretpostavlja pradjedovsku vjeru Hrvata i većine stanovništva ostalim konfesijama? Zar nije to načelo provedeno i u Turskoj pa i u onim njezinim pokrajinama, gdje je većina kršćanska? Zar nije dakle princip državne vjere sakcionisan od njihove vrhovne vjerske instancije — sultana? Oni protiv našega zahtjeva doista ne mogu i ne smiju ništa spomenuti, jer mi smo opet s puno manje zadovoljni, nego njihovi suvjernici u Turskoj i drugim muslimanskim državama, koje nigda ne daju inovjercima tako potpunu slobodu, kakvu smo im mi uvijek spremni priznati.

No pogledajmo države malo modernijeg kalibra nego što su pravoslavne i muslimanske po nazoru naših «modernih». Kako je u tom pogledu u protestanskim državama: u Njemačkoj, Engleskoj, Skandinavskim državama pa i Švicarskoj? Tko nešto pozna vjerske prilike u tim zemljama, znade, da je princip državne vjere proveden i tu kao u spomnutim pravoslavnim i muslimanskim državama, a negdje i uz vrlo ograničenu slobodu katolika. Ali pustimo i te države pa hajdmo u one najmodernije, uredene po srcu i načelima naših pokretaša! Eno Franceske i Portugalske! Može li tu biti govora o kakvoj vjerskoj neutralnosti? Zar nije tu bezvjerstvo priznato državnom religijom pa provedeno i u školi i u socijalnim zakonima i u čitavom državnom životu i djelovanju konzekventnije i radikalnije nego pravoslavlje u Rusiji, a protestantizam u Pruskoj? ... Zar nije istina, da tu katolici uživaju manje slobode nego igdje na svijetu? Zar nijesmo mi neizmjerno liberalniji od tih ideala naših liberalaca, a najvećih na svijetu tirana tude savjesti i pristaša druge «vjerske misli», no što je oni ispovijedaju? ...

Što slijedi iz svega toga? Slijedi da se Bog u životu i praksi ne da obići niti apstrahirati. Njemu se valja pokoriti ili s Njime se sukobiti. Vjera je tako praktična stvar, u tako tijesnoj svezi s čitavim društvenim životom, da je spram nje nemoguće biti apsolutno indiferentan ili neutralan, kako bi to tobože htjeli bezvjerci. A kao što je nemoguće biti apsolutno indiferentan i neutralan, tako je to nemoguće i spram više različitih konfesija. Jedna od njih mora biti temelj i pravilo državnog postupanja i uredenja. *Jedna mora biti regula za uredenje općih državnih prilika i javnih odnošaja, a ostale regula za uredenje unutrašnjih prilika njihovih pripadnika.* Ovo je neizbježivo zahtjev uredenog državnog i društvenog života u državama ili narodima raznih vjeroispovijesti.

Kako će se dakle kod nas te prilike morati urediti, ispuni li se naš narodni zahtjev i pravo na sjedinjenje svih hrv. i slov. krajeva i kakvo stanovište prema tome pitanju da zauzmu pravaši, koji stoje na programu tog narodnog ujedinjenja? Da u toj našoj hrvatskoj državi — dakako u okviru habsburške monarkje i s potpunom autonomijom u stvarima bogoštovlja, nastave i t. d. — ne može pravoslavlje ni muslimanstvo postati državnom vjerom, to će jamačno dopustiti i sami pristaše tih vjeroispovijesti. Birati možemo dakle samo izmed bezvjerja i kat. vjere. Za koje načelo da se izjavimo? Zar možda za ono, po kojemu bi imao biti iz čitavog javnog i državnog života, napose iz škola izbrisan svaki trag kakve vjere, a slavlje bi imala slaviti i po miloj volji haračiti bezvjerska, framasunska «slobodna misao»? Protiv ovoga bi morali biti pravoslavni, muslimani, pa i židovi i svi, koji ćute nešto samo intereza za svoju vjeru još više nego mi katolici, jer bezvjerska država nanijela bi kat. vjeri bez sumnje neiskazane štete, ali druge bi vjere prije ili kasnije za stalno — uništila. Mislim, da bismo uvrijedili naše pravoslavne i muslimane pa i židove, kad bismo suponovali kod njih više mržnje za katoličtvo, nego ljubavi za pravoslavlje, muslimanstvo ili židovstvo. I oni će valjda moći uvidjeti, da bi im morala više škoditi bezvjerska ili bolje protuvjerska država, koja bi prognala svaki vjerski spomen iz škole i čitavog javnog života, nego kat. država, koja im dozvoljava pa i traži za sve konfesije vjerske škole i daje im potpunu vjersku slobodu. I sami naši inovjerci dakle, ako im je zbilja štogod samo na srcu sudbina i interesi njihove vjere, moraju biti i radi svoje vjerske koristi za naše načelo, da hrv. država ne bude bezvjerska, nego katolička, kako je i bila od postanka do dana današnjega.

Ja evo nijesam za ovo načelo navodio nikakvih vrhunaravnih vjerskih ni metafizičnih filozofskih razloga, nego samo očiti interes čitavog našeg naroda svih triju vjera. Za to stajalište govore i interesi vjerski svih konfesija i interesi države, koja po izjavama svih velikih državnika i umnika čitavog čovječanstva a i po očitom drevnom iskustvu svih vjekova kao i savremenom iskustvu svih nas može napredovati pa i opstati samo u što užoj svezi i međusobnoj potpori s pozitivnom vjerom i nera-

stavnim pratiocem vjere zdravim i čistim moralom. Za naš zahtjev govori povijest, pravo, narodna tisućljetna tradicija pa i ono jedino odlučno u tome za pokretaše načelo — broj, većina. Da su kod nas bezvjerci u većini, to ne će valjda ni «Pokret» ni «Slob. riječ» tvrditi. Svatko mora priznati, da su u hrv. zemljama katolici u većini pa i prema tome pokretaškom načelu imadu neosporno pravo na to, da njihova vjera bude najuvaženija, da bude državna i dalje u sjedinjenoj Hrvatskoj, kako je bila dosele u maloj raskomadanoj.

Tako eto zdrav razum, svi moralni, državni, socijalni interesi pa i oni drugih konfesija govore za načelo kat. crkve, što nam ga je tako divno za naše javno djelovanje formulovao veliki Lav XIII. Pogledajmo sada još malo točnije, što on u tom pogledu traži od katolika. U spomenutoj enciklici «De libertate humana» govori o zadaći države kao takve s obzirom na vjeru: «Budući da država nužno zahtijeva jedinstvo u ispovijedanju vjere, imade se ona izjaviti za *jedino istinitu vjeru* ... Oni, koji vode državu, moraju je zato *održati i štititi,* ako su voljni po dužnosti na koristan način za opće dobro građana, da se brinu. Javna moć naime postavljena je za dobro podanika. Pa ako ona i ima najviše zadaću, da građane vodi zemaljskom blagostanju, ona zato ipak ne smije čovjeku *mogućnost postignuća onog najvišeg i posljednjeg dobra,* u kojem leži vječno blaženstvo čovjeka, oteščavati, nego je mora *olakšavati.* No to se ne može postići, ako se vjera zanemaruje.

U enciklici «Immortale Dei» govori o zadaći katolika s obzirom na državu i javno polit. držanje: «Iz toga jasno izlazi, da katolici imaju pravedan razlog, da sudjeluju u državnim stvarima, jer oni toga ne čine zato — pa i ne smiju — da odobre to, što u sadašnjoj državnoj upravi nije dobro, nego da samo državnu upravu, ukoliko se može, iskreno i istinito općem dobru prilagode tako, da nastoje oko toga, kako će *mudrost i snagu katoličke vjere kao ljekovitu životnu krv uvesti u žile države.* Tako se radilo u prvim vremenima Crkve. Život i težnje pogana bijahu, koliko je samo moguće odijeljene od težnja kršćana; unatoč svemu tomu vidimo ove, da usred poganskoga praznovjerja od njega neokaljani i vazda sebe svjesni pokazuju svoje značenje svagdje, gdje im se samo prilika pružila. Uzorno vjerni carevima i koliko im savjest dopuštaše zakonu pokorni ... braći pomoći, druge Kristovoj nauci privesti, to im je bilo sve nastojanje.

Uz to su ipak vazda bili spremni sve napustiti i prije umrijeti, ako nijesu mogli svoje dostojanstvo, svoju službu, svoj poglavarski položaj bez povrijede savjesti zadržati ... Našemu vremenu dolikuje, da ponovi primjer naših preda. Tko je god vrijedan katoličkog imena, mora prije svega biti prožet najnježnijom djetinjskom ljubavlju prema Crkvi, mora nastojati, da se kao takav sin Crkve pokazuje, mora sve, što se s time ne slaže, bez oklijevanja odbaciti; mora se služiti državnim uredbama, doklegod se to s dobrom savješću na obranu istine i pravde činiti može ... mora *nastojati, da se zajednički javni život uobliči po onom idealu kršćanskog života,* o kojem smo govorili».

Evo naših ideala i zadaća, evo našeg programa! Mi moramo po propisima naše kat. Crkve i namjesnika Kristova, da se u javnom životu i radu, da se svuda i uvijek pokažemo «kao sinovi Crkve, prožeti najnježnijom djetinjskom ljubavlju prama njoj i sve, što se s time ne slaže, bez oklijevanja odbaciti». Mi moramo «gdjegod nam se prilika pruži» kao «svjesni» katolici «pokazati svoje značenje svagdje», pa i javni svoj rad tako udesiti, da uzmognemo «braći pomoći, druge Kristovoj nauci privesti». Nada sve pak moramo u svom političkom radu «nastojati oko toga, kako ćemo mudrost i snagu kat. vjere kao ljekovitu životnu krv uvesti u žile države ... da se zajednički život uobliči po onom idealu kršć. života», koji su slijedili i ostvarivali drevni kršćani, gdjegod i kolikogod su samo mogli. Mi moramo sve i sva učiniti, da se država izjavi «za jedino istinitu vjeru», da ju «štiti» i pomaže i time «olakša mogućnost postignuća onog najvišeg i posljednjeg dobra — vječnog blaženstva čovjeka».

Ove izjave ne trebaju nikakve parafraze ili tumačenja; one govore jasno svakome, tko «ima uši da čuje». Ove su riječi za nas hrv. katolike program, kojega ćemo se držati i od kojega nikome za volju ne možemo odustati. Vrhovna institucija za sve katolike riješila je time svaku prepirku i od toga riješenja nema za nas više apelacije.

— Ali ljudi Božji — već kao da čujem zdvojni svepravaški vapaj — ako mi to načelo uvrstimo u naš pravaški program, inovjerci ne će u našu stranku! ... A zašto ne? Kakav oni mogu pravedan razlog naći u ovom našem zahtjevu, kad je taj osnovan i na pravu i na povijesti i na principu većine, na svim dakle načelima, na kojima se uopće ovo pitanje može riješiti? Kako oni mogu biti protiv ovakvog riješenja toga problema, koje je

i za njih najbolje od svih mogućih? Ta ovo je i za njih neprispodobivo korisnije nego dojakošnje pravaško stajalište, da stranka i politika, pa prema tome i država nema s vjerom nikakva posla ni brige, da se vjersko pitanje dakle uopće ima «ignorirati» i potisnuti iz javnoga života! Nama zbilja ne ide u glavu, zašto bi se ovom našem zahtjevu mogli protiviti inovjerci i radi toga bojkotovati pravašku politiku.

No neka i nama liberalni svepravaši dopuste jedno pitanje na njihovu adresu. Mi ih naime molimo, da nam kažu, gdje su dosele bili ti inovjerci, dok je pravaštvo očito simpatizovalo s liberalizmom? Koliko je dosele bilo pravoslavnih i muslimana u stranci prava? Zašto nijesu dosele pristali uz pravašku ideju dok nije med pravašima nitko ni sanjao, da uvrsti kat. vjeru kao državnu u stranački program, nego se grmilo protiv kat. biskupa, kat. sastanaka pa i samih dogmata kat. Crkve, a slavilo se i muslimanstvo i narodne crkve, predlagala gradnja džamije u Zagrebu, prevodile stvari na indeksu — jednom riječi dok je liberalizam slavio orgije u pravaškoj stranci i pravaškim glasilima? ... Bit će tu po svoj prilici sasvim drugi uzroci po srijedi, zašto pravoslavni i muslimani nijesu htjeli u pravaštvo, nego ljubav ili strah za pravoslavlje i muslimanstvo ... Ako je ipak ovo bilo dosele uzrokom, onda bismo još mogli razumjeti, zašto inovjerci nijesu htjeli u liberalno pravaštvo, ali nitko živ i pametan ne bi nam mogao rastumačiti, zašto bi zazirali od iskrenog katoličkog pravaštva, kad bi im ovo zajamčilo potpunu vjersku slobodu.

Napokon priznat ću otvoreno, da mi se ne čini nikakvim zlom, ako inovjerci ne budu skupa s nama u jednoj političkoj stranci. Za nas je to i puno bolje nego potpuna zajednica s njima, jer je to uvijek nepovoljno djelovalo na katolike i zavodilo ih na vjerski indiferentizam. Ni kat. Crkva nije nikad odobravala ovako tijesnog jedinstva katolika s inovjercima u javnim poslovima. Za nas katolike ostaju oni uvijek krivovjerci i mi ih možemo žaliti, ali im toga nikad ne možemo poreći ni zatajiti. Poznata je riječ sv. Augustina: «Onaj nije kršćanin, koji nije u Crkvi Kristovoj». (Sermo 181. de temp.) Tako misli svaki pravi katolik, pa su zato bili protiv intimnog druženja i posve jedinstvenog javnog rada s hereticima i najveći učitelji Crkve kao Papa Lav I., sv. Atanazije, sv. Toma i t. d. Zato će i nama hrv. katolicima biti milije, ako se naši pravoslavni i muslimani organizuju za sebe, a gdje ustreba, tu ćemo rado zajedno ustati protiv zajedničkog dušmana. Bude li jednom došlo do zgode, da uzmognemo i to kao i katolici s protestantima u Nizozemskoj, ali samo u koaliciji, a nikada kao jedna jedinstvena stranka.

Ovo naše stajalište tako odgovara općoj narodnoj koristi i svim zdravim političkim načelima, da uopće nije moguće valjda ni izmisliti kakvog ozbiljnog prigovora protiv njega. Može još samo — kako sam već slušao — koji pesimista uzdahnuti: «Ovo je preveć lijep program i ideal za nas hrv. katolike ... Nikada mi toga ne ćemo doživjeti, da bismo toliko ojačali, te bismo mogli čitavoj ujedinjenoj Hrvatskoj dati karakter kat. države ...» Hoćemo li ili ne ćemo li to dočekati, to doista ne znamo; to znade jedini Bog. Jedno ipak i mi znamo i to za stalno, a to je, da ćemo jamačno dočekati, ako naše kat. svećenstvo bude na onoj umnoj, moralnoj i socijalnoj visini, na kojoj se nalazi n. pr. slovensko svećenstvo. Oni nam svakom zgodom ističu, da nam zavide na našem puku, jer je naš kat. puk puno religiozniji, idealniji i sposobniji od slovenskog. — Drugo, što isto tako stalno možemo reći jest to, da ćemo od ovog našeg idealnog programa samo toliko u život provesti, koliko budemo jaki i radini. Zato na ovaj slabićki uzdah pristaje samo jedan odgovor, a to je: mjesto što uzdišete ili nazdravljate — radite! Znate, da rad za taj program traži od vas i narodna korist i Crkva, pa po tome i Bog. Radite i molite se Njemu, da Svojim blagoslovom pomogne, pa će i ovdje na zemlji biti uspjeha, a pogotovo plaće i nagrade na nebu! Budemo li pak samo deklamovali i «diplomatizovali» za svoje programe i ideale, kao što smo do sada redovito činili, onda možemo za stalno i treće ustvrditi, da nas naime mjesto kat. državne vjere čeka možda i uništenje a svakako onakav progon svake, a napose kat. vjere, kakav se sada zbiva u Francuskoj i Portugalu ...

*

Naša je sreća, da s ovim poslom ne trebamo istom čekati na sve hrvatsko sjedinjenje. Mi imamo već danas bar u srcu hrv. zemalja u Banovini dobar dio ovog našeg vjerskog političkog programa već ostvaren. Nedavno je naime s najkompetentnije strane izdano riješenje, da je *konkordat* u Hrvatskoj zakon i da su ga oblasti kao i pojedinci dužni poštivati i obdržavati. Konkordat nama daje temelj, na kojem mi možemo dalje raditi za provedenje potpunog programa hrv. katolika. Tako u točki prvoj

konkordata obećaje vladar u ime države «*braniti i štititi vjeru kat. sa svim pravima i povlasticama, koje joj pripadaju po uredbi Božjoj i po crkvenim zakonima*». U 16. točki čitamo, da državna vlast ne će trpjeti «da se katolička Crkva, njezina vjera, bogoštovlje i njezine uredbe bilo riječima, djelima ili spisima preziru ili da tko smeta poglavare ili službenike Crkve u izvršivanju njihove službe, naročito kad se o tom radi, da se štiti vjera, ćudoređe i crkvena stega». Nadalje državna oblast «ne će dozvoliti, da se što učini, što bi moglo crkvene službenike izvrći ruglu ili preziru već usuprot zapovjediti svim državnim oblastima, da nadbiskupima, biskupima kao što i duhovnicima svakom zgodom iskazuju štovanje i počitanje, koje pripada njihovoj časti». Napokon će se vlada pobrinuti, da se na sveučilištima goji vjera i pobožnost («ut in studiorum Univesitatibus fides floreat et pietas»).

Evo nama katolicima najaktualnijeg vjersko-političkog programa! Mi ovome zakonu moramo izvojevati poštovanje i ispunjenje. Do danas je u Hrvatskoj bilo baš sve protivno. Sve druge vjere bile su štedene i poštivane, samo je i socijalistima i pokretašima i slobodnim misliocima i inovjercima bilo dopušteno, da kat. Crkvu izvrgavaju općem ruglu i preziru napose svećenstvo i biskupe. I ne samo da se kojekakvim Spevcima i Šurminima dopuštalo na sveučilištu napadati temeljne dogme kat. Crkve i službenike njezine uopće, nego su i srednji zavodi u mnogo slučajeva izrabljeni za odgoj bezvjerske naprednjačke garde, kako je o tome i u javnosti bilo već govora. Naša je danas najpreča dužnost odlučno ustati i ustrajno se boriti protiv ovoga javnoga nemorala i protuzakonitosti, doklegod ne bude pokretaškim orgijama u javnosti, a napose na raznim narodnim obrazovnim institutima kraj učinjen. Hrv. katolici morali su dosele krvavim žuljevima uzdržavati srednjoškolske zavode i njihove profesore, a za sve to mirno motriti, kako im se za njihov vlastiti novac podmladak odrođuje od svete mu djedovske vjere i odgaja za modernog pokretaškog janjičara i bašibozuka. Što se je sve predavalo i predaje po našim srednjim zavodima i kako se na njima gdjegdje sistematično radi za pokretaštvo, o tome je već bilo govora u našem kat. novinstvu, a bit će doskora i više u «Straži». Ovo pitanje ima biti jedan od najglavnijih ciljeva i zadaća naše kat. politike i ne smije se s dnevnog reda skinuti, dok ne nastanu opet zakoniti odnošaji, kakvi su u skladu i s mišljenjem i zahtjevima hrv. naroda, koji te zavode i njihov personal plaća i uzdržava. — Isto tako mora i naše sveučilište već jednom postati hram istine i znanosti, a ne «pritanej za vladine političare» — kako piše «Ml. Hrvatska». (IV. 264.) — gdje se dopušta raznim madžaronskim i koalicijonaškim političarima nadomjcšćivati znanstvenu spremu atentatima na kat. vjeru i svećenstvo. Hrv. pak kažalište smije samo onda uživati državnu subvenciju, kad prestane konkurirati raznim orfejima i varietćima pa postane narodnim odgojnim zavodom. — Ovi odgojni instituti, najvažnije narodne i državne naše ustanove imadu se što prije svojoj pravoj i uzvišenoj svrsi privesti pod koju bilo cijenu. To ima biti najvažniji i najaktualniji dio našeg programa i političkog rada, ako ne ćemo, da se samo u korteške svrhe okitimo kat. imenom ali ga uistinu ne budemo vrijedni ni zaslužni!

Najvažnije je ipak od svega i što se može o ovim stvarima reći, da je ovakav program ruglo i komedija, ako ne bude za nj onakvog rada, o kakvom smo se već porazgovorili. Organizacija hrv. katolika, a napose mladeži glavni je uvjet i zalog uspjeha u tom teškom radu i pobjede u toj sudbonosnoj borbi. No da se uzmognemo u ma kakvu javnu borbu upustiti, na ma kakav ustrajan narodni rad odvažiti, trebamo danas prije svega vođu, savjetnika bodritelja i pomagača, trebamo nada sve svoje kat. novine. Ovo pitanje jedva da zaostaje za ikojim, kojega se ovdje dotakosmo, a tako je prešno, da ne dopušta časa časiti, pa zato mislim, da bi najpraktičniji dio pomanjkao u ovoj radnji, kad ne bih bar najnužnije i najprešnije glede toga još spomenuo.

25. Pravaške ili nestranačke novine?

Lav XIII. je rekao: «Ne vara se nipošto onaj, koji misli, da je zla štampa uzrok svemu zlu i žalosnome stanju, u kojem se danas nalazimo». Što nas Hrvate onda čeka, ako nas bude i dalje odgajala i prosvjetljivala ovakva štampa, kakvu danas imamo? Ne možemo li zar veći dio te štampe sa stajališta kat. vjere i ćudoređa mirne savjesti proglasiti «zločestom»? Ako budemo jako blagi suci, pa koje novine ipak izlučimo od zlih, to jamačno ni za jedan jedini politički list za inteligenciju u Banovini ne možemo reći, da odgovara zahtjevima kat. vjere i morala, da je bez opasnosti za kat. štioce. Ako nijesu baš sve te novine protuvjerske, onda je najviše što možemo za one «bolje» dopu-

stiti, da su — neutralne. No kako smo iz konkretnih primjera vidjeli, svepravaško glasilo toliko se puta očito ogriješilo o kat. načela, ono u sociologiji, estetici, beletristici i t. d. stoji tako otvoreno na protukatoličkom stajalištu, da je već odavno izgubilo svako pravo, da mu se prizna kakva «neutralnost» u tim pitanjima. Ali dato, sed non concesso da mi imamo i kakvih zbilja neutralnih novina, kakvo bismo stajalište morali spram njih zauzeti? Evo što o tome veli presvij. biskup dr. Šarić: «A da po duši kažemo: najogavnija je, jer najpodmuklija t. zv. neutralna štampa, kojoj je vjera «une quantité negligeable», koja se kloni, da izgovori ime Božje i čuva se, da samo ne stane na tlo vjere. Ali joj ipak drago kritizovati i zadirkivati odluke i odredbe sv. Crkve, sv. Oca i biskupa. O neutralnoj štampi izjavili su se svjesni katolici njemački prije nekoliko godina na svojem katoličkom sastanku u Coblenzu ovako: «Daleko sa knjigama, broširama i novinama bez boje vjerske, koje nijesu ni vruće ni hladne. One su od sviju najgore, jer puštaju svoje čitatelje u slatkom počivanju i priječe im, da se ravnaju po knjigama i novinama, koje su otvoreno katoličke. Dakle van sa neutralnom štampom! Ona je neutralni davao i ta neutralnost više nanosi zla, nego li rat otvoren». («Vrhbosna» 1911. 401.)

Što čovjek više razmišlja o toj «neutralnoj» štampi, to jasnije mora da uvidi, kako je ona doista puno pogibeljnija od one otvoreno, brutalno protuvjerske. Da nam je «Obzor» odmah brutalno napao na dogme, brzo bi mu hrv. katolici bili već u zametku vratom zakrenuli i pokrenuli čestit kat. dnevnik. Ovako se je pritajio pa malo po malo trovao duše i neopazice, odgajao hrv. inteligenciju u liberalnom duhu, dok nije tako daleko uspio, da je naprednjaštvo moglo bezobzirno ustati protiv svake vjere i svakog pozitivnog morala, a da se veći dio naše inteligencije nije protiv toga ni maknuo. Doista je nekadašnji pritajeno liberalni, a katkad na oko baš «ktolički» «Obzor» više škodio kat. vjeri u hrv. narodu nego «Pokret» svojim jakobinstvom.

Kad s toga stajališta promotrimo naše političko novinstvo, onda za nas hrv. katolike ima samo jedan izlaz, samo jedan jedini zaključak, koji je ujedno sada naša najveća, najsvetija, najpreča dužnost: Što prije osnovati svoje političko, izrazito kat. glasilo. To je danas skoro svima nama tako jasno, da nijesam ni od jednog iskrenog katolika čuo niti u javnosti čitao štogod protiv ovoga nazora. No s tim uvjerenjem prestaje i naša sloga.

Čim počnemo razgovor o tome, kakvo bi imalo da bude to glasilo, već se razilazimo. Većina se i javno i privatno izjavljuje za onakve polit. novine, kakve su bile recimo «Hrvatstvo, kad su bile na visine svoje publicističke dotjeranosti odlučno i radikalno katoličke i isto tako pravaške, po prilici dakle onakvih načela, kakva sam ja u ovim člancima razvio i branio. No javljaju se i drugačiji glasovi. Tao je n. pr. «K. List» čim je preuzeo uredništvo dr. Ritig, već u prvom članku ustao protiv kat. novinstva radi njegove «intolerancije», radi pomanjkanja «prijegora, blagosti i ljubavi». Oštro im zamjera «umišljanje nepogrješivosti u branjenju kat. nauke». Mjesto toga traži od kat. publicistike «manje temperamenta, a više mira i trijeznosti», pa joj nada sve na srce stavlja duh i ton sv. Iv. Evanđeliste i sv. Franje Saleskoga, a izbjegavanje «fakcijoznosti». U javnom našem životu veli «u prvom redu treba da zavlada među nama veća tolerancija i snošljivost prema tuđem mišljenju i uvjerenju» i t. d.

Dok ova načela nijesu našla u kat. javnosti nikakva odziva, nego čitav niz protesta sa svih strana, manje je bilo kritike i protivljenja drugoj želji «Kat. Lista» ili bolje njegova sadašnjeg urednika. On naime piše u 14. br. «K. L.»: «I ako bi naše društvo začelo u Zagrebu izdavati i političke novine — a i mi scijenimo, da bi to bila živa potreba — ne bi novo kat. glasilo nipošto smjelo nositi kakovu stranačku biljegu».

Protiv ovoga mišljenja dra. R. nije bar u javi nitko zauzeo jasno i odlučno stajalište. Sudeći po šutnji ili samo kratkom «registriranju» ove izjave «Kat. Lista» kao da se ostaloj kat. štampi i ovaj nazor «Kat. Lista» čini nekako sumnjivim. No tom je izjavom dr. R. zbilja doveo našu «provincijalnu» kat. štampu u neugodan položaj. Kad je naime «Hrvatstvo» počelo popuštati od svojih dosadašnjih intransigentnih kat. načela i približavati se principima «tolerancije i snošljivosti», pa braniti Kranjčevića, zagovarati nekakve svećeničke organizacije neodvisne od biskupa i t. d., pokrenuše radikalniji katolici nestranački tjednik «Jutro». Sva skoro kat. «provincija» najljepše je pozdravila i primila taj list radi njegova odrješito kat. pravca. «Kat. List», «Hrvatstvo» i u opće «Zagreb» navijestio je naprotiv «Jutru» boj na život i smrt. A sada, kad najviše zaslugom Zagrepčana ostadosmo i bez «Hrvatstva» i bez «Jutra» i bez stranač. i nestranačkih kat. novina, javlja se Zagreb i napose «Kat. List» za kat. političke novine i to — nestranačke!... Ovo je tako osupnulo ostalo naše

kat. novinstvo, da nitko više štogod ni ne spominje o kat. glasilu, a pogotovo ne o tom, kakvo da bude: stranačko ili nestranačko A ipak je to pitanje tako važno, da ne možemo ni početi izdavati novine, dok se ne složimo glede njihova načelnog stajališta. Kakve dakle polit. novine da pokrenemo: pravaške, kakvo je bilo «Hrvatstvo» ili nestranačke kao «Jutro». Meni nije ni na kraj pameti, da to pitanje ovdje definitivno riješim, ali mislim, da o tome ne smijemo šutjeti, nego ga što prije i što temeljitije pretresti, jer dok to pitanje ne riješimo, ne može uopće biti, kako već rekoh niti lista. Zato bi trebala sva naša kat. šatmpa ovo pitanje da protegne na dnevni red i ne prestane o njem raspravljati, dokle ga definitivno ne riješi. Svako o tome neka svoje mišljenje slobodno i otvoreno razvije. Ovo će raspravljanje ne samo pospješiti riješenje toga pitanja nego i pobuditi najšire zanimanje za naše političko glasilo. Da mi se pak ne spočitne, da nukam i gurkam druge, neka zagrizu u taj tvrdi lješnjak, ne ću ni ja svog zuba štedjeti, pak ću smjesta «s farbom van».

Ja sam dakle odlučno za pravaški list i to ne samo za to jer je moje osobno političko uvjerenje pravaško, nego i u interesu tog našeg budućeg glasila. Koliko ja naime poznam političke i vjerske prilike u svim hrv. krajevima, meni se čini, da mi katoliti jedva još štogod imamo tražiti i jedva da možemo štogod naći i osvojiti za naša vjersko-politička, socijalna i književna načela izvan pravaških krugova. U Banovini imamo još najviše «obzoraša» med svećenstvom i inteligencijom, ali kod njih je redovito njihovo «obzoraštvo», «koalicijonaštvo», «nagodbenjaštvo» ili kako već tko hoće to nepravaško polit. mišljenje okrstiti — upravo toliko, ako ne i više kulturni pojam, koliko i politički. Našim nagodbenjacima pa i onima, na koje bismo mi mogli i trebali računati u vjerskom radu redovito miriši vjerski program «furtimaški» koliko i politički «frankovački».

I to je većinom starija generacija, na koju više za rad — osim rijetkih iznimaka ne možemo računati pa da i uz nas budu. Oni motre tu novu generaciju s nerazumijevanjem i nepovjerenjem, ćute se preživjelima pa i priznaju da je najbolje, što oni još mogu učiniti — ne smetati i pomalo se na smrt spremati. Nema sumnje, da bi dobro i plemenito djelo bilo iste obratiti na pravi put i sklonuti ih, da nam bar ne smetaju pa pomalo i pomažu, ali svakako je preče i potrebnije pobrinuti se za onu mladu, za rad sposobnu i voljnu generaciju, a ta je u velikoj većini pravaška. Ako tu predobijemo za kat. stvar, onda ćemo po njoj moći djelovati i na stariju generaciju bar za naš vjerski program, dok bismo s nestranačkim glasilom pobudili u mnogog pravaša sumnju, da se tu krije kakva «obzoraška», «slavosrbska» rabota, pa bismo time mogli odbiti gdjekoga sposobnog i voljnog ali još ne prekaljenog katolika, koji bi inače bio odlučno uz nas. S pravaškim dakle glasilom kod našeg svećenstva i naše inteligencije mogli bismo svakako više i sposobnijih pristaša dobiti nego s kakvim listom, koji je u politici ni amo ni tamo.

Drugi je razlog za pravaški list to, što je kod nas politika najobljubljenije, pravo naše narodno zanimanje. Valjda nijedan narod ne «politizira» koliko Hrvati. Kod nas se politikom bavi i mlado i staro, i muško i žensko i akademičari i analfabeti — svi. Kod inteligencije nije to ni toliko čudo, ali kod puka našeg, u seljaštvu, već se uvriježilo mišljenje, da je onaj pametniji i obrazovaniji i med njima i med gospodom, koji je bolje upućen i više zna raspravljati o — politici.». Zađite u ma koje hrv. selo i počnite ljude zvati i nagovarati u kakvo društvo ili na kakav sastanak čisto ekonomske ili prosvjetne naravi, motrit će vas s nepovjerenjem sve dok ne doznadu, kakve ste političke «farbe». Sve dok ne doznadu, da ste njihova političkog mišljenja, sumnjiva im je čitava stvar, a složite li se s njima u politici, onda će s vama i u drugom kud vas volja. To je «politiziranje» ili «strančarstvo» odgajano čitave decenije i s time mora svatko da računa, tko hoće, da med našim narodom započne ma kakvu veću akciju. Uvažimo li pak tu karakteristiku hrv. naroda, kao i to, da mu je jezgra i velika većina odlučno za pravašku politiku, onda je jasno, da pred narodom može nama i u našoj nepolitičnoj akciji samo koristiti, istupimo li odmah otvoreno kao odlučni pristaše i političkog uvjerenja ogromne većine hrv. naroda u svim krajevima.

Ima još jedan razlog za pravaško glasilo. Nijedan naime hrv. katolik ni ne sanja ograničiti svu svoju akciju na nepolitičko područje, jer svi uviđamo, da će se glavna bitka za vjerski ili bezvjerski karakter našeg naroda prije ili kasnije morati na političkom polju, napose na biralištu i u sabornici izvojštiti. Mi dakle moramo prije ili kasnije sa stranačkim glasilom na javu. Neki misle, da bi bilo bar za početak bolje istupiti s nestranačkim novinama, koje bi nada sve agitovale za gospodarsku i prosvjetnu organizaciju, a kad taj posao u glavnom obavimo, onda tek u

politiku. No možda ne bi baš tako lako išlo čitav taj pokret navrnuti s nestranačkog na stranačko polje. «Prijatelji» našeg i vjerskog i političkog programa mogli bi nam vraškog posla i okapanja zadavati kod te metamorfoze, a možda bismo mi mogli izgubiti i svoje dosadašnje nestranačko glasilo, pa onda daj nanovo osnivaj politički stranački list i bori se s još jednim raskolom. Masa je konzervativna, pa kad bi se čitateljstvo naučilo na nestranačko glasilo, teže bi se sprijateljilo s novim stranačkim i to bi mogli naši protivnici ljuto izrabiti, pa i opet mogla biti «posljednja gora od prvašnjih.» Onaj pak strah, da bi radi politike štetovao ekonomski i prosvjetni rad ne čini mi se opravdanim, ako odmah u početku prihvatimo onakav program i onakva načela u radu za vjeru i narod, kakva sam u ovoj raspravi razvio. Braća Slovenci najbolji nam su primjer i dokaz, da politika sama po sebi ne mora biti takva hrđava stvar, kakva je kod nas dosele bila. Politika je svagdje onakva, kakvi je ljudi vode, pa je i naše pravaštvo zapalo u zlo, jer se vezalo sa zlom, s najgorim principom u javnom životu, modernim liberalizmom. Kad postavimo pravaštvo na božanska načela kat. vjere, naći će i ono pravi put i dobiti pravu svoju vrijednost i blagotvornost u svakom pogledu.

Vjerujem da se ne će svatko moći posve složiti sa mnom, pa će u tom slučaju biti najbolje, da iznese svoje mišljenje i razloge pred našu javnost, a ona neka odluči. Znadem, da se mnogo spominjalo «Jutro», pa s njime najviše i argumentuju pristaše nestranačkoga glasila.

Ali ne smijemo zaboraviti, da je «Jutro» našlo odziva daleko više radi svog radikalnog i dosljednog katoličtva nego radi nestrančarstva. Dokaz je tome, što su ga većinom držali i u nj pisali odlučni pravaši, koji su bili ujedno i pretplatnici «Hrvatstva». — Isto tako je i s dalmatinskim «Danom». Njega drže i uza nj pristaju skoro sami pravaši i to ne radi njegova nestranačkog značaja, nego radi njegova katoličkog i demokratskog programa i rada. To bi osobito trebalo da drže na pameti zagovaratelji nestranačkog glasila, ako ne će, da im list izgubi ubrzo svaki raison d'etre i — pretplatnike. Stranački list mnogi drže i radi političkih simpatija, al nestranačko kat. glasilo može opstati, a pogotovo napredovati samo onda, ako bude radikalnije i interesantnije u vjerskom pogledu od drugih stranačkih listova. No kraj tolikih naših kat. revija i nakon što je novo uredništvo

«Kat. Lista» izjavilo, da će i taj list od sada «biti i crkveno-politički organ», ne mogu da uvidim potrebu još jednog «crkveno-političkog» i nestranačkog glasila, samo ako budući kat. pravaški list bude doista odgovarao kat. načelima.

Ipak nemam ni ja a jamačno ni drugi kat. pravaši ništa protiv toga, da kasnije izdajemo i nestranački list, samo ako se pokaže, da je od potrebe ili da bi se bar koliko toliko isplatilo uložiti toliki novac i trud za njegovo izdavanje. Takav list bi se s pravaškim novinama popunjavao pa i za pravašku kat. stranku bar neizravno radio umanjujući antagonizam i opreke izmed katolika raznih polit. nazora. Neka se dakle istraži ima li štogod tih kat. nepravaša koji bi rado držali i pomagali takav list, pa nađe li ih se toliko, da je vrijedno za njih izdavati poseban list, neka se to svakako i učini.

No kako ćemo doznati, isplati li se uopće i početi s takvim glasilom? Ja mislim, da bi taj posao mogao najbolje obaviti «Kat. List», kad bi pozvao, da mu se javi svaki hrv. katolik, koji je spreman pretplatiti se na takav nestranački kat. list. A možda bi taj posao moglo obaviti «Pijevo društvo», ako bi «Kat. Listu» bilo milje, da to obavi netko posve objektivan i neinteresovan u stvari. Ako pristaše pravaškog kat. lista nijesu stalni, da bi našli dosta odziva, prem se ovo meni ne čini upravo nevjerojatnim — mogli bi možda i oni prije svoje odluke inscenovati ovakav svoje vrsti «suffrage universelle». U tome bi slučaju moglo «Pijevo društvo» pozvati sve hrv. katolike, da mu se jave, koji bi htjeli jedan ili više takvih listova držati i kakav bi držali. Dakako da bi bilo svakom slobodno i druge opaske i želje pribilježiti, koje bi mogle mnogo koristiti i izdavačima i ured. jednog ili obaju glasila. — Sve naše kat. novine mogle bi otvoriti stupce za agitaciju, a ni privatnici ne trebali žaliti truda u akciji za jedno kat. glasilo. Ovakvo plemenito natjecanje moglo bi samo koristiti i našim budućim novinama i «Pijevu društvu» i kat. stvari uopće. Jedno samo morali bismo svi naglasiti, da se naime ne želimo dati opet nasaditi pa uložiti toliki trud i trošak za kat. glasilo, bilo u pravcu «Hrvatstva» ili «Jutra» pa da za kratko vrijeme dobijemo opet kakvu «Hrvatsku» ili «Obzor». Mi trebamo novine zbilja katoličke, a ne smije nam biti krivo nijednome, ako mjesto jednih dobijemo i deset, a ne dvoje pa ma i ne odgovarale našem mnijenju i svakoj našoj željici. Budu li odlučno i dosljedno katoličke — cvale, rasle i množile se u nedogled!

26. Tjednik ili dnevnik.

Gdjekom će se činiti ovo pitanje sitnicom, koja nije zaslužila ni da se čovjek opširnije pozabavi s njome, kamo li da joj cijelo poglavlje posveti. A ipak možda je baš to pitanje bilo jedno od najvažnijih uzroka, što smo izgubili kat. političko glasilo. Kad su naime naši zagrebački furtimaši vidjeli, da je opstanak njihova dnevnika ozbiljno ugrožen, odlučili su ma što poduzeti i koliko mu drago žrtvovati, samo da dnevnik ne izgube. Dopustili su, da se formi žrtvuje sadržaj, stavili su na kocku pa konačno i odrekli se kat. načela u politici samo da ne dožive tu sramotu, te budu prisiljeni napustiti dnevnik, a zadovoljiti se s tjednikom. I baš radi te «sitnice» još uvijek glede naši Zagrepčani s nedogledne visine na dalmatinske katolike. Kolikogod ovi u svojoj spremi, svome radu i uspjesima stajali nad Zagrebom kao Himalaja nad Gobi - pustinjom, ipak to sve ne imponuje našim Zagrepčanima, jer se ti kukavni Dalmatinci kupe oko jednog jednostavnog — strašno je i reći — tjednika! — Pa zašto nemamo kat. sastanka? Ponajviše zato, jer našim Zagrepčanima, onakav sastanak, kakav se nedavno održao u Spljetu, i ne zaslužuje ime kat. sastanka. Ta molim vas, kakav je to kat. sastanak, kad nema ni zastava, ni ćilima ni transparenata, ni krasnog spola na galeriji, ni jednog groía ni tajnog ili dvorskog savjetnika i t. d. Kad bi se čovjek zadubio u proučavanje samo našeg kat. pokreta, koliko bi kod neukih ljudi našao površnosti, formalnosti i praznine.

No ovo pitanje glede tjednika i dnevnika nije baš kakva puka formalnost ni sitnica. Malo je danas inteligentnih ljudi, koji mogu biti bez dnevnika. To im je upravo potreba, pa ne dobiju li ga od svojih sumišljenika, traže ga kod protivnika. Zato mi se čini da bez dnevnika u našim prilikama ne ćemo moći dugo izdržati.

Da, to je lako reći ali otkuda ga dobiti? ... Lako bi doduše bilo, da nam je bar svećenstvo u svom javnom držanju na mjestu. Eno kakav su narodić Slovenci pa bez ičije subvencije kako dugo već uzdržavaju i na kakvu su visinu podigli svoj kat. dnevnik! Kad bi hrv. kat. svećenstvo razumjelo svoj poziv i dužnosti u polit. životu, mi bismo imali bar tri kat. dnevnika bez ičije subvencije i bez velikih žrtava ma kojega pojedinca. — Ali kad nije

kako bi trebalo da bude, moramo s time računati, pa se pitati, kako bismo mogli doći do dnevnika i u sadašnjim prilikama.

Jedan put do kat. dnevnika poznamo svi. Taj je prokušan i najlakši. Ako ga naime ushtjednu novčano pomoći banovinski biskupi, napose zagrebački nadbiskup i đakovački biskup, on može već sutra početi izlaziti. To je poznato svim hrv. katolicima, i izvan granica Hrvatske. No na ovu kombinaciju kao da već čujem pokretašku dreku o «rasipanju narodnog imetka», «političarenju» i «strančarenju» biskupa, potrebi sekularizacije crkvenih dobara i t. d., kako smo to dosad mogli čitati u «Pokretu» «Novom Listu» i sličnoj štampi, dok je preuzv. nadbiskup Posilović uzdržavao «Hrvatstvo».

Mi preuzv. gosp. nadbiskupa ne trebamo pred hrv. katolicima braniti od ovakovih napadaja, ali njemu u čast i zahvalu smijemo ipak razložiti, što katolici pa i objektivni nekatolici ili baš i bezvjerci bili moraju misliti o ovakovu ponašanju kat. biskupa.

U jednom se s naprednjacima posve slažem, da biskup naime ne smije biti najprije strančar i političar pa onda tek katolik. Ne strančarstvo i politika nego kat. stvar mora biti u prvom redu pred očima biskupu u ovom pitanju. Nitko ne bi mogao braniti preuzv. g. Posilovića, da je on subvencionirao «Hrvatstvo» zato, što je to bio pravaški dnevnik, a ne zato, što je bio katolički. Isto ga tako ne bi nitko mogao od strančarstva oprati, da mu je uskratio pomoć samo zato, što je pravaški, ma da je inače korjenito katolički. U toj stvari držim da biskup i smije i treba da se u svom držanju spram novina ravna po onom načelu, što ga traži dr. Ritig od «Pijeva društva»: «da se naime ne bi smjelo poistovetiti ni s kojom političkom idejom, još manje s kojom političkom strankom, a najmanje se izložiti za koju osobu ili publicističku metodu».

Upravo tako trebao bi i kat. biskup da postupa. Politička načela, ako nijesu u protivnosti s kat. naukom, irelevantna su za njega. On bi trebao u današnje vrijeme svu svoju pažnju da obrati na vjersko držanje novina i to da mu bude mjerodavno u pomaganju ili postupku protiv kojega lista. Krista neka traži i u štampi i gdje Ga nađe, neka Mu stavi i sebe i sve što ima i što može na potpunu dispoziciju. S političkim načelima biskup kao biskup i posjednik crkvenoga beneficija ne bi trebao da ima nikakva odnošaja. Zato bi bilo n. pr. posve razumljivo i korektno, kad bi jedan te isti biskup podupirao dva kat. glasila skroz pro-

tivnih političkih nazora (n. pr. u Francesko) jedan republikanski, a drugi monarhistički), ako su inače obadva u vjerskom pogledu bez prigovora i od velikog značenja za kat. vjernike. Ne političku štampu kao takvu, nego kao katoličku pa gdjegod je našao, treba biskup da podupire i onu više, koja je za kat. vjeru od većeg zamašaja. Može se što više dogoditi, da se koji biskup nađe prisiljen podupirati jedino štampu protivnu svojim polit. nazorima. U takvom je položaju bio i nadbiskup Posilović, kad je subvencionirao «Hrvatstvo» doklegod je izlazilo, ma da njegovih načela nije nikad bio. Pa možemo li mu to zamjeriti? Zar mu se ne moramo baš radi toga najviše diviti, i baš u tome motriti najljepši dokaz njegova uzvišenog crkvenog ili katoličkog mišljenja?

Mi katolici, kad znamo, kaki su strogi crkveni propisi već glede upotrebe najmanjih crkvenih beneficija, posve dobro razumijemo svakog biskupa, ako promišlja za svaki crkv. novčić, što će ga izdati, a pogotovo ako se radi o teškim tisućama. Spasitelj dovikuje i običnim vjernicima: «Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum!» (Mat. 6, 21.), koliko pak to više vrijedi za svećenika, a pogotovo za biskupa! Ne smije dakle nitko pametan zamjeriti jednom kat. biskupu, pa ma imao kraljevske dohotke, ako odmah na prvu riječ i molbu svakome ne dobaci bar šakom, ako već ne kapom. Strogi će račun polagati Bogu i za «zadnji novčić»! ... No smije li dakle biskup od svoga dohotka mirne savjesti upotrebiti dio i u kat. publicističke svrhe?

Američki kardinal bostonski O' Connell izrekao je nedavno ove riječi: «Katoličke novine su upravo tako potrebne kao i Crkva. Upravo je tako stroga dužnost za svećenika pomagati novine i za njihovo što veće proširenje raditi, kao što im je sveta dužnost škole graditi i uzdržavati, jer oboje služi istoj svrsi — proširenju i obrani kat. načela». («Sonntagsblatt» 1912. 16.) Ovakih izjava starijeg i novijeg datuma mogli bismo čitavu knjigu ispisati, dok nema ni jedne jedine od ma kojeg uvjerenog katolika, koja bi ovo mišljenje osudila. Ovakvih izjava slušamo mi ne samo od privat., nego svaki čas i s najkompetentnije strane za svakog katolika, pa i kat. biskupa — od samog namjesnika Kristova. Kako je o tome govorio Pio IX; Lav XIII. pa kako Pio X! Te izjave napreduju u takvom «klimaksu», da je već jedva moguće postaviti kakve granice, kojih ne bi smio kat. biskup u pomaganju kat. novina prestupiti. Poznata je izjava sadašnjega

Pape, dok je još bio mletačkim patrijarhom o kat. glasilu te pokrajine: «List ne smije nipošto propast. Prodat ću svoj grimiz i biskupski prsten, a «Difesa» će izlaziti». Dakle ne samo da kat. biskup smije od stotina tisuća svoga dohotka, kojih desetak tisuća godišnje žrtvovati za kat. štampu, nego ako ustreba, sve uložiti, pa i biskupski prsten i kardinalski grimiz, ako ga dobije...

Nedavno je «Pokret» ustao opet protiv nadbiskupa Posilovića, kad je pročitao, koliko je darovao za osnutak kat. gimnazije. Isto tako se «izbekeljio» — kako se sam znade izraziti — svaki put na svakog kat. biskupa, ako je koju svotu uložio u kakvo poduzeće, koje bi moglo pokvariti račune «slobodnoj misli» u Hrvatskoj. No nikada nije bjesnio protiv kojega biskupa, a napose nadb. Posilovića, kao kad je pisao o njegovu subvencioniranju «Hrvatstva». Ovo je doduše negativni, ali u našim prilikama možda najbolji dokaz, kako je to bio plemenit čin nadb. Posilovića. Zna na žalost «Pokret» bolje od nas katolika, kako je danas jak upliv javnog života na privatni i kako svaki dan sve jači i veći biva. Zna on, da se taj upliv po novinama vrši i da su novine danas za kat. stvar u mnogome slučaju važnije od zidane crkve . Dosta je dozvati si malo u pamet naše javne prilike s obzirom na vjeru, kakve su vladale u Hrvatskoj prije «Hrvatstva» i kakve je ono iza sebe ostavilo, pa će svatko razumjeti bijes framasuna na nadbiskupa Posilovića, koji je taj preporod svojim mecenatstvom omogućio.

Lav XIII., dok je još bio nadbiskup u Perugiji, govorio je: «Meni su kat. novine kao jedna vječna misija u mojoj diecezi». Biskup dr. Šarić dodaje ovim riječima: «Svaki pravi kat. svećenik morao bi se danas hvaliti tako». («Vrhbosna» 1911. 402.) Ako pak tako treba i mora svaki svećenik, da misli i govori, tko će smjeti zamjeriti kat. biskupu, ako se bude toga držao. Zamjerit će mu doista samo dušmani kat. vjere i Crkve, a svi pravi katolici poštivat će takav rad i žrtve svojih biskupa, kao što će i u vječnoj i u slavnoj uspomeni čuvati ime jednog Mahnića, Štadlera, Posilovića, Nakića i drugih hrv. biskupa, koji su pokazali pravog crkvenog shvaćanja i držanja u ovom danas za katolike možda i najvažnijem pitanju.

«Na svako liberalno glasilo po jedno kršćansko — krasno piše dr. Ritig u 14. br. ovogod. «Kat. Lista». To bi trebalo da bude geslo svih hrv. katolika. Sjajne crkve i palače gradimo tek onda, kad izgradimo i učvrstimo živu crkvu i kad si stvorimo jamstvo,

da nam se ne će za koju godinu obratiti crkve u orfeje, bioskope i ložine domove, kao sada u Franceskoj. Jamačno bi u današnje vrijeme ugodio Bogu i svim pravim katolicima onaj biskup, koji bi u nekom mjestu imao da sagradi crkvu i osnuje kat. novine pa bi najprije novine podigao, a onda crkvu. Jedno i drugo nije svrha nego samo sredstvo, u širenju duhovnog kraljevstva Kristova, pa onome sredstvu, koje bolje odgovara svrsi neka se i prednost dade. A u današnje naše vrijeme teško da ima zgodnijeg sredstva za buđenje katoličke svijesti kod kojega naroda od dobre katoličke štampe, pa zato se za nju ne smije nikakva žrtva požaliti. I ne samo novčana nego i svaka druga žrtva trebala bi se najpripravnije podnositi, ako se tiče dobre štampe. — — — Tako mi je jedan stari seoski župnik, koji je sav svoj vijek na selu proveo, nedavno rekao: «Danas bi naši biskupi trebali misliti na odgoj dobrih kat. novinara kao i na odgoj kapelana ili katiheta. Najdarovitiji, najzdraviji i najpobožniji mladi svet, pa i kat. sveučilištarci, koji pokazuju volje i smisla za novinarsko zvanje trebali bi se poslati na biskupski trošak na daljnje študije, da nam uzmognu na dostojnu visinu podići novinstvo, a po njemu temeljito odgojiti kat. inteligenciju i narod. I za svaki slučaj morali bi naši biskupi imati u pripravi takvih novinara, jer novinstvo je danas dio pastve i to vrlo važan dio».

Tako je eto meni razlagao jedan priprosti seoski župnik, ma da je odgojen još u staroj školi i sav svoj vijek proživio daleko od utjecaja moderne kulture. No važnost i upliv štampe na mišljenje i odgoj čitavog naroda tako je danas velik i očit, da to mora uvidjeti i jednostavan prirodni razbor, samo ako ne zatvori silom oči pred zbiljom. Tko bi onda mogao i smio zamjeriti našim biskupima, ako bi svi bez razlike počeli smatrati brigu za kat. štampu kao svoju zvaničnu i svetu dužnost? Tko pozna naše prilike, morat će priznati, da će i većina svećenstva znati tek onda pravo ocijeniti kat. štampu i htjeti za nju raditi, kad ih na to potaknu primjer i savjesti njihovih biskupa.

Neka mi oproste presvijetla gg. biskupi, ako im se ovi moji reci budu možda primili kao neko propovijedanje ili podučavanje. To bi bila ne samo drskost od mene nego i naivnost, jer su ovo stvari poznate svakom katoliku, kamo li biskupu. Ja sam ipak smatrao potrebnim napisati ovo kao odgovor na napadaje s bezvjerske strane, na koje se, koliko je meni poznato, nije dosele nitko od katolika osvrnuo. Ne budu li pak naši biskupi mogli tako skoro po ovim načelima postupati, mi katolici vjerujemo, da će to biti samo radi temeljitih i opravdanih razloga, pa ćemo im i dalje iskazivati potpunu odanost i poštivanje. No u tom slučaju moramo se mi ostali tim čvršće prihvatiti posla, da što prije dođemo bar do kat. tjednika pa onda pomalo i do dnevnika. Budemo li se pak i dulje morali zadovoljiti samo s tjednikom, ne će to biti nikakva sramota nego zasluga, ako to bude sve, što svojim silama i sredstvima uzmognemo učiniti. Sjetimo se ona dva udovička novčića i pohvale Spasiteljeve u Evanđelju pa ćemo onda moći pouzdano iščekivati blagoslov Božji. Lako moguće, da od toga tjednika bude više blagoslova nego od dnevnika, do kojega bismo mogli doći možda tek načelnim popuštanjem. Što je moguće dobrim kat. tjednikom postići, najboljim nam je primjerom dalmatinski «Dan». Tako Bog može svojim blagoslovom učiniti, da i iz našeg gorušičnog zrna doskora poniknе stablo, pod kojim će odpočinuti i čijim će se plodovima preporoditi čitav hrv. narod. Nesebično nastojanje i požrtvovni rad i trud nas slabih, neznatnih i siromašnih može s vremenom ganuti i mogućnije i sposobnije, pa će nam se pridružiti u jednu nesavladivu armadu pod vrhovnim vodstvom namjesnika Kristova na Petrovoj stolici za potpuni preporod i spas hr. naroda.

*

A sad što prije na posao! Valja nam maći se samo s ove mrtve točke, izaći iz ovog «slijepog sokaka» — na svjetlo, u život, borbu, akciju. Sad se imade odlučiti, kojim će putem udariti hrv. katolici: putem Franceske ili Slovenije. Hoćemo li i dalje ograničiti sav svoj rad za narod na zdravičarske ili «limunadne» novinske članke i izbornu agitaciju ili se dati na «sitni», gospodarski i prosvjetni rad, kojim ćemo doista iskopati grob ali ne svom narodu i njegovim idealima, nego liberalstvu i svim dušmanima hrv. naroda i kat. stvari.

Ne zaboravimo na molitvu! Molimo puno i za javni naš rad i za javne narodne potrebe. Stavimo sve uzdanje u pomoć Božju i onda s uvjerenjem da vršimo sveto i za vječnost zaslužno djelo radi Boga i pobjede Kristova kraljevstva u hrv. narodu, bacimo se na ustrajan i neumoran rad za vjerski socijalni preporod hrv. naroda, za njegovo ekonomsko blagostanje, za pravu kršćansku prosvjetu. Tim putem ćemo najlakše dospjeti i do političke slobode i narodnog ujedinjenja, pa mnogo i mnogo učiniti i za vječno spasenje našeg naroda. Deus faxit!

DODATAK.

Dr. Cenkić na obranu svepravaša.

Causa mala patrocinio fit pejor.

Kad sam ja već posljednja poglavlja ove radnje pisao, počela je u «Hrvatskoj» izlaziti radnja dra. Cenkića: «*Lajicizam nije baza pravaškom programu*». Kako sam dr. C. u uvodu razlaže, napisao je on tu raspravu ili, kako on veli, «crkveno-političko razmatranje» na ustuk «poruci» uredništva «Hrv. Straže» na koricama 1. ovogod. broja, gdje uredništvo piše, da sadašnja stranka prava «ovakva kakva je, ne zaslužuje povjerenja» kat. svećenstva i svjesnih katolika. Ovi «moraju prisiliti stranku prava, da radi po kat. načelima, dosljedno da i u program uvrsti ta načela ili moraju obračunati s njome».

S ovim nazorima ur. «Hrv. Straže» ne slaže se dr. C. On u svojem «razmatranju» dokazuje, da «lajcizam» pod nipošto nije «baza» pravaškom programu, što više, da je u sadašnjem svepravaškom «stanovištu u vjerskim i kulturnim pitanjima implicite» sadržan kat. program frankofurtimaša. Dr. C. je s time za sada posve zadovoljan. Dalje mora biti «briga nas svećenika, da stranka prava «data occasione» za zbilja i explicite pokaže svoj katolicizam». Odlučno osuđuje («Daleko od nas . . .») dr. C., zahtjev, da obračunamo s ovakvom strankom prava. I on sam priznaje, da sadašnja stranka prava ne radi «strogo» po kat. načelima, da kod nje ne može više govora biti o kakvom «kršćan-socijalnom radu». On nas što više uvjerava, da «stranka prava tako dugo ne bude u svem radila «strogo» po katoličkim načelima, dok ne bude kler i lajikat prožet tim načelima i dok ne bude vrijeme doneslo imperativnu nuždu kršćansko-socijalnog rada». — Zato se on i ne slaže sa zahtjevom «Hrv. Straže», da bismo mi hrv. katolici morali već sada «prisiliti stranku prava, da radi po kat. načelima . . . » Mjesto toga zahtjeva on je za ovakvu proceduru: «Treba najprije odgojiti kler i lajike u tom pravcu; onda ih rekrutirati u stranku prava, pa da vidiš stranku prava na mezevu». Nakon toga upušta se dr. C. kroz nekih dvadesetak brojeva «Hrvatske» u dugačko «razmatranje» o lajicizmu, socijalizmu, ateizmu, liberalizmu, i t. d., dok napokon konca završi sa

svojim zahtjevom, da se odnošaj države spram crkve ili još bolje vjere ima urediti na bazi «naravske religije».

Ma da sam već iscrpio i vrijeme i prostor određen za ovu moju radnju, ipak držim od najveće potrebe i koristi osvrnuti se što prije i koliko mi bude moguće što kraće bar na najvažnije tvrdnje dra. C.

Koješta je mutno i nejasno u tome «razmatranju» dra C. Tako n. pr. u 172. br.: «Dajte društvu Boga i nuto socijalne, moderne struje imadu u svem gotovo pravo». — Koješta je preteško za publiku «Hrvatske» kao «razmatranje» o «elementu pozitivnom i elementu negativnom u ljudskom razumu» (168.) što bar 90% čitatelja «Hrvatske» nije moglo shvatiti. Koliko će pak čitatelja «Hrvatske» razumjeti ovu sentémen dra. C.: «Po liberalizmu je sloboda apsolutni ideal mjesto esencijalni relativ druge stvari, a ne same sebe»? (Br. 177.) . . .

Mnogo je veća pogrješka, koju je dr. C. počinio baš tamo, gdje ne bi nitko od njega očekivao — na crkveno-pravnom polju. U br. 178. cituje naime dr. C. ove riječi Lava XIII.: «Crkva katolička ne osuđuje one vladare, koji toleriraju ili bolje daju mjesta različnim vjeroispoviestima u namjeri, da koje dobro pospješe ili zlo zapriječe (Cfr. Enc. Leon XIII. «Immaculata Dei».)» Nato nadovezuje: «Te riječi umnog pape ustanovljuju hipotezu u današnjem aktuelnom «stanju svieta». Ako shvatimo izraz «ustanovljuju» u običnom značenju: osnivati, utvrditi, ili, kako čitamo u Iveković-Brozovu «Rječniku»: «učiniti da bude stanovno, stalno, festsetzen, firmare, confirmare, stabilire», onda se dr. C. posve nekorektno i krivo izrazio. Lav XIII. samo veli, da Crkva «ne osuđuje» hipotezu u državama, gdje je ta nužna, da «koje dobro pospješi ili zlo zapriječi». Crkva hipotezu samo «ne osuđuje» i ništa više, dok tezu baš «ustanovljuje» i traži «u današnjem aktuelnom stanju svijeta», gdjegod je to samo moguće, kako smo već prije vidjeli iz citovanih riječi istoga Lava XIII.

No pogledajmo samo ono, što je u izravnoj svezi s ovom mojom radnjom i što je glavni sadržaj razmatranja dra. C.

a) Je li lajicizam baza svepravaškog programa?

«Lajicizam nije baza pravaškom programu» odgovara dr. C. Što je dru. C. «lajicizam«? On je poprimio od Franceza taj izraz mjesto liberalizma, koji je kod nas i drugdje više u običaju. Dru.

C. lajicizam znači antipod «klerikalizmu» t. j. «negaciju kršćanstva». Lajicizam «čini apstrakciju od religijoznih i filozofskih osvjedočenja... odriče se svakog pojma božjega prava u politici... ide za tim, da budu čovjek pojedinac, društvo — država tuđi svakoj religijoznoj afirmaciji u principu, a u praksi svakom religijskom vršenju». Lajicizam napokon «u sebi uključuje apsolutnu indifeerntnost medu religijom i ireligijom; on ne rastavlja samo državu od crkve; on rastavlja društvo, državu, pojedinca od svake ideje religijozne». («Hrvatska» 169.) Taj lajicizam, kako dr. C. na istom mjestu piše — «proglašuje vjeru privatnom» stvari pojedinaca, a savjest slobodnom pa traži «lajičku školu, gdje se ne podučava nikakva vjera», «lajički moral bez Boga», «bolnice bez redovnica i zadnje utjehe» i t. d. O tom lajicizmu i njegovim posljedicama na svim područjima narodnog života govori dr. C. zapravo kroz čitavu radnju, pa zaključuje na koncu, da on nužno «vodi do narodne dekadencije i do narodnjeg samoubivstva, a onda završuje svoju radnju ovim riječima: «Zar onda može ujedinjena stranka prava simpatizirati u svom crkveno-političkom; u svom kulturno-socijalnom radu sa lajicizatorima. Ne i sto puta ne. Za to nije i ne može da bude lajicizam baza pravaškom programu. Ta baza može da bude jedino naravska religija u prvom redu. No o tom drugi puta». (Br. 182.)

I u tom retorskom pitanju u toj jednoj jedinoj izreci, s kojom počinje ovo citovano mjesto nalazi se sav dokaz, da «lajicizam nije baza pravaškom programu»!... Ako ništa drugo, a ono naslov te rasprave baš ni malo ne odgovara sadržaju. No ja razumijem dra. C. On je onda smatrao potrebnim nešto reći za ispriku i opravdanje svoje svepravaške stranke, pa kad je vidio, da je ne može obraniti od onoga, što joj se spočitava pomogao je poznatom doskočicom, koja se u logici zove „ἑτέρου ζήτησις". Tko je u svoj Hrvatskoj ili ma gdje na svijetu obijedio svepravaše s ovakog liberalizma ili lajicizma, kako ga riše dr. C.?... Čemu onda čitav jedan mjesec dana pomoću tolikih auktora i takvog učenjačkog aparata braniti svepravaše od tog «krimena», s kojega svepravaše nitko živ nije okrivio? Zar to ne znači, što Nijemci vele: provaljivati otvorena vrata?...

Ako dr. C. baš pod svu silu želi svoju svepravašku braću braniti, a nije mogao iz svega pisanja «Straže» razabrati, što su skrivili, onda ću mu još jednom što kraće i što razgovjetnije sada reći. Gosp. dre, nitko od hrv. katolika nije dosele ustvrdio, da je

lajicizam baza sadašnjeg pravaškog programa, nego mi tvrdimo, da je lajicizam posve logična i nužna konzekvencija sadašnje bezvjerske baze svepravaškog programa. Svepravaši su naime — da se malo slikovito izrazim — svoju bazu pomakli s vrhunca pećine kat. načela, na kojemu su stajali kršć. socijali i frankofurtimaši, dolje niz strminu. Istina nijesu se još spustili na dno potpunog i očitog liberalizma ili lajicizma, nego su se ustavili na po puta, po prilici na sredini te strme pećine i prihvatili se za nju rukama, nogama i zubima pa viču, da oni ne će ni gore ni dolje. No to je neodrživa situacija. U takvom položaju dugo lebdjeti nije moguće. Mogu se naši svepravaši upeti, da im sve žile popucaju, ali napokon valjat će im ili uspeti se gore na sigurnu, čvrstu bazu, ili, kad si izgrebu ruke i noge, pa možda i zube polome, sjurvat će se izmučeni u ponor, pasti će na — bazu potpunog lajicizma. I u duševnom životu naime vlada zakon teže, kako smo to promotrili, govoreći o posljedicama istočnog grijeha. Jedno je samo moralno tijelo izuzeto od toga zakona, a to je pećina Petrova. Na njoj se može jedinoj čvrsto stajati i to samo uz nju. Crkva je kat. gore na njoj utemeljena i zato je neoboriva. Isto tako će i svaka druga nauka, svaki drugi program biti stalan, neoboriv i blagoslovan, samo ako mu baza bude u kat. Crkvi na pećini Petrovoj.

Lajicizam dakle nije baza nego posljedica baze ili, ako je koga volja, lajicizam nije explicite u svepr. programu sadržan ali implicite jest. — Ako je naime naravna dužnost države pa onda i svake valjane politike — kako i sam dr. C. tvrdi — da priznaje, ispovijeda, brani i radi za vjeru (kakvu, to sad puštam na stranu), onda — oho! što će tu još izaći?! No ded da logično dalje idemo, pa ma morali i sebe pobijati, a dru. C. zapravo dati. Dakle, ako politika mora biti vjerska, a ne će da bude i isključuje vjeru iz svoga programa, onda je ona i protuvjerska, onda je ona u većoj ili manjoj mjeri baš i — lajička. Imat će dakle ipak dr. C. razloga, ako brani svepravaše od lajicizma i ima posve pravo, jer do toga mora čovjek posve logično doći na temelju samog svepravaškog programa. Dakle g. dre, svečano opozivljem, da je vaša obrana svepravaša od lajicizma ἑτέρου ζήτησις, jer vi ste lajicizam posve logično u svezu doveli sa svepr. programom. «Tko nije sa mnom, protiv mene je». Ako polit. mora biti s vjerom a ne će da bude, onda je protiv vjere, onda je — lajička. Dakle g. dre, ja sada izričito tvrdim, što još nije ni jedan hrv. katolik javno ustvrdio, a to je, da je i protuvjerstvo ili lajicizam logično

i nužno baza svepr. programa bar implicite, doklegod mu je baza bezvjerstvo explicite. A vi izvolite to pobiti, ako držite mogućim ili bar pobijati, ako držite zahvalnim. Ne zaboravite samo, da ćete u tom slučaju nastaviti rabotu poznate vaše «simpatije» preč. g. Korenića, koji je u svoje vrijeme također uvjeravao hrv. katolike, da je «Obzor» — «dosta katolički» list. Dokazivati sve se može, jer je već bilo ljudi, koji su ozbiljno dokazivali, da dvaput dva ne mora biti četiri pa i druge slične besmislice. I sami spominjete, da ih ima i danas toliko, koji napadaju na prve formalne principe ljudskog mišljenja, pa onda ne biste Vi bili nikakvo čudo ni original, da počnete dokazivati, da je u sadašnjem svepravaškom program «implicite» sadržan i najkatoličkiji program. To dokazivati možete doista uvijek, ali dokazati takvim dokazivanjem možete samo ono, što je biskup Mahnić ustvrdio, da je naime — «obzoraštvo prešlo u krv hrvatstva».

b) Hoćemo li čekati s katoličkom strankom, dok se svi ne osvijestimo?

Kako smo čuli, dr. C. nam poručuje, da «stranka prava tako dugo ne bude radila «strogo» po katoličkim načelima, dok ne bude kler i lajikat prožet tim načelima i dok ne bude vrieme donesło imperativnu nuždu kršćanskog socijalnog rada». — Da nam bolje dokaže, da sada nipošto nije još došao čas, da stranka prava radi «strogo» po kat. načelima, pita on «Stražu»: «Koliko je kod nas svećenika upućeno u socijalnu misiju i socijalni rad Crkve? — koliko je kod nas *sviestnih* katolika?» Što dakle da činimo? Evo recepta: «Treba najprije odgojiti kler i lajke u tom pravcu, onda ih rekrutirati u stranku prava, pa da vidiš stranku prava na mezevu.»

Dr. C. dakle ne da ni govoriti o kakvoj novoj «strogo» kat. stranci. On je posve zadovoljan sa sadašnjom strankom prava kako za sadašnjost, tako i za budućnost. On nadalje priznaje, da ta stranka prava niti sada radi po kat. načelima niti «bude radila» doklegod ne bude i kler i lajikat posve prožet kt. načelima. Sada nas je tako malo «prožetih» i svećenika i lajika, da nas dr. C. pita ironično : «Koliko vas je?...» Zato ne preostaje drugo već «odgajati» i kler i lajike, pa ih «rekrutirati u stranku prava»...

Što ćemo na ovo «razmatranje» dra. C.? Na žalost moramo mu u mnogom zapravo dati. Slabo je i svećenstva i inteligentnog lajikata, a pogotovo slabo naroda svjesnog i upućenog u kat. načela, a još manje «prožetog» tim načelima. U tome se posve slažem s drom C. kao i u tom, da tome treba što prije kraj učiniti pa uspavanu kat. svijest u čitavom hrv. narodu kat. vjere što prije probuditi i rasplamtjeti u vatru oduševljenja za vječna i sveta Kristova načela, a kad nam narod ta sveta vatra raspali i «prožme» onda nam eto brzo i katoličke a i slobodne Hrvatske. Na to osvješćivanje valja nam što prije, jer iz ovoga sna može nam se narod probuditi na život, rad i pobjedu, no može i vjerska svijest ne samo posve usnuti ili zadrijemati, nego i posve zahiriti, izumrijeti i mjesto nje uvući se u narodnu dušu pravo bezvjerstvo i potpuni lajicizam kao u Franceskoj.

Ali kako tu svijest probuditi? Kako svećenike najlakše i najbrže uputiti «u socijalnu misiju i socijalni rad Crkve?» Kako osvijestiti sve katolike što prije i što dublje prožeti ih kat. načelima, dok ih nijesu liberalci proželi potpunim vjerskim indiferentizmom i predobili za svoje načelo, da je vjera privatna stvar?...

To nam dr. C. nigdje ne kaže, samo se iz njegova razmatranja jasno vidi, da se to kat. politikom ne može i ne smije učiniti. Politika s kat. načelima ni kod dra. C. nema nikakva posla. Najviše je što se po njegovu pisanju može od politike koje stranke očekivati, da «data occasione za zbilja i explicite pokaže svoj katolicizam». I za dra. C. dakle kao i za sve naše starije pravaše ima politika više nekakvu statističku — osobito izbornu — i manifestacijonu ili reprezentativnu svrhu nego praktičnu, agitacijonu. Pisanje dr. C. ukravo krasno prikazuje bit i najglavnije posljedice one drevne «horvatske», zdravičarske, deklamatorne i izborne politike. Ta politika ne upućuje, ne osvješćuje, ne prožima svojih pristaša; ona samo «data occasione» pokazuje, manifestira, deklamira i t. d. Hoćemo li koga «osviestiti» i «uputiti», onda tražimo sredstva, gdjegod nas volja, samo ne u politici. Najprije treba negdje i nekako — gdje i kako, to valjda ni jedan pravaš ne zna — «odgojiti» i kler i lajike, a onda ih u stranku samo «rekrutirati» pa da vidiš...

Ja dajem dru. C. i u ovom njegovu mišljenju pravo, jer sam i sam uvjeren, da ova sadašnja naša pravaška pol. nije kadra te

gigantske zadaće preuzeti i izvesti. Ali što njemu i nikome ne dam zapravo, to je, da bi se ovaj «odgoj», ovo «upućivanje», ovo «osvješćivanje» hrv. naroda moglo provesti bez politike, bez kat. politike. Politika što više u tom poslu ima i mora da obavi ili bar rukovodi i ravna glavni posao. Se su nepolitičke organizacije, ako ne budu poslužile za osvojenje javnog života, za Krista i Crkvu mrtvi kapital za katolike. I najljepše nepolitičke organizacije i druge institucije, ako su indiferentne za vjerski ili bezvjerski karakter javnog života, ako u tom pravcu ne djeluju bar odgojno, indiferentne su i za kat. stvar, mogu što više i protiv nje poslužiti dušmanima vjere. Kat. politika u plemenitom i svetom značenju svome kao nastojanje, rad i borba, da se cijeli život jednoga naroda ili države uredi u skladu i duhu vječnih istina i zakona jedina je kadra dati značenje i smisao čitavom javnom našem radu, jedina je kadra obaviti onaj posao, koji dr. C. izbacuje iz stranke prava i upravlja na nepoznatu adresu. Ta nepoznata adresa, koja bi imala i mogla probuditi kat. «svijest» i kod klera i kod lajikata i kod cijelog našeg naroda jest i može biti samo kat. politika dotično kat. stranka. Ta javna kat. svijest naime, taj smisao, to zahtjevanje, taj rad i borba za prava kat. Crkve u javnom životu naroda, u većini katoličkoga zove se po svemu svijetu samo kat. politikom. Isto tako vodi se ta borba, ravna se taj rad po svem svijetu po organizacijama, koje se zovu kat. strankama — ili dok se formalno takvom ne proglase — kat. strujama. I kad dr. C. i njegovi svepravaški drugovi taj posao i tu zadaću od sebe odbijaju, sile nas hrvatske katolike, da mi što prije takvu organizaciju, takvu stranku sami stvorimo. Dakle baš to, što dr. C. ističe kao zapreku, da se stranka prava proglasi kat. strankom sili nas hrv. katolike najviše, da si stvorimo kat. stranku. Baš radi pomanjkanja dostatne kat. svijesti kod hrv. katolika mi tražimo kat. polit. stranku. Za nas naime polit. stranka nije nikakva stvar za paradu nego organizacija — i to najprikladnija za rad, za probuđenje i osvješćenje. Ili dr. C. znade za koje drugo prikladnije sredstvo za tu svrhu? Što nam može prije katolički osvijestiti narod od kat. stranke, kojoj je glavna točka programa, glavna zadaća svega rada, zadnji cilj svih nastojanja: novinstvom, skupštinama, društvima i svim drugim sredstvima, koja stoje na dispoziciju jednoj dobroj i agilnoj modernoj polit. stranci svoje pristaše i cijeli narod uputiti u socijalnu misiju i socijalni rad Crkve, osvjestititi ih i oduševiti za

kat. načela ujediniti ih u nepobjedivu četu junačkih bojovnika i neumornih radnika za «strogo» kat. načela.

Ne vjeruju li dr. C. i njegovi prijatelji meni, da ovakvu kat. svijest možemo i moramo u prvom redu iščekivati od kat. stranke, njezina novinstva i ostalog rada, neka ispituju malo, otkuda nama u Hrvatskoj i ovo kat. svijesti, što je imamo! Neka se sjete stanja kat. svijesti prije «Hrvatstva» i kršć. socijalne stranke! ... Što imamo svijesti i kod klera i kod lajikata i kod naroda moramo u najvećoj mjeri pripisati nastojanju naše prve, ako i slabe polit. organizacije i njezinih glasila. A kako je s katoličkim, tako je i s liberalnim načelima. Tko je kod nas osvojio inteligenciju pa negdje već i puk, za bezvjerstvo, liberalizam ili potpuni lajicizam? Tko je najviše hrv. katolika otudio svetoj i djedovskoj im vjeri? Zar nije «napredna», «socijalistička», «seljačka» i druge političke liberalne stranke, njihovo novinstvo, skupštine i ostala sredstva, s kojima raspolaže svaka uređena polit. stranka? Politika je danas vladarica javnog mnijenja, zato je ona i najjače sredstvo za očuvanje i ojačanje vjere ili bezvjerja u ma kojem narodu. Protjerati u današnje vrijeme kat. ideju iz polit. života jednog kat. naroda znači protjerati je iz javnog mnijenja, iz cijelog javnog života, znači dakle odsuditi jedan kat. narod na otpad od vjere na bezvjerje i lajicizam.

Do ovoga zaključka napose s obzirom na naše hrv. prilike mogao je dr. C. i bez velikog mudrovanja doći, samo da je pogledao malo oko sebe. Tko će moći poreći ono, što sam već spomenuo u ovoj radnji, da se kod nas naime skoro bez iznimke i puk i inteligencija ili zanima za politiku, ili uopće ne zanima ni za koju struku javnog života? Ako dakle pomoću poltike ne budemo odgojili i našu inteligenciju i puk za kat. načela, onda nam drugog sredstva u javnom životu uopće nema. Zato ako je dru. C. ili ma kome do toga stalo, da se hrv. kat. kler i lajikat što prije uputi u katol. načela, što većma za katol. stvar predobije, što bolje kat. idejom prožme, onda nema zgodnijega, nema lakšega, nema uspješnijega, a ja kažem odlučno i nema drugog sredstva do «strogo» kat. polit. organizacije, isto takvih polit. novina, sastanaka i t. d. Ja ponavljam ovdje i ono, što sam već prije natuknuo, biva da ni nepolitički socijalni rad u kojem gledam najsigurnije jamstvo i najuspješnije sredstvo za naš polit. i vjerski uspjeh i napredak, nikad ne će kod nas naći onakav odziv, bez kakvog nam nema spasa, ako se ne osloni bar neispravno na

politiku. Tko samo malo pozna naše prilike iz bližega, mora doći do toga zaključka. — Što onda znači prognati kat. načela iz naše politike? Posve je jasno, da je to kod nas isto što i prognati ta načela s nepolitičkog socijalnog područja javnog rada, lišiti naš javni život kat. karaktera i oduzeti svaku nadu i mogućnost, da mu taj karakter opet utisnemo. — Radi svega toga će za prijedlog dra. C. biti samo dušmani kat. stvari, a protiv njega svaki hrv. katolik, koji ne želi, da mu domovina dočeka sudbinu jedne Franceske, Portugala i drugih domena framasonstva i — lajicizma.

Najčudnovatije je svakako, da ovakav argumenat protiv kat. stranke iznose pravaši. — Jerbo nemamo dosta «svjesnih» katolika, zato nam ne treba kat. stranka! Pa kad bismo mi dočekali pravašku stranku, da je tako argumentirao dr. A. Starčević i ostali njeni osnivači? Zar niju oni baš zato i osnovali pravašku stranku, da po njoj stvore svjesne pravaše? Zar nijesu tako radili i naprednjaci? Kad su oni počeli svoje destruktivne pokretaške ideje širiti i braniti, zar nije sva hrv. javnost ustala na njih? A da su oni poput dra. C. uzdahnuli: nemamo još dosta «sviestnih» naprednjaka, ne možemo našu stranku osnovati — bi li osvojili skoro svu našu inteligenciju, kako su i osvojili? ... Gdje su bili braći Radićima «sviestni» seljaci, kad su oni svoju seljačku stranku osnivali? Svi su ti počeli sa šakom «sviestnih» pristaša te ustrajnim radom i junačkom borbom pomoću svoje političke stranke osvojili cijelu vojsku za svoje ideje. I što vrijedi za sve liberalce i indiferentiste, za nas katolike ne smije vrijediti! Jer mi još nemamo veliki broj «sviestnih» pristaša, ne smijemo ni misliti na kat. stranku, nego nam valja mirno čekati, dok nam ih ne odgoji — tko i kako, to ne zna ni dr. C.... Pa da se tu čovjek ne sjeti riječi Spasiteljevih: «Sinovi ovoga vijeka razboritiji su od sinova svijetla» ...

Neka mi dr. C. i njegovi sumišljenici oproste još jednu opasku. Njegov naime istup i njegovo razlaganje otkriva nam bolje nego što bi itko drugi mogao, kakih je sve bilo «furtimaša» među nama. Dr. C. je naime bio poznati i priznati furtimaš od početka kat. pokreta; isto tako član kršć. socijalne stranke, a kasnije frankofurtimaške (ovoj je što više i program baš on sastavio). Jamačno ni on ne će moći poreći, da je u ono vrijeme, kad je počeo kat. pokret i osnovana kršć. socijalna stranka bilo manje «upućenih» i «sviestnih» svećenika i lajika u Hrvatskoj nego danas. I gle čuda! Onda, kad je «sviestnih» katolika bilo mnogo manje nego danas,, nije dra. C. to nipošto smetalo, da bude srcem i dušom za kat. stranku, a danas, kad nas je već daleko više «sviestnih» katolika, najjači mu je argument protiv katol. stranke, što nas je — tako malo! ...

Kad vuk hoće da poždere janje, on će već naći razloga, pa ma bilo i to, što mu vodu muti stojeći u rijeci — ispod njega ...

c) „Zahtjev" dra Cenkića.

U poglavlju o «Državnoj vjeri» ili kako neki vele državnoj crkvi — dakako u dobrom značenju — razvio sam opće pravne i političke razloge za kat. državnu vjeru u hrv. ujedinjenom narodu i slob. hrv. državi. Nijesam se puno ni bavio teološkim razlogom, koji veli, da je i društvo čovječje, a ne samo pojedinac od Boga, da je dakle i društvo dužno Bogu poslušnost i poštovanje iskazivati, biva da je svako društvo kao i svaki pojedinac, a napose država dužna pravu vjeru i božanski nauk Kristov prihvatiti i priznavati, Crkvu njegovu podupirati te svoje zakonodavstvo i djelovanje u sklad s vječnim propisima njezinim dovesti. T oje nauk kat. Crkve o kat. državi i njezinim dužnostima prama Bogu i prama vjeri. Ja se dakle s tom stvari kao posve naravnom i razumljivom za svakog pravog katolika nijesam s bogoslovskog stajališta bavio, nego više s političkoga, jer samo tu se kod nas čulo dosele raznih prigovora protiv katoličkog zahtjeva, pa su se i naši liberalci samo za te političke razloge skrivali. Kad sam ja to poglavlje već bio dovršio, počeo je dr. C. o istom pitanju u svom «crkveno-političkom razmatranju» raspravljati. Nije se kod toga baš mnogo zadržavao, već je odmah iznio konkretan svoj «zahtjev» i osnovu, po kojoj bi se imao urediti odnošaj Crkve spram države. Crkv. auktorite ni ne spominje osim onoga citata iz enciklike Lava XIII., koji je htio prikazati kao auktoritativno i općenito «ustanovljenje hipoteze u današnjem aktuelnom stanju svijeta». Sve drugo su njegovi nazori, ali takvi, da ih je vrijedno što prije, ma i najkraće prikazati u pravom kat. svjetlu.

Evo ponajprije, kakav odnošaj izmed Crkve i države traži dr. C. u ime svoje i u ime svojih «katolika pravaša oko «Hrvatske: «Da sam ja država, priznao bih, ispovijedao bih, tražio bih

esencijalne principe naravske religije». (Broj 179.) — «Mi katolici pravaši tražimo iznajprije pravo čovjeka na društveno vršenje naravne religije; za tim tražimo, da država prizna, e je dužna pripoznati, poštovati i ispovijedati esencijalne principe naravske religije. Država dakle mora da imade... neki minimum bitnih dogma, koji se bazira na načelima ljudske naravi i pozitivne znanosti. Neutralnost države, njezin liberalizam imade dakle granica i te granice određuje pozitivna znanost, činjenica ili dobro shvaćen pozitivizam... Polje naravnog prava je po tom jedino, na kom mogu katolici i moderno družtvo naći kontakta».

Dru. C. dakle i njegovim «katoličkim pravašima» nije ni na kraj pameti tražiti od slobodne i ujedinjene, a valjda ni od sadašnje razdrobljene hrvatske države i njezina predstavništva katoličku državnu vjeru. U čitavom njegovu «razmatranju» nema ni riječi o tome, da bi se to i moglo tražiti, a kamo li moralo. Dr. C. sa svojim katoličkim pravašima posve je zadovoljan, s državom, koja će «priznavati, ispoviedati i poštovati samo esencijalne principe naravske religije». Dru.C. je to valjda strašno mnogo i pomisliti, da bi država priznavala i ispovijedala čitav nauk Kristov, potpunu katoličku vjeru; on se zadovoljava kod države i s «minimumom bitnih dogma», koje će odrediti «pozitivna znanost, činjenica ili dobro shvaćen pozitivizam».

Ovakovo rješenje tog prevažnog pitanja činimu se ne samo najboljim, nego i jedinim mogućim. «Polje naravnog prava, je po tom jedino na kom mogu katolici i moderno društvo naći kontakta».

Što će morati na ove zahtjeve dra. C. reći pravi katolici, bili pravaši ili ne bili? Prva misao, koja se mora svakome nametnuti, ako se samo malo zamisli u taj zahtjev dra. C., i njegovih «katoličkih pravaša», jest, da je «baza» dr. C., na kojoj on hoće da uredi odnošaj izmed Crkve i države upravo tako pouzdano solidna i precizna, kao i «baza» vjersko kulturnog stajališta svepravaša. Dr. C. uzima za tu bazu «naravsku religiju». No što ova ima da sadržaje? Tko će to odrediti? Dr. C. odgovara: «Pozitivna znanost, činjenica ili dobro shvaćen pozitivizam». Dobro; ali što ćemo priznati pozitivnom znanošću, činjenicom ili dobro shvaćenim pozitivizmom? Nama je katolicima nešto posve drugo pozitivna znanost i činjenica, a većini «modernog družtva» opet sasvim drugo. Zar nije skoro čitav «dobro shvaćen pozitivizam» toga «modernog družtva» nama ne samo nedokazana hipoteza

nego i očita neistina i zabluda? Koji je forum kompetentan odrediti, što je «pozitivna» znanost, što «dobro shvaćen» pozitivizam?...

Dr. C. prati dosta pazljivo pisanje naših naprednjaka. Ako je toliko pažnje posvetio i «radićevcima», onda ga molim, da si predoči samo one zanimive slike, što ih te dvije naše liberalne stranke izradiše o — kršćanstvu. I naprednjaci i radićevci neumorno dokazuju, da su i oni kršćani i to «pravi» kršćani, a ne kao mi klerikalci, koji pogazismo glavnu zapovijed Kristovu o ljubavi i t. d. Zna li dr. C. što je još ostalo od Kristova nauka u tome kršćanstvu?... A zašto ja to spominjem? — Hoću da reknem dru. C. i svakom hrv. katoliku, da ni samo kršćanstvo, riječ Kristova ili evandelje ne daje čvrstu podlogu za izgladenje opreka izmed nas katolika i «modernog društva» ili liberalaca. I samo evandelje znadu liberalci izopačiti i prikazati kao svoju apologiju, a Krista kao naprednjaka, socijaldemokratu i t. d. Što će onda izraditi od naravske religije?... Tko će odsjeći granice, odrediti «esencijalne principe» i bitne dogme te religije?... Pa ma tko to učinio, zar će ih naše «moderno društvo» htjeti priznati? Društvo, kojemu je glavna, bitna pa zapravo i jedina dogma — relativnost i evolucija svega. Danas neka prihvati ma kakve «bitne dogme» — sjutra će ih već nogama gaziti i po prahu povlačiti...

Sve je prije moguće nego s «modernim družtvom» na toj bazi «naravske religije» urediti ma kakvo pitanje, a pogotovo odnošaj izmed države i Crkve. Lako je moguće, da to društvo i njegovi državnici rado prihvate ovu bazu za pregovore s katolicima, ali onda će brzo imati katolici zgode da razrogače oči i zadive se od čuda, kad ugledaju, što su ti «moderni» spremni da da priznadu za «esencijalne» principe naravske «religije»» i «pozitivnu znanost».

Dr. C. je sa svojom «naravnom religijom počinio istu pogrješku kao i njegovi svepravaši s «poštivanjem svačijeg vjerskog osvjedočenja». Zaboravio je naime, da izmed istine i laži nema sporazuma ni «kontakta». Čim se progovori o «religiji», katolici si mogu samo jedan pojam stvoriti, od kojega ne mogu ništa oduzeti niti mu štogod dodati. Što pak «moderni» pod tom riječi misle i što sve mogu da misle, to nije nitko kadar opisati. Ne znam, bi li ih se med onima, koji uopće o tome nešto misle, našlo deset iste misli i «uvjerenja».

Ako je «zahtjev» dra. C. s naravnoga stajališta pred sudom zdravoga razuma i faktičnih «činjenica u današnjem aktuelnom stanju svijeta» posve nepouzdana, nesolidna i labilna baza za uređenje odnošaja između države i Crkve, to je ta baza s gledišta našeg hrvatskog domaćeg «današnjeg aktualnog stanja» gotovo — *izdajstvo kat. stvari*. Mi smo naime već čuli, da je u Hrvatskoj konkordat državni zakon, a po njemu se obvezuje državna vlast «u cijeloj državi braniti i štititi kat. vjeru sa svim pravima i povlasticama, koje joj pripadaju po uredbi Božjoj i po crkvenim zakonima», priznaje dakle kat. vjeru za državnu u onom smislu, u kojem mi katolici to i tražimo. I u «takvom aktualnom stanju» ide jedan katolik, jedan svećenik, nekadašnji odlični «furtimaš» i «kršć. socijal» zahtijevati od države za bazu uređenja odnošaja prama crkvi mjesto sadašnje kat. religije, neku mutnu, neodređenu i nestalnu «naravnu vjeru», kojoj će «minimum bitnih dogma» i «esencijalne principe» odrediti tekar neki «dobro shvaćen pozitivizam» ... Što još može biti kod katolika izdajstvo počinjeno na pravima i interesima svoje vjere, ako nije ovaj «zahtjev» dra. C., što ga on iznosi u ime svoje i u ime «kat. pravaša»? .... I mi hrv. katolici da mirno iščekivamo, kako će se ti «kat. pravaši» samo kad ustreba («data occasione») pokazati na «mezevu»?! ...

Tko ima uši da čuje, taj će znati, što mu je držati o sjegurnosti i zaštićenosti kat. interesa i prava u sadašnjoj svepravaškoj stranci, pa je o tome suvišno riječi trošiti nakon svega, što smo već dosele od njih čuli. Ipak bih ja rado ovdje još sjetio te «kat. pravaše», da je velika neopreznost ovako se titrati s povlasticama i pravima kat. Crkve, koja su u našem narodu starija i s daleko više jamstva utvrđena nego naše državno pravo. Prije je naime postalo katoličtvo hrv. državnom vjerom po raznim državicama i pokrajinama hrv. naroda, nego što su se ti razni hrv. krajevi ujedinili u jednu samostalnu državu pod jednim narodnim kraljem. Po Papi je to drž. pravo i dobilo prvu međunarodnu sankciju u krunisanju Tomislavovu. Ima li dakle kakvu vrijednost naše historičko državno pravo, ima još i više crkveno, jer je prije dobilo priznanje i jer ima više potvrda i zavjernica nego sva naša druga polit. prava. Potkapati zato i ignorovati vjerska prava hrv. katolika znači ujedno potkapati ugled i svetost i političkih prava, znači slabiti i umanjivati vrijednost i snagu prava uopće ...

Prama tome «razmatranje» dra. C. ne samo da nije — u dobrom značenju — «crkveno», nego niti «političko», ma da ga je on s obim tim atributima okitio. Ali ima još jedan razlog i po mome mišljenju puno zamašniji, s kojega moram ovom razmatranju dra. C. poreći svaku političku vrijednost. Tko naime samo nešto poznaje politički život i njegove zakone, znat će, kako je teško na tome području koje novo pravo ili povlasticu osvojiti. I stranke, koje su u saboru u većini i na vladi moraju imati stotinu obzira kod provadanja svoga programa. Valja im računati sa svim drugim strankama, programima, pravima, interesima i t. d. Manjini je dakako još teže štogod steći ili baš i očuvati. A s čime još najviše moraju računati i vlade i većine i sve stranke? S vikom i galamom protivnika! ... Koliko puta je koja liberalna vlada n. pr. u Beču htjela kakav liberalni zakon da progura, ali katolici su podigli takvu viku, tolike proteste u štampi, u skupštinama, s potpisima katolika čitave monarkije, da su se gg. liliberali pobojali, ako potjeraju mak na konac, e bi mogli većinu mandata izgubiti pa — dušu u se i pregori želju ljutu!

«A što će klerikalci na to»? — to je danas najhladniji «tuš» i za najusijanije liberalne glave u svim kat. narodima, gdje vjera nije posvema ubijena u duši narodnoj. Zar nije baš vika hrv. klerikalaca najviše potiskala u kut naše bojovne naprednjake i prisilila ih, da se na samo za neko vrijeme malo pritaje? ... Doista koliko mi budemo znali cijeniti, isticati i braniti svoja kat. prava, toliko će ih i drugi priznavati i poštivati. Pa niti toliko. Za dobre političare naime vrijedi isto pravilo kao i za lovce, koji vele: hoćeš li zeca u bijegu da pogodiš, pucaj par koračaja pred njega. Tako je i s politikom. Tko tu hoće nešto da izvojšti, mora da više traži, nego što misli da dobije. Viču i traže liberalci, moramo i mi da vičemo i tražimo. Dođemo li na vladu, morat ćemo i onda računati s vikom, opstrukcijom i t. d. liberalskom i sto drugih zapreka i obzira pa hoćemo li nešto da uzmognemo ostvariti, valja nam još davno prije puno više tražiti. Ako se narod u većini izjavi za naš opširni program, ne će nam se kojekakvi politički faktori «gore» ili «dolje» usuditi opirati provedemo li bar najvažniji do, a nešto popustmo u me kompromsa, tolerancije, koncesije i t. d., bez čega danas nema nigdje praktične politike.

Pogotovo moramo računati s tim budućim koncesijama, pregovorima i nagodbama, ako ne budemo mi dobili i škare i sukno, nego drugi bude od istog komada krojio kaput i nama i liberal-

cima. Taj «drugi» jamačno ne će htjeti za nas katolike vaditi kestenje iz vatre i kvačiti se s liberalcima za ona naša prava i interese, koja ni mi sami ne budemo poštivali ni čuvali nego prepuštali drugima, da s njima čine, što ih volja. Zar bismo u školskom pitanju stajali danas tako zlo i strepili pred još većim porazima i gubicima, da smo znali svoja zakonita i zajamčena prava do sada štovati i braniti, kako smo mogli? Zar da nam brane kat. prava u školi madžaroni ili naprednjaci ili druge liberalne stranke, koje se otvoreno takvima pokazuju?...

Kako je s tim, tako je i s drugim našim pravima: Budemo li ih znali braniti, ali što velim braniti! Ako ih budemo samo branili, malo po malo ćemo ih izgubiti. Zato samo, budemo li znali svoja prava odvažno i junački proširivati, nova osvajati, svoje pozicije učvršćivati, a dušmane vjere i naroda redom iz njihovih kula istjerivati, onda i dotle i samo dotle bit ćemo stalni i sigurni za svoja kat. prava i interese. Ograničimo li se samo na obranu onoga, što imamo, već smo počeli uzmicati i gubiti, a neprijatelj utvrdivati se, jačati i napredovati. Mi moramo neprijatelje natjerati, da se brane, u njihov tabor im vatru baciti, onda ćemo u svome biti mirni.

To je evo taktika prave, «sviestne» kat. politike; tako mora kat. političar da postupa, hoće li, da konačno pobijedi. Tako postupaju belgijski, tako slovenski katolici, tako rade katolici svuda, gdje napreduju. Gdje su počeli nazadovati, gubiti i slabiti, tu traže kojekakve «kontakte», tu se brane, protestuju i t. d. Tako je po svem svijetu, ali jamačno nigdje na svijetu pod suncem nema katolika, koji bi branili i radili za kat. savar, kako je počeo dr. C. i s njime svepravaški mu drugovi: Mjesto da bace kat. zastavu usred dušmanskih četa pa se kao lavovi utisnu u borbu za njom dokle im pobjednički opet ne zavijori u zraku, oni se odrekoše svake borbe i rada za svoju vjeru, oni što više prava svoje vjere izdaju gore od — ne ću baš reći naprednjaka, ali svakako gore od — jednog S. Radića. Čujte kako taj S. Radić o kojemu svepravaši već ne znadu, što bi zla rekli, govori o kat. pravima u Hrvatskoj: «Naši rezolucionaši nuđaju i najmanjoj šačici tuđinaca i inovjeraca u Hrvatskoj ravnopravnost s preogromnom većinom Hrvata i katolika ne razlikujući ni malo slobode od ravnopravnosti. I Židovi n. pr. mogu i moraju kod nas imati potpunu vjersku slobodu, ali tko će razuman tvrditi, da bi bilo pravo ili njima ili kojoj drugoj vjeroispovijesti dati ono mje-

sto u javnom životu, što ga imadu u Hrvatskoj katolici već kao glavni kulturni faktor hrvatskog narodnoga života?» («Hrv. Misao» 1906. 174.) Prispodobite sad s ovim riječima pisanje i zahtjev jadnoga dra. C. i njegovih «kat. pravaša!» Ta nemojte ih prispodabljati sa S. R., prispodobite ih samo s madžaronima, koji također priznavaju konkordat i kat. državnu vjeru, pa recite u kojoj je hrv. stranci danas najmanje zaštićena kat. vjera i njezina prava!...

Pijo IX. je više puta rekao, da su liberalni katolici opasniji i pogibeljniji od otvorenih neprijatelja vjere, a Pijo X. se isto tako izrazio o modernistima. No gdje je izvor i lib. katolicizmu i modernizmu?

U nekoj neodoljivoj težnji za izmirenjem i «kontaktom» s «modernim društvom». Samo da do toga izmirenja dođe, da nestane svake borbe izmed vjere i bezvjerja, katolika i liberalaca, razbijaju si glavu kojekakve «plemenite» duše i nikad ne prestaju s brisanjem i križanjem u nauci, zahtjevima i pravima kat. Crkve s obzirom na javni život, i u trudu i znoju traže željkovani «minimum» kat. zahtjeva, s kojim bi «moderno društvo» moglo biti zadovoljno. Na tome putu zbivaju se kojekakve «fuzije», izmišljaju «naravske vjere», «esencijalni principi», «bitne dogme» i kojekakvi — «minimum». Da mi dr. C. ne poreče kompetenciju i nepristranost u ovome sudu, evo mu citujem nešto o tome iz zadnjega broja krasnoga kat. lista «Canisiusstimmen»: «Na koji način je kraljevstvo Isusa Krista, moć katoličke Crkve u društvu, smanjena i razorena? Baš radi toga jer mnogi katolici, osobito med t. zv. učenjacima i vodama, nijesu svojih dužnosti vršili i ne vrše ih, što više sami pripomažu k poniženju svoje Crkve oslabljujući njezin utjecaj na javni život i ograničujući je ovim smionim riječima: Dovde njezina moć i dalje ne! Taj liberalni ili moderni katolicizam osudiše Pijo IX. i Pijo X. dvostrukim silabom. Nažalost je prilično velik broj takih modernih «vodećih» katolika, koji ne će da primjenjuju temeljna načela katoličtva na javni, politički i gospodarski život, koji pače misle, da iskazuju crkvenoj stvari uslugu, ako iz svog javnog djelovanja ime «katolički» koliko je moguće više, uklone; time doduše Crvi možda pribave još koji miran čas, ali konačno ipak dolaze do načela soc. dem.: vjera je privatna stvar! U takim stvarima treba se već počecima zabluda oprijeti; Crkva će svakako morati ponovnom odredbom tu zabludu ukloniti, jer će

inače lijek kasno dospjeti, kako ono kaže lat. poslovica: Principiis obsta, sero medicina paratur. Sa zabludama, pa ma i najmanjim i najsitnijim, ne treba se šaliti; lakše je pokvareno srce obratiti, nego duh zaveden i zabludom okovan na pravi put izvesti. Galikanizam, koji je u Franceskoj moć Pape i Crkve u javnom životu vazda stezao, upropastio je tu katoličku zemlju i navukao posvemašnju rastavu Crkve od države; taj bi francuski galikanizam htjeli sada i kod drugih naroda uvesti ograničujući ili čak posvema istiskujući, kao i tamo, moć Pape i Crkve u javnom životu».

Ovdje je doista vjerno i kasno ocrtan «zahtjev» dra. C. i sve njegove posljedice. Za pravoga katolika ima zato samo jedan zaključak s obzirom na «zahtjev» dra C. i onih svepravaša, koji se u tome slažu s njime, a to je: Mi možemo i moramo taj zahtjev samo sa sažaljenjem i negodovanjem — a limine odbiti. Mi u njemu motrimo još jednu — poput tolikih — neuspjelu liberalno-katoličku osnovu za izmirenje vjere s bezvjerjem; mi u njoj vidimo izdajstvo svojih kat. prava i interesa u Hrvatskoj. Mi zato odbijamo zahtjev dra. C. i drugova, a prihvaćamo i ostajemo uz zahtjev Lava XIII. i cijele Crkve, na kojemu je kod nas uređen odnošaj između Crkve i države dulje od jednog tisućljeća, na kojemu hoćemo mi i da nastavimo djelo svojih otaca i djedova u borbi i radu za vjeru i domovinu kao antemurale Christianitatis protiv modernih, krstenih, kako su naši stari bili protiv drevnih nekrštenih pogana.

Istina, što se više pobija, to je očevidnija, pa se zato i mi možemo samo veseliti, ako dr. C. ili tko mu drago nastavi kritizovati načela «Hrv. Straže» i «strogih» hrv. — katolika. Mi ćemo time dobiti samo zgodu, da još bolje istaknemo opravdanost, stalnost i ljepotu svojih svetih načela. Iz ovakvih kritika ili napadaja najveću ćemo korist izvući mi, jer ćemo ne samo dobiti zgodu, da posve razvijemo svoje nazore, nego da i od protivnika mnogo — naučimo. I od istupa dra. C. protiv «H. Straže» možemo se mnogocemu naučiti. Dvoje ću ovdje samo istaknuti: Prvo je, da je kat. istina nepobjediva samo dok je potpuna, kakvu nam je Krist ostavio, a Crkva je kat. čuva i uči. Čim mi katolici počnemo od istine popuštati, počinjemo samo gubiti i poraze doživljavati na sve strane. Veritas liberabit vos, veli Duh sv., ali to vrijedi samo za potpunu nepomračenu, dosljednu, vječnu i božansku istinu, a ne za kojekakve «minimume» «bitne»

«esenciialne» ili kako se već nazvali ti komadići, ostaci i siene vječne i potpune nauke božanske. Tim postupkom ne ćemo za istinu nikoga predobiti, a sami ćemo se od nje udaljiti. Takav postupak ne može donijeti niti državnih niti socijalnih probitaka nikojemu narodu niti društvu.

Drugo je, što nas uči pisanje dra. C. ovo: Ushtiednemo li mi «strogi» katolici u narod, da ga organizujemo, probudimo uputimo i osviestimo, morat ćemo puno toga oprostiti i kroz prste pogledati kod našega puka, ali kod naših vođa i inteligencije niti — «jotu»! Nada sve moramo biti najstroži sudije, kad budemo ispitivali njihovu korektnost u kat. nazorima.

Naša struja se razlikuje od svih drugih struja i stranaka u glavnome samo potpuno dosliednim i radikalnim kat. nazorima na svim područjima javnoga života.

Izgubimo li ovu radikalnost i dosliednost, izgubili smo i svoj raison d'etre. Onda nam ne treba ni micati se ni istupati u javni život — ostanimo radije u svepravaškoj stranci ili koaliciji. No vjerni ćemo ostati tim načelima samo dotle, dok nam budu vođe, novinari, zastupnici i ostali «uplivni» i «ugledni» članovi, iskreni pristaše tih načela u teoriji i praksi. Ako nam jedanput uzmognu čak i programe sastavljati kao furtimašima ljudi načela dra. Cenkića, Milobara i t. d., onda nas doskora čekaju ovakve nutarnje borbe, kakve sada slabe i razdiru njem. centrum i austrijske kršć. socijale. Zato u kat. pitanjima neka nam bude učiteljem, jedinim i potpunim auktoritetom samo namjesnik Kristov na stolici sv. Petra. Njegova je riječ naš program ne samo u dogmama, nego i u svim pitanjima javnoga života, koja su u ma kakvoj svezi s vjerom.

In hoc signo vincemus!

U Osijeku na blagdan presv. Srca Isusova.

MATIJA MANJARIĆ.

Književnost

Ocjene djela i časopisi.

Stjepan Hadrović, kanonik vrhbosanski: Kratka povijest glazbe. Zagreb, 1911. Vlastita naklada. Cijena 1 K. — Kaptol vrhbosanski zaprema svakako prvo mjesto među stolnim i zbornim kaptolima hrvatskim, a podsjeća na one stare kaptole, koji bijahu žarišta prosvjete. Komu nije poznata požrtvovnost i radinost sarajevskih kanonika! Eno «Vrhbosne», rječite svjedokinje te radinosti, eno toliko lijepih djela to izvornih to prevedenih, što ih je objelodanio valjda najsiromašniji kaptol u Hrvatskoj. Preuzvišeni je nadbiskup Štadler znao skupiti oko sebe ljude pera i djela, koji su razdijelili posao. Biskup Šarić pjeva, prevada, piše rasprave i životopise. Dr. Košćak putuje, agituje, piše jezgrovite članke. Mons. Hadrović se bacio na glazbu. Sam je uglazbio mnogo toga, a osjeća opet potrebu, da se narod hrvatski bolje upozna s razvojem glazbe uopće, napose u Hrvatskoj. Tome osjećaju imamo zahvaliti ovu «kratku povjest». Pisac ju je izradio po djelima B. Kothea i Fr. Kuhača. Prikazao je kratko, jezgrovito grčku glazbu, pa razvoj sadašnje glazbe od početka do najnovije romantičke i nove njemačke škole, razvoj glazbe u hrvatskim zemljama, razvoj gradnje gusala i guslanja, glasovira i orgulja. Na koncu je dodao kazalo imena. Pisac je u svojem naumu uspio. Podao je zgodnu priručnu knjigu svakome, tko želi u glavnim crtama upoznati povjest glazbe i glazbala. Time je probio u Hrvatskoj led za omašnija sustavna djela. Knjigu Mons. Hadrovića toplo preporučujemo.

Stjepan Hadrović: Crkvena pjesmarica Hosanna. Zagreb, 1911. Vlastita naklada. Cijena 3 K. Prikazano nadbiskupu Štadleru u spomen tridesetgodišnjice biskupovanja.

Držeć se odluke sv. Oca Pija X., dao se marni skladatelj na posao, da pribere i složi u skladni vijenac razne pjesme, što se pjevaju za sv. mise i inače za crkvenih obreda, eda i hrvatski narod dobije vrsnu priručnu pjesmaricu. Nu predmnijevao je, da će njegova knjiga doći u šake i nevještacima u pjevanju. Stoga je uradio vrlo zgodno, kad je prije svega uvrstio «Pripravu», uputu u glasovlje, u

kajdopis i crtovlje, u ključeve i t. d. U nas se dosele nije na to puno pazilo. Osobito su širi slojevi neškolani pjevali po sluhu i ne poznavajuć nota. A sad je lako vještaku uputiti svakoga, tko zna čitati. Sama je pjesmarica razdijeljena na dva dijela: u prvom su razne pjesme narodne: adventske, božićne, trokraljske, korizmene i dr., a sva je sila pjesama na čast Bl. D. Mariji. Drugi dio sadržava liturgijske obrede. Iza kratke pouke o koralu, o naputku za pjevanje psalama dolaze napjevi za svečane sv. mise, i to prije mise: Asperges i Vidi aquam, a onda pod sv. misom u razno doba godine. Tu su ne samo dijelovi mise i odgovori, već i Veni sancte, Te Deum, obredi na Svijećnicu, na Čistu srijedu, na Cvjetnicu i t. d. i t. d. Dodane su molitve i sve, što treba kršćanin da znade; molitve za razne zgode i podvorba kod sv. mise.

U hrvatskom je jeziku to pravi molitvenik svoje vrsti, mnogo zgodniji od ikojega dosadašnjega, vrlo podesan, da se najširi slojevi, a osobito seljačka mladež privikne na pravilno pjevanje. Šteta, što uz liturgijski dio nije dodan i starohrvatski za glagoljaške crkve. Nu onda bi djelo bilo preogromno. I ovako je oblik malo nespretan: premalen, a predebeo. Možda bi bolje bilo, da je djelo razdijeljeno prema sadržini na tri svešćića. Preporučujemo ovo praktično djelo prijateljima crkvene pjesme.

Dr. Gregorij Pečjak: Katolička etika: Življenje po katoliški vri. Ljubljana, 1911. V založbi Katoliške Bukvarne. Cena vez. 2 K 80 vin.

Dr. Pečjak je poznati pisac bratskoga slovenskog naroda. Napisao je već priličan broj dobrih rasprava. Nedavno je izdao dva djela: Etiku i Dogmatiku. «Etika» je po obliku dosta malena, po sadržini vrlo opsežna. Razdijelio ju je pisac na tri poglavlja, a po glavlja na 80 §§.

Raspredavši u uvodu pojam ćudorednoga života i razne vrsti etike, raspravlja u prvom poglavlju o temelju i općenitim načelima ćudoreda. U prvom razdijeljku razglaba temelje i uvjete ćudoreda: svrhu, slobodu i zadovoljnost čovječjih čina, ćudorednost, zakon savjest; u drugom razdijeljku život u razmjerju s ćudorednim redom (ž. u suprotivi ter život u suglasju s ćudor. redom.)

U drugom poglavlju prikazuje ćudoredni život u pojedinim razmjerjima; i to u I. razdijeljku razmjerje između Boga i čovjeka, u II. razmjerje čovjeka do sebe, u III. razmjerje do iskrnjega. Tu razglaba Božje kreposti, odanost Bogu i bogočašće, dužnosti prema sebi, pravednost i ljubav, red ljubavi, društvene kreposti, dužnosti s obzirom na pojedinačna dobra, dužnosti društvene. U trećem poglavlju prikazuje redomice sv. sakramente.

Na koncu je dodano: «Berilo» nekih ulomaka iz sv. pisma, sv. Augustina, Tome Kempenca, Dra. Ušeničnika i Dra. Perneа.

Čitavo je djelo Pečjakovo pisano kratko, razumljivo, temeljito. Pisac je namijenio svoje djelo učenicima, pa je prema tome sve i obradio. Pojmove je lijepo razložio, a tvrdnje dokazao. Pečjakova je «Etika» dobar rukovod za svakog naobraženog čovjeka, a zgodan

je priručnik osobito za one, kojima nisu pristupačna veća djela. Preporučujemo je — osobito novinarima.

Marinko Lacković: Dojmovi s istoka. Đakovo. Tko bi mogao reći, da nije ugodno putovati po tudim krajevima, diviti se krasnim predjelima, razgledati stare spmenike, motriti običaje i život stranih naroda! Ako li smo još o tim narodima i krajevima čuli mnogo i lijepo pripovijedati, bit će nam putovanje ugodnije i zanimljivije. — Tko ne bi od sveg srca pošao u one strane, gdje se odigrao onaj uzvišeni prizor — otkup čovječanstva. Od milja bih se rastapao, kad bih mogao hodati onim krajem, koji je Spasiteljeva noga posvetila; kad bih mogao poljubiti ono mjesto, gdje je Riječ tijelom postala. Što koristi ona želja, kad je nemoguće?! Samo financijalno debeli mogu taj želji udovoljiti, a mi financ. sušičavci moramo sjediti kod kuće. Da se bar tko nađe, koji je sve to proputovao, pa da nam štogod pripovijeda, otvorenih bi ga usta slušali. — Našoj je želji udovoljio g. M. Lacković. U svojoj nam knjizi pisac opisuje sva mjesta, kud je prošao, i što je sve doživio za vrijeme hodočašća u sv. zemlju. Knjiga je razdijeljena u poglavlja po danima: od 2. rujna do 3. listopada. U svakom danom sastajemo se s novim prizorima, novim doživljajima, novim dojmovima, a svi su tako ugodni i živi, da se čovjeku kad čita čini, kao da sve sam doživljava. Malo je dosadno prvih dana ono jednoslično ljuljanje na moru, nevrijeme, bura, ali već kod iskrcavanja u Jafi postaje zanimljivije.

Ne ću da nabrajam sve ljepote, što ih je pisac ocrtao, i sva mjesta, kud je prolazio, jer će dosta biti i ovo, da u svakom pobudi zanimanje: Jafa — Jerusolim i njegove znamenitosti — S. grob — Potok Cedron — Getsemani — Maslinska gora — Dolina Josafat — Kalvarija — Jeriho — Mrtvo more — Jordan — Betlehem — Mjesto rođ. Spasiteljeva — Dvorana posljed. večere — Emaus — Nazaret — Karmel — Gen. jezero — Kafarnaum — Tabor i dr. — Kad je sva ova mjesta sa njihovim znamenitostima opisao, prelazi na opis puta — Egipat: Kairo — Aleksandrija — Sfinge — Piramide i t. d. Uz ovaj opis upleteni su zanimljivi a čestoput i šaljivi događaji sa puta, običaji i život stanovnika, te je cijela knjiga puna života i zanimljivosti. Tko je uzme u ruke, na kraj joj mora doći. — Tko želi, da vrlo jeftino (za 1 K) proputuje u mašti sv. mjesta i sjev. Egipat, preporučujemo mu, neka nabavi knjigu M. Lackovića: Dojmovi s istoka.

Der Gral. 6 Jahrg. H. 1-9. Petrus-Verlag, Trier, 1912. Preis 5 Mk. Krasni taj časopis donosi i u ovome godištu obilje uspjelih, lijepih pjesama, crtica, jezgrovitih ocjena, umnih rasprava. Preporučujemo osobito študiju: F. v. Schlegel, pa Die Tragik im Leben der Droste, Abraham a S. Clara in rationalistischem Licht und Gewande i dr. Vrlo su zanimljivi u svim gotovo svescima člančići pod naslovom Bahnhütte. Odlični taj časopis preporučujemo. Kad naš dr. Ljuba Marković svali sa sebe teret, opet će potanje prikazivati ljepote i zanimljivosti «Grala».

Svaštice

Skupština «Leonova društva» obdržavala se u Zagrebu u katol. kasinu dne 13. svibnja u 6 sati po p. Bijaše dosta brojno posjećena Među inima je na početku pribivao i presv. g. nadbiskup-pomoćnik dr. A. Bauer.

Pročelnik je pozdravio nazočne skupštinare i razložio u glavnim crtama postanak i zadatak «L. d.», istakao dosadanji slabi napredak i preporučio društvo, osobito veliki pothvat, izdavanje hrvatske enciklopedije svim mogućnicima.

Prof. Butković je razložio dosadanji rad oko enciklopedije. Uradilo se toliko, te će naskoro moći u tisak riječnik slova A. Taj će se rječnik razaslati stručnjacima, da ga pregledaju, nadopune i izaberu gradivo, koje će obraditi.

Pročelnik izvješćuje o «Hrvatskoj Straži», koja se tiska na Rijeci. Skupština ovlaštuje ravnateljstvo, da sklopi ugovor s čč. oo. kapucinima. Kao urednik napominje pročelnik, da se prigovara «H. S.» s jedne strane, da je premalo radikalna; a s druge, da mlati tobljagom. On ne može udovoljiti svima, pa radi po savjesti, nastojeći, na nikome ne nanese krivice.

Konačno se prelazi na izbor novoga ravnateljstva i odbora. Bira se jednoglasno stari odbor i ravnateljstvo, samo mjesto Mons. Smokvine, koji nije više u Senju, za zamjenika Mons. Dr. Frančišković.

Jer je bila strašna sparina, moralo se raditi žurno, pa su neke nuzgredne stvari ispuštene.

Napominjemo ovom zgodom, da se prema izvještaju pročelnikovu «Hrvatska Straža» razašilje u 1900 komada, pa bi mogla nositi i dohotka. Nu radi nemara predbrojnika ne može isplatiti ni tiskare.

Hrvatski katolički narodni savez ostade konačno — na vrbi svirala. Vijećalo se, zaključilo, molilo, pisalo — sve zaman. Sad se pripravljaju ljudi za katolički sastanak. A čemu? Parada je bilo dosta. Hrvatskoj treba rada, a ne parada! Dosele je bilo toliko tih sastanaka i nacrt i odbora, pa? Pjena od sapunice! Zagrepčani, pokazite, da vam nije samo do parada već do ozbiljnoga rada. Ilhodite potvrdu: pravila «H. k. n. s.» Ne ishodite li, dat će potvrdu bečka vlada, koja ipak poštuje prava Crkve katoličke; a vi onda ne prigovarajte pokrajini, ako Zagrebu okrene leđa. To je naša zadnja.

Bogoslovski glasnik, časopis za pravoslavnu bogoslovsku nauku i crkveni život, očešao se u Beleškama sv. 5. str. 514. o »rimski kle-

rikalizam». Ne ćemo mu odgovarati po zasluzi, jer nam nije do inata. Samo molimo g. pisca, neka dokaže, gdje je i kada «rimski klerikalizam» zloupotrebio» krštenje, sahranu i t. d.; neka dokaže, e je neistina, da «izmedu rimskog klerikalizma i našeg nema razlike». Čekamo strpljivo dokaze!

Na razmišljanje! «Hrvatska Kruna» od 15. svibnja o. g. piše: «Prekjučer se navršila osma obljetnica neumrlog našeg književnika i pravaša Eugena Kumičića. Tom prilikom priredila je mjesna mladohrvatska organizacija «Kumičić» brojno posjećenu prigodnu komemoraciju (u kući Don Ive Prodana! Op. naša)... Na svršetku biranim riječima pozdravio omladinu naš (!) predsjednik (!!!) Don Ivo Prodan, sjetio se rada i ideja godovnika (ne kaže se, da li onih iz «Kraljice Lepe» ili iz «Urote»» ili pak iz «Olge i Line», «Gospoüe Sabine» i sličnih poganskih djela. Op. naša), preporučujući joj marno pripravljanje (valjda čitajući i nasljedujući nauke gornjih djela? Op. n.) za neminovnu borbu, koja čeka naš narod, u kojoj jedino pod pravaškim barjakom pobjednikom izaći može». — Mladohrvate je to tako uznijelo, da su posve blaženi uživali: kako se je Don Ivo - pomladohrvatio — — — Iz «R. novoga lista» od 21. istoga mj. br. 120. doznajemo, da su Mladohrvati poslušali Don Ivin glas, pa pošli na predavanje Dr. Orlića, koji je na poziv mjesne **naprednjačke** hr. srb. omladine predavao o sifilisu, triperu i drugim sličnim plodovima, koji rastu iz Kumičićevih ideja o ćudoredu. Što «R. n. l.» ne kaže, dodat ćemo mi, da se je naime to predavanje držalo baš drugi dan po Kumičićevoj proslavi u srpskoj čitaonici.

Da se pak bolje determinira jedinstvenost Mladohrvata s naprednjacima, posjetiše prvi ponovno jedno zdravo naprednjačko predavanje u srpskoj čitaonici, koje je držao naprednjački korifej Čerina na 25, ist. mj. o Kranjčeviću.

Podu li stvari ovim putem naprijed, moći će za dva ili tri mjeseca i napr. hr. srb. omladina nazvati Don Iva svojim; pa ako se sada govori, da se je Don Ivo pomladohrvatio, onda će se isticati, da se je Don Ivo hrvatosrpski ponaprednjačio. — Oni će mu onda prigskrbiti i novi kotar, koji će ga birati za zastupnika u Beč, budući da ga ovdješnji pravaši ne kane kandidirati zbog — njegova «klerikalizma»! Don Ivo je zaista čovjek «načela»!

Bum!

Poruka uredništva.

Gg. suradnicima. Radi Manjarićeva „Obračuna“, koji uvrstismo u cjelini, da se ne proteže u naredno godište, izostadoše neke rasprave. Neka se gg. pisci strpe, dok ne dođu na red. Molimo uljudno svu gg. suradnike: 1. da pišu na jednoj stranici, čitljivo i razgovijetno; 2. da pišu što kraće i jezgrovitije. Bolje više kratkih rasprava nego jednu predugu; 3. da čisto bogoslovna pitanja obrađuju za „Bogoslovsku smotru“ i za „Vrhbosnu“, a za „Hrv. Str.“ filosofska i druga znanstvena pitanja.

Želimo, da se radne sile usredotoče oko glavnih središta, pa da se ne cijepaju suradnici ni predbrojnici.

„Gospodar svijeta“.

O romanu, što ga netom počinjemo donositi, piše Daily Mail, jedan od najraširenijih engl. savremenih listova ovo:

„Glas O. Bensona kao novelista naglo se digao i mi se možemo čvrsto nadati, da će ga ova krasna knjiga još i podići te da će naći više čitatelja nego ikoji roman posljednjih godina. To je potresna pripovijest budućnosti, pisana svom vještinom, što je može pokazati ruka jednoga umjetnika. Upravo je nemoguće prikazati takvu knjigu u par redaka“.

SADRŽAJ

VI. sveska „HRVATSKE STRAŽE“.

▽ ▽

Hrvatska narodna duša: 1. Dvije misli. — 2. Bog i vjera. — 3. Svijet, Moralno dobro i zlo. Sloboda volje. Norma moralnosti. — 4. Zakon. Savjest. Krepost. Grijeh. — 5. Pravo i sila. Izvor prava. Društvenost. Ženidba. — 6. Dužnosti k Bogu, k sebi, k iskrnjemu. Zaglavak . . . . . Str. 545

Gospodar svijeta. Roman. Engleski napisao *Robert Hugh Benson.* Preveo M. A. M. Prolog . . . . . „ 560

Obračun s liberalnim pravaštvom ili kako su hrvatski katolici ostali bez svoga dnevnika. — 15. Sociologija i filozofija svepravaštva. — 16. Svepravaška estetika. — 17. Književne simpatije svepravaša. — 18. Beletristike u „Hrvatskoj“. — 19. „Hrvatska i biskupi“. — 20. „Hrvatska“ i mladohrvati. — 21. Miscellanea. — 22. Najveći neprijatelj pravaštva jest liberalizam. — 23. Temeljna načela našega programa. — 24. Državna vjera. — 25. Pravaške ili nestranačke novine? — 26. Tjednik ili dnevnik? — Dodatak. Dr. Cenkić na obranu svepravaša . . . . . „ 568

Književnost . . . . . „ 676

Svaštice . . . . . „ 679